

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
BAĞLAMINDA SOSYAL BİLGİLER
DERSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Mesut KILIÇASLAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY
Mayıs, 2025
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA
SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hazırlayan
Mesut KILIÇASLAN

Danışman
Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY

AFYONKARAHİSAR, 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Sosyal Bilgiler Dersi Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

30/05/2025

İmza

Mesut KILIÇASLAN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Mesut KILIÇASLAN
	Numarası	2200683512
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Sosyal Bilgiler Dersi Üzerine Bir İnceleme
Tez Savunma Sınav Tarihi		30.05.2025
Tez Savunma Sınav Saati		10.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mesut KILIÇASLAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Mayıs, 2025

Danışman: Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY

Bu araştırma sürdürülebilir kalkınma bağlamında sosyal bilgilerin değerlendirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelenmiştir. Araştırmada Doküman Analizi ile gerçekleştirilmiş, her ders kitabı bir doküman olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklere sınıflarında ne şekilde yer verdiklerini belirlemek üzere veri çeşitlemesi sağlamak amacıyla Ankara ili Polatlı ilçesinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan 17 Sosyal bilgiler öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan yüz yüze görüşmeler nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir teknik olarak dikkat çekmektedir. Çalışma sonucunda Sosyal Bilgiler ders kitaplarının doğrudan sürdürülebilir kalkınma adı altında yer verilmemesine karşın, sürdürülebilir kalkınma kapsamında en çok sosyal sürdürülebilirlik, daha sonra ekonomik, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili konulara yer verildiği görülmüş, en çok bilgilendirici metinlere, en az ise grafiklere yer verildiği görülmüştür. Bunların dışında gazete ve genel ağ haberlerine, masal, röportaj ve efsanelere, fotoğraf, resim, harita, karikatürlere, diyagramlara ve grafiklere yer verildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

ABSTRACT

A REVIEW OF SOCIAL STUDIES COURSE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Mesut KILIÇASLAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH AND SOCIAL STUDIES EDUCATION DEPARTMENT**

May, 2025

Advisor: Assoc. Prof. Tuğba SELANİK AY

This research aims to evaluate social information in the context of sustainable development. In this context, the fifth, sixth and seventh grade Social Studies textbooks were examined in the context of sustainable development. In the research, it was carried out by Document Analysis, and each textbook was considered as a document. In addition, the opinions of 17 Social studies teachers working in schools affiliated to the Ministry of National Education in Polatlı district of Ankara province were consulted in order to provide data diversification in order to determine how Social Studies teachers place content related to sustainable development in their classrooms. Face-to-face interviews attract attention as a technique that is often used in qualitative research. As a result of the study, although Social Studies textbooks are not included directly under the name of sustainable development, it was found that the most social sustainability, then economic, and at least environmental sustainability-related topics are included in the scope of sustainable development, the most informative texts are included, and at least graphics. Apart from these, it has been seen that he has included newspaper and general network news, fairy tales, interviews and legends, photos, pictures, maps, cartoons, diagrams and graphs.

Keywords: Sustainable Development, Social Studies, Social Studies Textbook

ÖN SÖZ

21. yüzyılın küresel sorunları karşısında, sürdürülebilir kalkınma anlayışı yalnızca bir çevre politikası değil; toplumsal sorumluluk, ekonomik denge ve eğitimsel dönüşümün bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda bireylerin erken yaşlardan itibaren sürdürülebilirliğe yönelik bilgi, tutum ve becerilerle donatılmaları, eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biri olmalıdır. Sosyal bilgiler dersi de bu amaca hizmet eden en önemli disiplinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasında, sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarını nasıl içerdiği ve öğretmenlerin bu sürece ilişkin görüşleri nitel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Katılımcıların algıları, önerileri ve uygulamaya yönelik bakış açıları doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın eğitim boyutuna ışık tutulmuştur.

Bu çalışmanın her aşamasında akademik rehberliği, yapıcı eleştirileri ve değerli katkılarıyla yolumu aydınlatan çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Tuğba Selanik Ay'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca araştırma sürecinde görüşlerini paylaşan tüm öğretmen katılımcılara da katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Hayat yolculuğumda her zaman yanımda olan ve bu süreçte sabır, sevgi ve anlayışıyla en büyük desteğim olan sevgili eşim Hilal Kılıçaslan'a, varlıklarıyla bana güç veren sevgili çocuklarım Ece ve Deniz'e gönülden teşekkür ederim.

Bugün artık fiziken yanımda olmasa da sevgisi ve öğretileriyle her zaman kalbimde yaşayan kıymetli anneme ve her zaman yanımda hissettiğim canım aileme bu süreçteki manevi destekleri için minnettarım.

Bu tez, sürdürülebilir bir gelecek için eğitim yoluyla bilinçli bireyler yetiştirilmesine katkı sağlama amacıyla kaleme alınmıştır.

Mesut KILIÇASLAN
2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER TABLOSU.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALANYAZIN

1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI, KAPSAMI VE ÖNEMİ	8
1.1. SOSYAL BİLGİLER TANIMLARI	8
1.2. SOSYAL BİLGİLERİN KAPSAMI	9
1.3. SOSYAL BİLGİLERİN ÖNEMİ	10
2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	11
2.1. EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	12
2.2. SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	13
2.3. ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	15
3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL ÖGELERİ	17
3.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ GENEL AMAÇLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ.....	17
3.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ANAHTAR YETKİNLİKLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ	18
3.3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ BECERİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ	20
3.4. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ	33
3.5. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRENME ALANLARI/KAZANIMLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ .	34
3.5.1. Birey ve Toplum	35
3.5.2. Kültür ve Miras	35
3.5.3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	35
3.5.4. Bilim, Teknoloji ve Toplum	35
3.5.5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim.....	36
3.5.6. Etkin Vatandaşlık	36
3.5.7. Küresel Bağlantılar.....	36
4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	37
4.1 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLE İLGİLİ TÜRKİYE'DE YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	37
4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLE İLGİLİ YURTDIŞINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI	52
2. ARAŞTIRMANIN MODELİ	53
3. KATILIMCILAR	54
4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	54
5. VERİLERİN ANALİZİ	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	56
1.1. SOSYAL BİLGİLER 5. SINIF DERS KİTABININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	56
1.2. SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	71
1.3. SOSYAL BİLGİLER 7. SINIF DERS KİTABININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	87
2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDAKİ GÖRÜŞLERİ	105
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	117
KAYNAKÇA.....	132
EKLER	146

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri.....	54
Tablo 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Toplum İçinde Ben” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular....	57
Tablo 3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular.....	59
Tablo 4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan 3. Ünite Olan “Yaşadığımız Yer” ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular.....	61
Tablo 5. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Teknoloji ve Yaşam” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular....	63
Tablo 6. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Üretimden Tüketime” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular....	65
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Toplum İçin Çalışanlar” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	67
Tablo 8. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Küresel Etkileşim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	69
Tablo 9. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Biz ve Değerlerimiz” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	71
Tablo 10. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Tarihe Yolculuk” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	73
Tablo 11. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Yeryüzünde yaşam” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	76
Tablo 12. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Bilim ve Teknoloji” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	78
Tablo 13. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular.....	80
Tablo 14. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Yönetime Katılıyorum” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	83
Tablo 15. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Uluslararası ilişkilerimiz” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	85
Tablo 16. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. “İletişim ve İnsan İlişkileri” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular ...	87
Tablo 17. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Türk Tarihinde Yolculuk” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	89
Tablo 18. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Nüfus ve Yerleşme” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	92
Tablo 19. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Zaman içinde bilim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	94
Tablo 20. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ekonomi ve Sosyal Hayat” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	97
Tablo 21. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ‘Yaşayan Demokrasi’ Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: ..	99
Tablo 22. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ülkeler Arası Köprüler” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular: 101	

Tablo 23. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınmanın Tanımına İlişkin Görüşleri.....	106
Tablo 24. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolüne İlişkin Görüşleri	107
Tablo 25. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınmanın Önemine İlişkin Görüşleri.....	108
Tablo 26. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmaya Hangi Oranda Yer Verildiğine İlişkin Görüşleri	109
Tablo 27. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Öğretim Programında Yer Alan Beceriler Hakkındaki Görüşleri.....	110
Tablo 28. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuna En Çok Hangi Öğrenme Alanlarında Yer Verdikleri Hakkındaki Görüşleri	111
Tablo 29. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Hangi Değerlerin Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili Olduğu Hakkındaki Görüşleri	112
Tablo 30. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Sosyal Bilgiler Dersinde Yaptıkları Uygulamalar	113
Tablo 31. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Kendilerini Hangi Düzeyde Gördükleri İle İlgili Görüşleri	114
Tablo 32. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Yeterlilik Kazandırmak İçin Görüşleri	115

ŞEKİLLER TABLOSU

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları	11
Şekil 2. Görüşme Formunun Geliştirilmesi Aşamaları	55
Şekil 3. Kullanılan Ders Kitapları	56
Şekil 4. Kuraklık	58
Şekil 5. Halı Dokumacılığı.....	60
Şekil 6. Tarla fotoğrafı	62
Şekil 7. Teknoloji ve Yaşam Görseli	64
Şekil 8. Kağıdın Dönüşüm Süreci	66
Şekil 9. Toplum İçin Çalışanlar.....	68
Şekil 10. Hillier (Helyır) Gölü	70
Şekil 11. Çevre Temizliği (Temsili).....	73
Şekil 12. Orta Asya Fiziki Haritası	75
Şekil 13. Paraleller ve Meridyenler	77
Şekil 14. Kazı Çalışması Yapan Arkeologlar.....	79
Şekil 15. Ereğli Demir Çelik Fabrikası	82
Şekil 16. Türk Cumhuriyetleri İle İhracat Ve İthalat Verileri	87
Şekil 17. Harman, 1923, Yağlı Boya, MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Namık İsmail	91
Şekil 18. Türkiye’de Ekonomik Faaliyetlerin Dağılımı.....	94
Şekil 19. Piri Reis’in 1513 tarihli Dünya Haritası	96
Şekil 20. Tarımda Akıllı Uygulamalar	99
Şekil 21. Sera Etkisi	103
Şekil 22. Ders kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Temalarının Yüzdelik Dağılımı	104
Şekil 23. Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerin Yüzdelik Dağılımı.....	105
Şekil 24. Sosyal Bilgiler Öğretmenleriyle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Temalar	105

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD : İl Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BM: Birleşmiş Milletler

FAO: Gıda ve Tarım Örgütü

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TİKA: Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu

WCED: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu

GİRİŞ

Öğretim programlarına her zaman o dönem yaşanan yerel, ulusal ya da küresel düzeydeki sorunlar da eklenmektedir. Çünkü eğitim yoluyla bu sorunların çözümünü sağlamak ya da sorunları önlemek amaçlanmaktadır. Tükenen ve tükenmekte olan doğal kaynaklar, çevre ve iklim krizleri, küresel ekonomik sorunlar, sosyal sorunlar (toplumsal cinsiyet eşitsizliği, göç, işsizlik...vb) öğretim programlarında yerini almaktadır. Sürdürülebilirlik de sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla bu sorunların tümünü kapamaktadır. Dolayısıyla özellikle etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler gibi derslerin içeriğinde sürdürülebilirliğe vurgu yapılmasının ve sistematik biçimde ele alınmasının çok büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Son yıllarda sürdürülebilirlik kavramı gerek ülkelerin öğretim programlarında gerekse uluslararası sözleşmelerde sıklıkla yer almaktadır. Bu durum, günümüz dünyasında yaşanan sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları çözebilme çabasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Doğal kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesi, hayvanların neslinin tükenmesi, çevre kirliliği, gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gibi birçok küresel sorun, günümüzde insanların birincil sorunları hâline gelmiştir (Aydoğdu ve Yıldız Duban, 2022).

İnsan, yaşamı boyunca doğayla mücadele etmiş ve doğanın insanlık üzerindeki etkileri nesiller boyunca devam etmiştir. İnsanlar, doğal kaynakları her zaman doğal dengeyi bozacak şekilde kullanmışlardır. Yüzyıllardır meydana gelen doğal afetler, geri dönüşü mümkün olmayan hasarlara yol açmış; 20. yüzyılda sanayi, kontrolsüz kentleşme ve nüfus artışı, doğal kaynakların dikkatsiz kullanımına neden olmuştur. Çevreye verilen zararın boyutu, 1960'lı yıllarda belirginleşmeye başlamış ve bu görünür zarar, ekoloji ve çevre hareketinin büyümesini teşvik etmiştir. 1970'li yıllarda konu, küresel ölçekte tartışmaya açılmıştır (Çeçen, 2020; Özmehmet, 2008; Yılmaz vd., 2005).

Her ne kadar yeni bir fikir gibi görünse de sürdürülebilir kalkınma, yüzyıllar öncesinden beri insan düşüncesinin bir parçası olmuştur. Karmaşık ayrıntıları insanların hayatlarına yerleşmiş ve gezegenin en acil gereksinimlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır; bu da onun neden bu kadar yeni görüldüğünü açıklamaktadır. Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal tanımını “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma”

olarak ortaya koymuştur. “Ortak Geleceğimiz” olarak da bilinen bu raporla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın mantığı şekillenmeye başlamıştır.

İnsanların, günümüzü geleceğe taşımanın bir yolu olarak sürdürülebilirliğe öncelik vermeye başladıkları göz önüne alındığında, bu alandaki eğitime gerekli önemin verilmesi zorunludur (Hajian ve Kashani, 2021). Uzun yıllar sadece çevreyi korumayı ifade ettiği düşünülen sürdürülebilirlik kavramı, geniş uygulama alanıyla eğitimde önemli bir yere sahiptir. Bu noktada çocukların nasıl bir eğitim aldığı ve bunun ne kadar sürdüğü önemlidir; çünkü onlar bugünün ortakları olduğu kadar yarının aktörleri de olacaklardır. nemli olan, sürdürülebilir kalkınmaya inanan ve bunu yaşam felsefesi hâline getirmiş insanlar yetiştirmektir. Sürdürülebilir kalkınmanın bir girişim olmaktan çıkıp gerçeğe dönüşmesinin tek yolu buradan geçmektedir. Sürdürülebilir kalkınma eğitiminin amaçları; evre bilincini artırmak, insanlara olumlu tutum ve değerler kazandırmak, becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak, bireylerin ve toplumların kalkınma hedefleri doğrultusunda bilinçli kararlar almalarını sağlamaktır (Arat ve Türkeş, 2002; Sağdıç ve şahin, 2015; Yapıcı, 2003).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015); BM Türkiye ve ortaklarının, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılması için çalıştığını, birbiriyle bağlantılı 17 amaç ve içeriğinde bulunan 169 alt amacın, Türkiye dâhil tüm dünyada insanların karşı karşıya kaldığı ana sorunların çözümünü hedeflediğini belirtmiştir. BM Türkiye, bu amaçlara 2030 yılına kadar erişilmesi için desteğini sürdürdüğünü ve bu amaçlara ulaşılabilmesi için herkesin bilgilenmesi gerektiğini bildirmiştir.

2030 SKH'lerine ulaşılması için belirlenen 17 amaç aşağıda sıralanmıştır. (Türkiye.un.org/tr/sdgs):

- Yoksulluğa son
- Açlığa son
- Sağlıklı ve kaliteli yaşam
- Nitelikli eğitim
- Toplumsal cinsiyet eşitliği
- Temiz su ve sanitasyon
- Erişilebilir ve temiz enerji
- İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme
- Sanayi, yenilikçilik ve altyapı

- Eşitsizliğin azaltılması
- Sürdürülebilir şehirler ve topluluk
- Sorumlu üretim ve tüketim
- İklim eylemi
- Sudaki yaşam
- Karasal yaşam
- Barış, adalet ve güçlü kurumlar
- Amaçlar için ortaklıklar

Yukarıda verilen amaçlar doğrultusunda, ülkemizde eğitim sistemine dâhil edilerek bilinçli nesiller yetiştirme ve hedeflere kısa yoldan ulaşmak öncelikli amaç olarak belirlenmelidir. Bu bağlamda, öğretim programları ve içerikler güncellenerek sürece dâhil edilmelidir. Sosyal Bilgiler dersinin çok disiplinli yapısı nedeniyle sürdürülebilir kalkınmanın öğretilmesine son derece uygun olduğu sonucuna varılabilir (Özerk, 2021).

Sosyal Bilgiler dersi, sürdürülebilir kalkınmanın öğretilmesi açısından özellikle önemlidir. Çünkü tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, politika, felsefe ve vatandaşlık bilgilerini kapsar (Yalçın, 2022; Acar, 2021; Özgür, 2020). Sosyal Bilgiler dersi, değerlerine ve başarılarına bakıldığında görülebileceği gibi, sürdürülebilir bir dünya inşa etmek için en iyi temelleri sunacaktır. Böylelikle, Sosyal Bilgiler dersinin temel öğretim kaynaklarından biri olan ders kitapları da önem kazanmaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (MEB, 2018) öğrencilerin ortaokuldan ahlakî ve millî değerlere sahip çıkmış, haklarını kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak mezun olmalarını sağlamak amacıyla; öğrencilerin ilkökulda kazandıkları yeterliklerin geliştirilmesini amaçlamaktadır (Öztürk ve Kafadar, 2020; Selanik Ay, 2019). Dünyanın gelecekte de varlığını sürdürebilmesinin, öğretmenlerin öğrencileri sürdürülemez inanç ve davranışlardan uzaklaştırarak toplumsal ve küresel sorunlara disiplinler arası yaklaşımlarla çözüm üretmeye yönlendirmelerine bağlı olduğuna inanılmaktadır (Zong, 2022).

Bu yeterlilikler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada çok önemli olabilir. Millî ve manevî değerleri benimseyerek bunları bir yaşam biçimi hâline getirmeyi, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine duyarlı ve üretken vatandaşlar olarak katkıda bulunmayı hedeflemek, genel amaçlardan biridir ve bu amacın

gerçekleştirilmesinin amaçlandığı söylenebilir (İşler, 2023). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında bir faktördür (Kaya ve Tomal, 2011; İşler, 2023; Karadağ ve Özden, 2020; Utkugün ve Koca, 2020).

Bu noktada, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan kazanım, değer ve becerilerin aktarımında temel araçlardan biri olan ders kitabının ele aldığı konular arasında sürdürülebilirliğe odaklanmak çok önemlidir (Kaçar ve Bulut, 2020; Karadağ ve Özden, 2020). Ortaokul düzeyinde sürdürülebilirlik becerilerinin öğrencilere kazandırılması, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde bilinçli nesillerin yetişmesine yardımcı olacaktır. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere çevre, kültür, eğitim, beslenme ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmaları ve bu alanların geçmişten günümüze gelişimini öğretebilir (Demir ve Özyurt, 2021; Bayram ve Köse, 2023).

Bu boyutların henüz hayatına girdiği ortaokul öğrencileri için bu alanlarda verimliliğin ve sürekliliğin nasıl sağlanabileceğine dair bir anlayışa sahip olmak, gelecekteki her alanda daha bilinçli olmalarını sağlayabilir (Tokmak ve Karamık, 2023).

Bu boyutların henüz hayatına girdiği ortaokul öğrencileri için, bu alanlarda verimliliğin ve sürekliliğin nasıl sağlanabileceğine dair bir anlayışa sahip olmak, gelecekteki her alanda daha bilinçli olmalarını sağlayabilir (Tokmak ve Karamık, 2023).

Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersinin öncelikli amacı vatandaşlık becerileri kazandırmaktır. Vatandaşlık haklarını temel olarak öğrenmek, bireyleri iyi birer vatandaş olarak yetiştirmek için yeterli olmayacaktır (Avcı vd.,2020). Sorumlulukların, geleceği temellendirmek kadar korumak da olduğunu bilen; haklarını bildiği kadar kullanabilen ve ulusal ve uluslararası düzeyde ülkesi için önemli adımlar atabilen insanlar yetiştirmek çok önemlidir. Bu özelliklere sahip bireyler, sürdürülebilirlik becerileriyle donanmış olmalıdır. Bu bağlamda gerek öğretim programlarında gerekse derslerde kullanılan ders kitaplarında sürdürülebilirlikle ilgili içeriklere yer verilmesi son derece önemlidir.

Problem Cümlesi

Bu araştırmada, “Sürdürülebilir kalkınmaya Sosyal Bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında hangi düzeyde ve ne tür içeriklerle yer verilmiştir? Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilirlikle ilgili görüşleri nelerdir?” sorularına yanıt aranmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, sürdürülebilir kalkınmaya Sosyal Bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında hangi düzeyde ve ne tür içeriklerle yer verildiğini ortaya koymak ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilirlikle ilgili görüşlerini belirlemektir.

Araştırmanın Önemi

Sürdürülebilir bir dünya için büyük öneme sahip olan nitelikli eğitim, çeşitli boyutlardan oluşan bir kavramdır. Tüm bireylerin, dinî, dil veya ırk ayrımı yapılmaksızın eşit düzeyde eğitime ulaşabilmesi, ömür boyu gelişime olanak sağlaması ve kapsayıcı olması, nitelikli eğitimin en temel özellikleridir. Nitelikli eğitim, bireylerin bilgi, yetenek ve toplumsal değerlerini artırarak sürdürülebilir gelişimin destekçisi olacak bireylerin yetişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, nitelikli eğitim, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmede kilit bir unsur olarak görülmektedir (Kaynak vd., 2023).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan genel ve özel amaçlarla ilişkilendirilebilir içeriğe sahip olan sürdürülebilir kalkınmanın anlaşılması ve bu alandaki çalışmaların iyileştirilmesi çok önemlidir. Bu bağlamda, öğretmenler ve öğrenciler, eğitimde sürdürülebilir kalkınma uygulamalarının ülkemizde gelişmesini sağlayacak ve böylelikle ülkemizin ilerlemesine katkı sağlayabilecektir (Turhan, 2012). Genel olarak bakıldığında, sürdürülebilir kalkınma konusunda atılacak her adım, dünyamızın geleceği için önemlidir.

Sürdürülebilir kalkınma, mevcut kaynakları uzun vadeli bir organizasyonla kullanarak insan refahı için gerekli olanların daha geniş bir bakışla değerlendirilmesini gerektirir. Bu noktada, öğrenciler ve öğretmenler bu konuya büyük önem vermelidir. Bu kapsamda, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan ve öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde temel kaynak olarak kullandıkları ders kitapları çok önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma konusunun ders kitaplarında yer alması veya mevcut konularla bağlantılı olması, öğrencilerin konuya ilgilerini canlı tutmalarına yardımcı olacaktır (Kabadayı, 2022).

Çeşitli alanlarda yoğun bir şekilde tartışılan sürdürülebilir kalkınma, eğitim alanında da ele alınmıştır. Bununla birlikte, ders kitaplarının beş yılda bir yenilenmesi, ders kitabı incelemelerinin de güncellenmesini gerektirir. Öğrenme alanları arasında “yakından uzağa” ilkesiyle bağlantılı olarak, çevresel, ekonomik ve sosyal kalkınmaya

yönelik ve toplumsal konulara fazlaca yer vermesiyle Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma bağlamında değerlendirilmesi alana katkı sağlayabilir.

Alanyazın incelendiğinde, sürdürülebilirliğin üç temel boyutunu (ekonomik, sosyal, çevresel) temel alarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarını inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada sadece sürdürülebilirlikle ilgili olan içeriğe yer verme durumu değil, aynı zamanda içeriklerin türü de incelemeye alınmıştır. Bunun yanı sıra, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilirlikle ilgili görüşleri alınarak hem sürdürülebilirliğe ilişkin farkındalık ve algıları hem de Sosyal Bilgiler derslerinde sürdürülebilirliğe nasıl yer verdikleri belirlenmeye çalışılmış; böylece veri çeşitlenmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırma, bu boyutlarıyla orijinaldir ve alanyazındaki boşluğu gidermesi umulmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Sürdürülebilir kalkınmaya, Sosyal Bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında hangi düzeyde ve ne tür içeriklerle yer verildiğini ortaya koymanın yanı sıra, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilirlikle ilgili görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

- 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi bağlamında alınan ders kitapları ile sınırlıdır.
- Araştırma, katılan 17 Sosyal Bilgiler öğretmenin görüşleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Eğitim: Bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci (Ertürk, 1988).

Öğrenme: İstendik davranışların, bireyin kendi yaşantısı yoluyla meydana getirilmesidir. Bireyin, kendi yaşantısı sonucunda davranışında meydana gelen değişme (Senemoğlu, 2011).

Sosyal bilgiler: Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olmak amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (2009 MEB Öğretmen Kılavuz Kitabı).

Beceri: Öğrencilerin, zihinlerinde yapılandıkları bilgileri organize ederek, bu bilgileri günlük yaşamlarına başarılı bir şekilde transfer edebilme ve davranış olarak gösterebilme yeteneği (Bayram Yılar ve Tomal, 2017).

Sosyal Beceri: Bireylerin bulundukları sosyal ortamlara uygun davranmalarına, toplum içerisinde yer edinebilmelerine ve kişiler arası iletişimlerini olumlu bir şekilde gerçekleştirebilmelerine etki eden tutum, davranış ve düşüncelerin genel adı(Samancı ve Uçan, 2017).

Çevre okuryazarlığı: Çevrenin ve çevreyle ilgili sorunların yanı sıra, güncel sorunların çözümüne yönelik çalışmalara ilişkin bilgi, beceri ve motivasyon kazanma ile yeni sorunların oluşmadan önlenmesi konularında farkındalık ve duyarlılık geliştirme durumu (Çabuk, 2019).

Finansal okuryazarlık: Finansal kaynakları doğru ve yararlı bir şekilde yönetebilecek bilgi birikimi ve beceriye sahip olunması durumu (Garanti BBVA).

Etkin Vatandaşlık: İnsan hakları ve demokrasiye uyumlu, karşılıklı saygı ve şiddeti reddetme ile karakterize edilen sivil toplum, topluluk ve/veya politik yaşama katılım biçimi(Crell, 2006; akt. Yıldırım, 2010).

Sürdürülebilir Kalkınma: İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına olanak tanıyacak şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlayışı (TUIÇ Akademi).

BİRİNCİ BÖLÜM

ALANYAZIN

1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI, KAPSAMI VE ÖNEMİ

Bu başlık altında, sosyal bilgiler tanımlarının yanı sıra sosyal bilgilerin kapsamı ve önemine yer verilmiştir. Alanyazın incelendiğinde, sosyal bilgilere ilişkin çok sayıda tanımın yer aldığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

1.1. SOSYAL BİLGİLER TANIMLARI

Sosyal bilgiler; bireyin sosyal yönden varlık göstermesini sağlamak amacıyla vatandaşlık bilgisi ve psikoloji, ekonomi, felsefe, coğrafya, hukuk, sosyoloji, tarih, siyaset bilimi gibi sosyal bilimlere ilişkin öğrenme alanlarının bir tema veya konu çerçevesinde bir araya getirilmesine olanak tanıyan, bireyin çevresiyle ya da toplumla olan etkileşimlerini geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında değerlendiren, birlikte öğrenme bilincinden hareketle planlanmış bir disiplindir (MEB, 2005).

Birey ve toplumla ilgili farklı bilimlerin yöntem ve konularından yararlanarak, bireyin toplumsal çevresiyle ve bireysel yaşantısıyla olan ilişkilerini zamansal süreçler içinde ele alan; küreselleşen dünyada demokratik değerlerle donatılmış, düşünebilen ve etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır (Serttaş, 2019; Ellis, 1995).

Toplumlar sürekli değişim hâlinde oldukları için, bireylerin bu değişime uyum sağlamaları ve toplumsal beklentileri yerine getirebilmeleri adına toplumu ve insanı konu alan bilim alanlarına büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda, toplum bilimlerinin bir bileşeni olan sosyal bilgiler dersi önem kazanmaktadır (Turan ve Ulusoy, 2010; Ross, 2014).

Değişen dünya koşullarında, bireylerin bilgi temelli kararlar alabilmesi, vatandaşlık görevlerini etkin biçimde yerine getirebilmesi amacıyla birey ve toplumla ilgili bilimsel yöntem, bilgi ve becerilerden yararlanılarak yapılandırılmış bir ders olarak sosyal bilgiler tanımlanmaktadır (Kaymakçı ve Ata, 2012; Saks, 2012).

Sosyal bilgiler dersinin konusu; bireyin toplumla olan davranış, tutum, bilgi ve beceri etkileşimlerinden doğmaktadır. Bu ders kapsamında birey, toplumun kendisinden beklentilerini öğrenirken, toplumsal ilişkileri ve etkileşim biçimlerini de kavrar. Aynı zamanda toplum içindeki farklı gruplarla nasıl ilişkiler kurması gerektiğine yönelik bilgi ve tutum geliştirmesi amaçlanır (Nelson, 2001).

Sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin temel ihtiyaçlarını gidermelerine, kültürlerini tanımlarına, geçmişle bugün arasında bağ kurmalarına ve günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları çözme becerisi geliştirmelerine yardımcı olur (Güngördü, 2001).

Bu dersin amacı; yükümlülüklerinin farkında olan, farklılıklara saygı duyan, küresel ve yerel sorunlara duyarlı vatandaşlar yetiştirmektir. Sosyal bilgilerin temel odak noktası insandır. Bu nedenle bireylerin toplumdan beklenen bilgi, beceri, tutum ve davranışları kazanmaları hedeflenir (Erden, 2000).

Sosyal bilgiler; bireylerin kişisel ve toplumsal çevresiyle ilişkisini deneyim, tutum, bilgi, beceri ve davranış aracılığıyla kurmalarını sağlayan; demokratik değerlerle donatılmış, sorgulayıcı, araştırmacı, akıl ve bilime dayalı düşünebilen, adil ve üretken vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir alandır (Barr, 1997; Doğanay, 2005).

Sosyal bilgiler dersi; cinsiyet, sosyoekonomik durum veya toplumdaki statü fark etmeksizin tüm bireyler için vazgeçilmezdir. Toplumlar, kendi geleceklerini güvence altına almak amacıyla, bireylere geleneklerini, kültürlerini ve tarihlerini doğru ve etkili bir şekilde aktararak, topluma bağlı ve üretken bireyler yetiştirmeyi amaçlar (Pekuslu, 2019).

Görüldüğü gibi, sosyal bilgiler tanımlarında; disiplinlerarası yaklaşım, vatandaş yetiştirme, değer aktarımı, küresel bakış açısı ve millî unsurlar gibi çok sayıda boyut vurgulanmaktadır. Bu boyutların etkileri, sosyal bilgiler dersinin içeriği ve kapsamında da açıkça görülmektedir.

1.2. SOSYAL BİLGİLERİN KAPSAMI

Sosyal bilgiler kavramı, ilk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde bir komite tarafından ifade edilerek onaylanmıştır. Bu ders, bireylerin yaşadıkları çevreyi tanımları ve toplumsal yapıyı anlamaları açısından büyük önem taşımaktadır (Kan, 2010). Sosyal bilgiler, öğrencilerin günlük yaşamda kullanabilecekleri bilgi ve becerileri kazandırması yönüyle de dikkate değerdir. Aynı zamanda bireylerin yaşadıkları topluma uyum sağlamaları, kültürel değerleri benimsemeleri ve yeterli donanımına sahip olmaları açısından da kritik bir rol üstlenir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012).

Öğrencilerin bireysel özellikleri dikkate alınarak gerçekleştirilen öğretim uygulamalarının başarı üzerinde olumlu etkiler yarattığı gözlemlenmiştir (Huda vd., 2018). Bu nedenle, öğrencilerin derse aktif katılımlarını artırmak amacıyla çağdaş öğrenme modellerinin benimsenmesi önerilmektedir. Etkili bir sosyal bilgiler eğitimi,

bireylerin kimlik gelişimlerini destekleyerek onları hak ve özgürlüklerinin bilincinde, aktif ve üretken vatandaşlar olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Aktın, 2020).

1.3. SOSYAL BİLGİLERİN ÖNEMİ

Sosyal bilgiler; bireylerin tarihsel süreçleri anlayarak yaşadıkları çevreyi yorumlamalarına ve geleceğe yönelik bilinçli, sorumlu adımlar atmalarına yardımcı olan çok yönlü bir disiplin olarak eğitim sistemlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Fizikî, kültürel, ekonomik ve siyasal çevreyi anlamlandırma sürecinde bireylere rehberlik eden sosyal bilgiler, bireyin hem bireysel hem de toplumsal gelişimine katkı sağlamaktadır (Öztürk ve Deveci, 2011).

Bu ders aracılığıyla öğrenciler, yaşadıkları ülkenin ve dünyanın geçmişteki ve günümüzdeki durumunu kavramakta; vatandaşlık bilinci, hak ve sorumluluklarını tanıma, toplumsal olaylara duyarlılık gibi temel kazanımları edinmektedirler (Dönmez, 2003; Weber, 2017). Bu nedenle, sosyal bilgiler dersi sadece bilgi aktarımı değil; aynı zamanda toplumsal yaşama aktif katılımı teşvik eden bir araçtır.

İlköğretim düzeyinde mihver derslerden biri olan sosyal bilgiler, öğrencilerin toplumsal problemleri fark etmelerine ve bu problemlere yönelik çözüm üretme becerisi geliştirmelerine olanak tanır. Ayrıca, öğrencilerin eleştirel düşünme, empati kurma, etkin iletişim ve demokratik değerleri benimseme gibi bireysel ve toplumsal beceriler kazanmasına katkı sunar (Idowu, 2017). Bu noktada, dersin etkili biçimde öğretilmesi için öğrenci ve öğretmen gereksinimlerinin dikkate alınarak gerekli pedagojik düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Güncellenen öğretim programları da bu ihtiyaca cevap vermek üzere yapılandırılmaktadır. 2018 yılında yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, güncel kazanım ve açıklamalarıyla öğrencilerin yaşamla bağ kurmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler eğitimi bireylerin sadece bilgiyle değil; aynı zamanda değerlerle donanarak topluma katkı sunan etkin yurttaşlar olarak yetiştirmelerini hedeflemektedir (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler dersi içinde yaşanan coğrafyayı, tarihi kökleri, toplumsal ilişkileri hukuk, sosyoloji, psikoloji, siyaset gibi disiplinlerden edindiği bilgileri bütünleştirerek içeriğine yansıtır. İçeriği bilgi, tutum, değer ve becerilerden oluşur. Bu açıdan teorik temellerinin yanı sıra toplumsal olaylara yaptığı vurgu ve deneyim kazandırma yoluyla kişilik geliştirir ve kişilerin günlük yaşamda gereksinim duyacağı beceri ve değerleri

kazandırmayı amaçlar. Sosyal bilgilerin içeriğinde toplumdan doğrudan öğrenmeye, araştırma yapmaya, gözlem yapmaya, görüşmelerle bilgi edinmeye, haritaları incelemeye, güncel olayları sorgulamaya dönük farklı pek çok türde içerik yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi her devlet için istenen vatandaşın yetiştirilmesinde ve toplumun devamlılığının sağlanmasında büyük öneme sahiptir (Doğanay, A. 2007).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilir kalkınma, bugünkü nesillerin gereksinimlerini karşılarken, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan; ekonomik büyümenin, çevresel korumanın ve toplumsal refahın birlikte sağlanmasını hedefleyen kalkınma anlayışıdır (WCED, 1987). Bu yaklaşım, kalkınmanın yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı olmadığını; doğal kaynakların korunması, sosyal adaletin sağlanması ve çevresel sınırların gözetilmesi gibi çok boyutlu ilkeler temelinde yürütülmesi gerektiğini vurgular (Hopwood vd., 2005).

Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, çevresel ve sosyal sistemler arasında denge kurarak kalkınma sürecini uzun süreli ve kapsayıcı hâle getirmeyi amaçlamaktadır (UNESCO, 2017). Sürdürülebilirlik kavramının anlaşılmasını kolaylaştırmak için kullanılan basit bir model çizilmiştir. Bu model; çevresel (koruma), ekonomik (büyüme) ve sosyal (eşitlik) boyutlardan oluşan bir üçgendir. Sürdürülebilir kalkınma, çoğunlukla bu üç boyuta göre modellenmiştir (Keiner, 2005).

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Kaynak: Keiner, 2005.

Şekil 1’de görüldüğü gibi, sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik olmak üzere üç temel boyuttan oluşmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirliğin tanım ve kapsamı aşağıda açıklanmıştır:

2.1. EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Ekonomik sürdürülebilirlik, bir ekonominin uzun süreli büyüme ve refah üretme kapasitesini korurken; çevresel sınırlar ve toplumsal gereksinimlerle uyumlu şekilde etkinliklerini sürdürmesini ifade eder. Bu kavram, ekonomik sistemlerin mevcut ve gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılayacak biçimde işlevini sürdürebilmesini amaçlar (Pearce vd., 1989).

Başka bir ifadeyle ekonomik sürdürülebilirlik; üretim ve tüketim süreçlerinde doğal kaynakların tükenmesine yol açmadan, ekonomik refahın devamlılığını sağlayan bir dengeyi esas alır (Goodland, 1995).

Sürdürülebilir kalkınma; toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutların birbirleriyle etkileşim içinde değerlendirilmesini gerekli kılar. Ancak tarihsel süreçte bu üç temel unsur genellikle birbirinden bağımsız şekilde ele alınmış; özellikle ekonomik kalkınma hedefleri, toplumsal yapı ve çevresel dengeyi göz ardı edecek biçimde önceliklendirilmiştir.

Bu yaklaşım, doğal kaynakların aşırı ve bilinçsizce tüketilmesine, ekosistemlerin bozulmasına ve çevresel krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zamanla, ekonomik faaliyetlerin yalnızca büyüme odaklı değil; aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal katkı kriterleri çerçevesinde değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında hız kazanan ekonomik gelişmelerle birlikte, ekonomik büyüme kavramı ön plana çıkmış; ancak bu büyümenin olumsuz çevresel ve toplumsal etkileri, sürdürülebilir kalkınma anlayışının gelişmesine zemin hazırlamıştır (Danilov-Danilyan, 2014).

Tarihsel olarak ekonomik büyüme hedefleri, çoğunlukla gelir düzeyinin artırılması ve sanayileşmenin teşvik edilmesi şeklinde belirlenmiş; bu süreçte bireylerin yaşam kalitesi, toplumsal refah düzeyi ve çevresel etkiler büyük ölçüde ihmal edilmiştir (Meadows et al., 1972; Daly, 1996).

Bu yaklaşım, çevresel bozulmaların yanı sıra halk sağlığını tehdit eden sorunların da artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, doğal kaynakların yalnızca mevcut kuşaklar için değil, gelecek nesiller için de korunması gerektiği anlayışı giderek önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, gelecek kuşakların da doğal kaynaklar üzerinde hak sahibi olduğu ve bu kaynaklardan adil bir biçimde yararlanabilmeleri gerektiği düşüncesi, uluslararası düzeyde sürdürülebilir kalkınma politikalarının temelini oluşturmuştur (WCED, 1987).

Bu gelişmeler ışığında, ülkeler çeşitli uluslararası zirveler ve anlaşmalar çerçevesinde ekonomik büyüme stratejilerini çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hâle getirmeyi hedeflemiştir. “Ekonomik sürdürülebilirlik” kavramı bu bağlamda, ekonomik kalkınma ile çevresel koruma arasında dengenin sağlanması gerekliliğini ifade etmektedir (Pearce et al., 1989).

Başka bir deyişle, ekonomik büyümeye yönelik tüm girişimlerin çevresel etkiler göz önünde bulundurularak planlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, doğal kaynakların dengeli ve verimli kullanımı öncelik kazanmakta; yenilenebilir kaynakların kullanım oranının artırılması, yenilenemez kaynak tüketiminin ise mümkün olduğunca sınırlandırılması gerektiği belirtilmektedir (OECD, 2001). Tüm bu yaklaşımlar, sürdürülebilir ekonomik kalkınma anlayışının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (Ikerd, 2012). Bu bağlamda, çevresel sürdürülebilirlik konusunda toplumsal farkındalık oluşmadığı takdirde, doğanın ekonomik faaliyetler için gerekli kaynakları sağlayamaması riski ortaya çıkacaktır. Bu tür bir durumda sürdürülebilir kalkınmadan söz etmek olanaklı olmayacak; ekonomik büyüme, çevresel temellerinden yoksun kalacaktır (Akgül, 2010).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutta sağlanabilmesi için çeşitli kurum ve yapılar belirli roller üstlenmektedir. Ancak, hızlı teknolojik gelişmelerin topluma sunduğu ürünlerin bilinçsiz ve kontrolsüz tüketimi, tüketim odaklı bir toplum yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Bauman, 2007). Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak, artan tüketim taleplerini karşılamak amacıyla ekonomik faaliyetlerin kapsamı ve yoğunluğu sürekli genişlemektedir (Jackson, 2009). Ekonomik faaliyetlerdeki bu artış, enerji ve doğal kaynakların kullanımını doğrudan artırmakta; üretim süreçlerinde doğaya olan bağımlılığı daha da derinleştirmektedir. Ancak yenilenemez kaynakların tükenmesi ve çevresel taşıma kapasitesinin aşılması, yalnızca ekosistemleri değil, tüm canlı türlerinin yaşamını tehdit eder hâle getirmektedir (Rockström et al., 2009). Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının temelinde; doğal kaynakların verimli ve dengeli kullanımı kadar, bireylerin tüketim alışkanlıklarını da gözden geçirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Dücan vd., 2016; Spangenberg, 2005). Sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer boyutu da sosyal sürdürülebilirliktir.

2.2. SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin temel hak ve gereksinimlerinin karşılandığı, sosyal adaletin sağlandığı ve toplumsal yapının uzun vadeli ve dengeli biçimde

sürdürülebildiği bir sistemi ifade eder. Bu kavram; toplumsal bütünlüğün sağlanması, kültürel çeşitliliğin korunması, eşit fırsatlara erişimin garanti altına alınması ve katılımcı bir toplum yapısının desteklenmesi gibi unsurları kapsar (Colantonio, 2009).

Türkiye’de sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin eğitim, sağlık, barınma gibi temel hizmetlere erişiminin güvence altına alınması ve toplumsal kapsayıcılığın sağlanması çerçevesinde ele alınmaktadır. Yerli alanyazında bu kavram, sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir bileşeni olarak; sosyal adalet, dayanışma, sosyal sermaye ve yaşam kalitesini önceleyen bir yaklaşımla tanımlanmaktadır (Keleş, 2015).

Sosyal sürdürülebilirlik yalnızca mevcut toplumsal gereksinimlerin karşılanmasıyla sınırlı kalmayıp, gelecek nesillerin de eşit yaşam koşullarına sahip olmasını amaçlar. Bu nedenle, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik kadar önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir (Dempsey vd., 2011).

Genellikle ekonomik ve çevresel boyutlarıyla ön planda tutulan sürdürülebilirlik kavramı, son yıllarda sosyal yönüyle de önem kazanmaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik; temel gereksinimlerin karşılanması, sosyal adaletin sağlanması ve toplumsal refahın eşit biçimde paylaşılmasını temel alır. Bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca ekonomik ve çevresel değil, bireylerin yaşam kalitesiyle de doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koyar (Hardisty, 2010).

Toplumsal düzeyde sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin yaşadıkları çevrede ve çalıştıkları ortamlarda yaşam kalitelerinin artırılmasını hedefler. Bu da ekonomik, kültürel ve sosyal gereksinimlerin dengeli bir biçimde giderildiği yaşanabilir ve adil toplum yapılarının inşasını mümkün kılar (Woodcraft vd., 2011).

Sosyal sürdürülebilirlik, toplum içindeki yaşam koşullarını iyileştiren süreçlerin ve bu süreçlerin sağlanabilmesi için gerekli koşulların tümünü ifade eder (McKenzie, 2004). Bu bağlamda; eşitlik, çeşitlilik, sosyal bütünlük, yaşam kalitesi, demokrasi ve katılımcı yönetim sosyal sürdürülebilirliğin temel bileşenleri arasında yer alır.

Açlık, yoksulluk, çocuk işçiliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve “cam tavan” sendromu gibi sorun alanları da sosyal sürdürülebilirlik kapsamında çözülmesi hedeflenen temel meseleler arasında değerlendirilmektedir.

2.3. ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların, ekosistemlerin taşıma kapasitesini aşmadan, gelecek nesillerin ihtiyaçları gözetilerek korunması ve rasyonel biçimde kullanılması esasına dayanır (WCED, 1987). Bu kavram, insan faaliyetlerinin çevre üzerinde uzun vadeli, geri döndürülemez zararlar yaratmamasını ve doğal sistemlerin kendi kendini yenileme kapasitesinin korunmasını amaçlar (Goodland, 1995).

Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında; hava, su ve toprak kalitesinin korunması, biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi ve iklim değişikliğiyle mücadele temel öncelikler arasında yer alır (Rockström et al., 2009).

Çevre; canlı ve cansız öğelerin çeşitli bağlantılarla bir arada bulunduğu bir sistemdir. Canlı öğeler; insanlar, hayvanlar, mikroorganizmalar ve bitkiler gibi varlıkları; cansız öğeler ise iklim, su, hava, toprak ve yer altı kaynaklarını kapsar (McKinnon, 2010). Bu öğeler, çevrenin işleyişinde karşılıklı bir etkileşim içindedir ve bireylerin çevreyle kurduğu ilişkiler, bu yapının temelini oluşturur (Güner, 2020).

Tarihsel süreçte insanlar, çevreyle olan etkileşimlerini temel gereksinimleri (barınma, beslenme) karşılamak amacıyla kurmuş; bu etkileşimler genellikle doğal ve sürdürülebilir nitelikte olmuştur. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte sanayileşme, kentleşme ve ekonomik büyüme gibi etkenler çevre üzerindeki baskıyı artırmıştır (Steffen et al., 2007).

Bu dönemde artan fosil yakıt kullanımı, yoğun üretim ve düzensiz şehirleşme, çevre kirliliğini ciddi biçimde artırmış; doğal kaynakların tükenmesine yol açmıştır (Diamond, 2005; Carson, 2002; Haupt, 2019). İnsan faaliyetlerinin yol açtığı bu yıkım, çevrenin kendini yenileme kapasitesini sınırlamış ve ekosistemlerin dengesini bozmuştur (Aslan ve Çınar, 2015).

Çevre kirliliği, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi küresel sorunlar, bireyleri bu tehditlere karşı çözüm üretmeye zorlamış ve sürdürülebilir kalkınma kavramı bu bağlamda ön plana çıkmıştır (WCED, 1987).

Bu bağlamda çevre koşullarının iyileştirilerek gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakılması hedeflenmekte; bu hedefe ulaşmak için aşağıdaki faaliyetlerin önem kazandığı belirtilmektedir (Meadows et al., 2004; Alkan, 2015):

- Ekolojik ayak izinin azaltılması,

- Çevre temalı kurum ve uygulamaların desteklenmesi,
- Küresel ısınmaya karşı etkin önlemlerin artırılması,
- Atıkların geri dönüşüm yoluyla tekrar kazanılması,
- Çevre kirliliğine karşı çok boyutlu mücadele,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması,
- Yeşil alanların artırılması,
- Motorlu taşıt kullanımının azaltılması,
- Karbon salınımına karşı aktif mücadele,
- Biyolojik çeşitliliğin korunması ve nesli tükenme tehlikesi altındaki türlerin güvence altına alınması,
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı (Dinç, 2015).
- Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların yenilenme hızından daha yavaş bir şekilde tüketilmesini ve çevreye zarar veren uygulamaların kontrol altına alınmasını ifade eder (WCED, 1987).
- Ancak dünya genelinde hızla artan nüfus ve artan doğal kaynak kullanımı, bu süreci zorlaştırmaktadır. Enerji ihtiyacının büyük kısmının fosil yakıtlardan karşılanması, sera gazı salınımlarını artırarak hava kirliliğini ve halk sağlığına yönelik tehditleri büyötmektedir (Karakaş, 2015; Landrigan et al., 2018).
- Sera etkisiyle artan sıcaklıklar; iklim değışikliğı, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi ve ekosistemlerin zarar görmesi gibi sonuçlara yol açmaktadır (IPCC, 2021). Sel, kuraklık ve fırtına gibi ekstrem hava olaylarının sıklığı ve şiddetinde gözle görülür artışlar yaşanmaktadır (NASA, 2023).
- Özellikle nesli tükenmekte olan canlı türleri bu durumdan ciddi şekilde etkilenmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir bir çevre için fosil yakıtların kullanımından uzaklaşılması ve güneş, rüzgâr, hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmesi gereklidir (Sever, 2013; Sathaye vd., 2006; UNEP, 2019).

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL ÖGELERİ

Bu başlık altında, yukarıda boyutları ekonomik, sosyal ve çevresel olarak belirtilen sürdürülebilirliğin; Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın temel öğeleri ile ilişkilendirilmesi ele alınmıştır. Bu bağlamda, genel amaçlar, anahtar yetkinlikler, öğrenme alanları, değer ve beceriler başlıkları altında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın sürdürülebilirlikle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ GENEL AMAÇLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, bireyleri çevreye duyarlı, toplumsal sorumluluk sahibi ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimseyen vatandaşlar olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim modeli sunmaktadır. Bu bağlamda, programın genel hedefleri, Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile doğrudan ilişkilidir.

Özellikle “insana yakışır iş ve ekonomik büyüme”, “barış, adalet ve güçlü kurumlar” ile “amaçlar için ortaklıklar” gibi hedefler, programın özel amaçları, kazanımları, becerileri ve değerleri ile örtüşmektedir. Örneğin; “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanı, “sorumlu tüketim ve üretim” hedefiyle; “küresel bağlantılar” öğrenme alanı ise “küresel iş birliği” hedefiyle bağlantılıdır. Bu ilişkiler, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma konusunda bilinçlenmelerini ve gerekli bilgi, beceri ve değerleri edinmelerini sağlamaktadır (Dere ve Dölek, 2024; Yalçın, 2022).

Sosyal bilimler alanı içinde yer alan sosyal bilgiler dersi, disiplinler arası yapısıyla sürekli değişen dünyanın ihtiyaçlarına yanıt verebilecek nitelikte olup, en etkili derslerden biri olarak kabul edilmektedir (Türk ve Atasoy, 2021). Vatandaşlık bilgisi, felsefe, psikoloji, antropoloji, sosyoloji, ekonomi, coğrafya ve tarih gibi disiplinleri içermesi, dersin sürdürülebilir kalkınma perspektifindeki önemini ortaya koymaktadır. Bu durum, sosyal bilgiler dersinin bireylerin toplumsal sorumluluk bilinci kazanmasında ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli bilgi ve becerileri edinmesinde kritik bir rol oynadığını göstermektedir (Kaya ve Tomal, 2011).

Programın genel hedefleri arasında, öğrencilerin ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri daha ileriye taşıyarak; millî ve manevî değerleri benimseyen, hak ve özgürlüklerini kullanan bireyler olarak mezun olmaları hedeflenmektedir (MEB, 2018).

Aynı zamanda, üretken ve etkin bireyler olarak ülkenin kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimine katkı sağlamaları da sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile örtüşmektedir (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere küresel, ulusal ve yerel ölçekteki problemlere karşı duyarlılık kazandırmakta; sürdürülebilir kalkınmayı bir tutum olarak içselleştirmelerine katkı sunmaktadır (Yalçın, 2022). Aynı zamanda ders, çok boyutlu yapısıyla öğrencilerin kültürel mirası koruma, hak ve sorumluluklarının farkına varma, teknolojiyi bilinçli kullanma, üretim-tüketim dengesi gibi konularda bilinç geliştirmesini hedeflemektedir (Azrak, 2022).

Çevre ile ilgili hedefler iki ana başlık altında toplanabilir: İlki, öğrencilerin yaşadıkları çevre ile dünya genelindeki coğrafi özellikleri tanıyarak, insan-doğa ilişkisini anlayabilmeleri; ikincisi ise, doğal kaynakların sınırlı olduğunun bilincine vararak çevreye karşı duyarlılık geliştirmeleri ve sürdürülebilir çevre bilincine sahip olmalarıdır (UNESCO, 2019; MEB, 2018).

Ekonomi ve kalkınma ile ilgili özel hedefler ise; öğrencilerin Atatürk ilke ve inkılaplarını temel alarak Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını değerlendirmelerini, milli ekonomiyi tanımalarını ve bu doğrultuda bilgi, tutum ve beceri geliştirmelerini kapsamaktadır (MEB, 2020).

Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; sürdürülebilir kalkınma ilkelerini eğitim sürecine entegre ederek öğrencilerin bu hedeflere ulaşmada gerekli donanımı edinmelerini amaçlamakta ve ekonomik, sosyal, çevresel boyutlara genel amaçlar düzeyinde yer vermektedir.

3.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ANAHTAR YETKİNLİKLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Eğitim sistemi, bilgi, beceri ve değerleri bütünleştiren yetkinliklere sahip bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), bu bağlamda sekiz anahtar yetkinlik tanımlamıştır:

1. Anadilde iletişim: Kültürel çeşitliliği ve toplumsal katılımı teşvik eder. Kültürel mirasın korunması ve toplumda eşitliğin sağlanmasına katkı sunar.
2. Yabancı dillerde iletişim: Uluslararası iş birlikleri ve küresel sorunlarla mücadele için gereklidir. Kültürel farkındalık ve dayanışma oluşturur.

3. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler: Çevre dostu çözümler ve bilimsel araştırmalar için gereklidir. Sürdürülebilir tarım, enerji yönetimi gibi alanlara katkı sağlar.

4. Dijital yetkinlik: Bilgi paylaşımı, farkındalık oluşturma ve sürdürülebilir çözümler üretme süreçlerinde önemli rol oynar.

5. Öğrenmeyi öğrenme: Eleştirel düşünme ve çözüm üretme becerisi kazandırır. Sürdürülebilir gelişim için temel beceridir.

6. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Toplumsal adalet, insan hakları ve çevre duyarlılığı bilinci kazandırır.

7. İnisiyatif alma ve girişimcilik: Yenilikçi ve sürdürülebilir iş modelleri geliştirmeyi destekler.

8. Kültürel farkındalık ve ifade: Kültürel çeşitliliği korur, toplumsal barışa ve iş birliklerine zemin hazırlar.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, sürdürülebilir kalkınma eğitimi katkı sağlamak amacıyla bu yetkinlikleri doğrudan içeren yeni beceriler geliştirmiştir. “Vatandaşlık okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, sürdürülebilirlik okuryazarlığı” gibi beceriler hem sürdürülebilir kalkınma hem de anahtar yetkinliklerle ilişkilidir. Bu beceriler arasında özellikle “bilim ve teknolojide yetkinlik”, bireylerin çevresel ve toplumsal sorumluluklarını fark etmeleri, girişimcilik ve toplumsal fayda sağlayan çözümler üretmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Jickling, 1994; MEB, 2020). Her ne kadar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2024) içinde anahtar yetkinlikler doğrudan yer almasa da bu yetkinlikleri kapsayan beceriler dâhil edilmiştir ve programın bu işlevi karşıladığı görülmektedir.

3.3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ BECERİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, temel yapısı itibarıyla dört ana unsurdan oluşmaktadır: öğrenme alanları, değerler, kavramlar ve beceriler (MEB, 2018). Bu yapı, öğrencilerin hem akademik başarılarını hem de yaşam becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Etkili bir eğitim süreci, bireylerin yalnızca bilgi edinmesini değil; aynı zamanda yaşamlarını anlamlı kılmalarını, toplumsal rollerini yerine getirebilmelerini ve karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilecek donanımı kazanmalarını da kapsar (Öztürk, 2009). Sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin toplumsal yapıyı kavramalarını, demokratik tutumlar geliştirmelerini ve çevrelerine karşı duyarlı, sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerini amaçlar (Barr vd., 1977). Bu bağlamda, bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerileri etkili bir şekilde kullanmaları hem bireysel gelişim hem de toplumsal sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır (Turan, 2019).

Beceri, bireyin öğrenme süreci sonucunda kazandığı ve belirli bir görevi etkili, doğru ve uygun biçimde yerine getirmesini sağlayan uygulamalı yeterlik olarak tanımlanır (Anderson ve Krathwohl, 2001). Beceriler yalnızca bilişsel düzeyde değil; devinışsel ve duyuşsal alanlarda da kazanılabilir ve bireyin bilgiyi gerçek yaşam durumlarına uygulayabilme yetisini ortaya koyar (Gagné, 1985). Özellikle eğitim bağlamında beceri, öğrencinin sahip olduğu bilgi ve değerleri belirli bir amaç doğrultusunda kullanabilmesi, sorun çözebilmesi, çözümleme yapabilmesi ve eleştirel düşünce geliştirebilmesiyle ilişkilidir (Ünlü ve Mirzeoğlu, 2011). Bu yönüyle beceriler, bireylerin hem akademik hem de toplumsal yaşantılarında etkin, üretken ve sorumlu bireyler olarak rol almalarını sağlar (Çelikkaya, 2011). Yetenek ve bilgiler, genellikle kısa sürede ve görece daha kolay yollarla öğrenilebilmesine karşın; beceriler, bu yetenek ve bilgiler üzerine inşa edilir, daha uzun sürede gelişir ve yapısal olarak daha karmaşık bir yapıya sahiptir (Bowles, 2004).

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan beceriler, sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu beceriler, öğrencilere toplumsal, çevresel ve ekonomik sorunlarla başa çıkma yeterliği kazandırırken, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıran çeşitli araçlar sunmaktadır. Aşağıda bu becerilerin her birinin sürdürülebilir kalkınmayla nasıl ilişkilendirilebileceğine dair açıklamalar yapılmıştır:

Yaratıcı Düşünme: Yaratıcı düşünme, bireyin düşünsel süreçlerini esnek ve özgün biçimlerde kullanarak yeni, etkili ve yenilikçi düşünceler üretebilmesini sağlayan bilişsel bir beceridir (MEB, 2018). Bu yetkinlik, bireylerin mevcut bilgileri yalnızca yinelemekle kalmayıp, bu bilgilere yeni anlamlar katmalarını, farklı bakış açıları geliştirmelerini ve alışılmışın dışında çözüm yolları oluşturmalarını mümkün kılar (Ersoy ve Başer, 2009; Özerbaş, 2011). Uluslararası alanyazında yaratıcı düşünme, özgünlük, akıcılık, esneklik ve ayrıntılandırma gibi boyutlarla tanımlanmakta; bireyin yeni ürünler, düşünceler ya da çözümler geliştirme yetisiyle ilişkilendirilmektedir (Torrance, 1974; Guilford, 1967).

Yaratıcı düşünme becerisi, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla doğrudan ilişkilidir: Yaratıcı düşünme, yenilikçi ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini destekleyerek girişimcilik ruhunu ve ekonomik büyümeyi teşvik eder. Bu bağlamda, bireylerin yeni iş modelleri, üretim süreçleri ve kaynak kullanım stratejileri geliştirmeleri sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın önünü açar. Toplumsal sorunlara yönelik yaratıcı çözümler üretmek, bireylerin toplumsal adalet, eşitlik ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda daha duyarlı ve etkin roller üstlenmelerine olanak tanır. Eğitimde fırsat eşitliği, toplumsal dayanışma ve katılım gibi alanlarda yaratıcı düşünce, toplumsal kalkınmanın güçlenmesini sağlar. Yaratıcı düşünme, çevresel sorunlara alternatif çözüm yolları geliştirilmesine katkıda bulunur. Doğal kaynakların verimli kullanımı, geri dönüşüm yöntemleri ve sürdürülebilir yaşam biçimlerinin teşvik edilmesi gibi alanlarda yaratıcı bakış açıları, çevresel farkındalığı artırır. Sonuç olarak, yaratıcı düşünme becerisi, bireylerin yalnızca bireysel gelişimlerine değil; aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, toplumsal ve çevresel hedeflerine ulaşılmasına da katkı sağlayan önemli bir 21. yüzyıl yetkinliğidir (Robinson, 2011).

Problem Çözme: : Problem çözme becerisi, bireylerin karşılaştıkları güçlükleri tanımlayarak, çözüm yolları geliştirmelerini ve en uygun çözümü uygulamalarını sağlayan bir düşünsel süreçtir. Bu beceri; çözümleyici düşünme, yaratıcı yaklaşımlar geliştirme ve çeşitli çözüm stratejilerini içeren bir dizi alt yeterliği kapsar (Jonassen, 2004; Aylar ve Aksin, 2011). Sosyal Bilgiler öğretim programında bu süreç, sorunları sınıflandırma, çözüme yönelik kuramlar geliştirme, veri araştırması yapma ve çözüm önerileri oluşturma gibi becerilerle desteklenmektedir (MEB, 2008; Oyibe vd., 2015).

Problem çözme, öğrenme sürecinin merkezinde yer almakla birlikte öğrencilerin neden-sonuç ilişkilerini kavramalarını, farklı çözüm teknikleri geliştirmelerini ve olası sonuçları öngörebilmelerini sağlar (Oğuz ve Akyol, 2015). Bu beceri, öğrencilerin

çevresel, toplumsal ve ekonomik sorunlara yönelik sürdürülebilir çözümler üretmelerini olanaklı kılarak, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından biri hâline gelir.

Karar Verme: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında karar verme becerisi; problemleri fark etme, tanımlama, çözüm önerileri geliştirme, veri toplama ve analiz etme, seçenekleri değerlendirme, en uygun çözümü seçme ve uygulama gibi aşamaları içeren sistematik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Beyer, 2008). Bu süreç, bireyin durumları değerlendirerek bilinçli tercihler yapmasını ve belirsizlikler karşısında uygun stratejiler geliştirmesini sağlar (Alver, 2004; Bayram, 2015).

Karar verme becerisi, bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlara yönelik sürdürülebilir ve etkili çözümler üretmelerine katkı sunar. Özellikle sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bilinçli ve sorumluluk sahibi kararlar almak; kaynakların etkin kullanımı, toplumsal refahın artırılması ve çevresel korumanın sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Bilgi Teknolojilerini Kullanma: Bilgi Teknolojilerini Kullanma: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında, bilgi teknolojilerinin etkin kullanımına yönelik geliştirilen beceriler; bilgisayarları yönergeler doğrultusunda kullanabilme, farklı kaynaklardan elde edilen bilgileri kaydedip düzenleyebilme, bu bilgileri biçimlendirerek yeniden kullanabilme ve çoklu ortam araçlarıyla sunabilme yeterliklerini içerir. Öğrencilerin grafik, metin, ses ve renk unsurlarını kullanarak dijital raporlar hazırlamaları, televizyon ve telefon ağları üzerinden bilgiye erişimleri ve günlük yaşamda karşılaştıkları teknolojik araçları amaca uygun şekilde değerlendirmeleri beklenmektedir (Erdemir vd., 2009; Buhalis, 1998).

Bu beceriler, bireylerin dijital okuryazarlık düzeyini artırarak bilgiye erişim ve paylaşım süreçlerinde daha bilinçli, etkili ve sürdürülebilir kararlar almalarına katkı sağlar. Ayrıca, bilgi teknolojilerinin verimli kullanımı; enerji tasarrufu, kaynakların etkin yönetimi ve çevre dostu dijital çözümler üretme gibi sürdürülebilir kalkınmanın çevresel ve ekonomik boyutlarına da doğrudan hizmet eder. Aynı zamanda, sosyal kapsayıcılığı artırarak bireylerin yaşam boyu öğrenme süreçlerine aktif katılımını destekler.

Dili doğru, Güzel ve Etkili Kullanma: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında, dilin doğru, etkili ve güzel kullanımı; okuma, yazma, konuşma, dinleme, görsel okuma ve sunum yapabilme gibi temel alt becerilerin kazandırılmasını gerektirir. Bu beceriler, bireylerin duygu, düşünce ve isteklerini açık ve anlaşılır şekilde ifade

edebilmeleri için sistemli bir eğitim süreciyle desteklenmelidir (Beldağ ve Aktaş, 2016). Özellikle temel eğitim sürecinde, öğrencilerin mevcut konuşma alışkanlıklarının geliştirilmesi, eksikliklerin giderilmesi ve hatalı kullanımların düzeltilmesi önem taşır (Kurudayıoğlu, 2003).

Dil, bireyin hem düşünsel gelişimini hem de toplumsal etkileşimini şekillendiren temel bir araçtır. Canale ve Swain (1980), dilin kendini ifade etme ve kişilerarası etkileşimi sağlama işleviyle eğitim programlarında merkezi bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, dil becerilerinin geliştirilmesi yalnızca bireysel iletişim için değil, aynı zamanda toplumsal uyum, katılım ve sorumluluk bilinci açısından da önemlidir. Sonuç olarak, dil becerileri bireylerin düşünsel, toplumsal ve çevresel sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için kritik bir rol oynamakta; sürdürülebilir kalkınmanın her boyutuna katkı sağlamaktadır.

Mekânı Algılama: Bireylerin çevrelerinde bulunan cisimlerin şekil ve boyutlarını zihinsel olarak canlandırabilmeleri, üç boyutlu düşünebilmeleri ve çeşitli mekânsal unsurları (alanlar, sokaklar, binalar, krokiler) zihinsel düzeyde yapılandırabilmeleri yetkinliğini kapsar. Bu doğrultuda; harita, plan, kroki, diyagram ve grafik okuma ve oluşturma, küre ve atlas gibi araçları etkin biçimde kullanabilme becerileri de bu kapsamda yer almaktadır (Tümertekin & Özgüç, 2004).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte etkileşimli yazı tahtaları, bilgisayarlar ve dijital haritalar gibi araçların eğitim ortamlarında kullanımı, mekânsal kavramların öğrencilere çok boyutlu ve görsel yollarla aktarılmasını kolaylaştırmakta, öğrenme sürecini daha etkili ve kalıcı hâle getirmektedir (Aktürk vd., 2013).

Mekânı algılama becerisi, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla doğrudan ilişkilidir: Doğal ve yapay çevrelerin harita ve planlar aracılığıyla doğru algılanması, çevre bilincinin gelişmesine ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda farkındalık oluşmasına katkı sağlar. Toplumsal yaşam alanlarının planlanması, yerleşim düzenlerinin anlaşılması ve kamusal mekânların işlevlerinin kavranması, bireylerin sosyal sorumluluk geliştirmesini destekler. Tarım, ulaşım, turizm ve kentleşme gibi ekonomik faaliyetlerin mekânsal analizine yönelik beceriler, sürdürülebilir ekonomik planlamalar yapılmasına olanak tanır. Sonuç olarak, mekânı algılama becerisi, bireylerin çevreyle olan etkileşimlerini anlamlandırmalarını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir bir yaşam için gerekli olan çevresel

farkındalık, toplumsal sorumluluk ve ekonomik bilinç gibi temel niteliklerin gelişimine de katkıda bulunur (MEB, 2018).

Zamanı ve Kronolojiyi Algılama: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında, kronoloji ve zamanı algılama becerisi doğrultusunda öğrencilerin takvim bilgisi edinmeleri, zaman dilimlerinin farkında olmaları, zamanla ilgili ifadeleri doğru kullanmaları, tarihsel verileri yorumlayabilmeleri ve zaman şeridi oluşturabilmeleri hedeflenmektedir. Kronoloji; olaylar ve tarihler arasındaki zaman dilimlerini anlamayı ve bu olayları düzenli bir şekilde sıralayabilmeyi ifade eder. Bu beceri, tarihsel olayların neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde kavranabilmesi ve anlamlı bağlamlarda değerlendirilmesi için temel bir ön koşuldur (Bayram, 2015; Hoodless, 2002).

Zamanı algılama yeteneği, yalnızca tarihsel tutarlılığı sağlamaya değil, aynı zamanda olayların meydana geliş sırasını anlayarak bireylerin geçmişten ders çıkarmalarına, güncel olayları değerlendirmelerine ve geleceğe yönelik öngörüler geliştirmelerine olanak tanır. Öğrenciler bu sayede değişim süreçlerini takip edebilir, toplumsal, çevresel ve ekonomik olaylar arasındaki tarihsel bağlantıları daha derinlemesine analiz edebilir (MEB, 2020, UN, 2015). Bu beceri, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla doğrudan ilişkilidir: Geçmişte yaşanan toplumsal dönüşümlerin sıralı ve neden-sonuç odaklı biçimde anlaşılması, bireylerin günümüz sosyal yapılarının nasıl şekillendiğini kavramalarına ve toplumsal sorunlara daha bilinçli yaklaşımlarına yardımcı olur. Doğal afetler, çevresel krizler ve ekosistem değişimlerinin tarihsel süreçteki seyrinin incelenmesi, çevre politikalarının oluşumunu anlamada ve sürdürülebilir çevresel kararlar almada kritik bir rol oynar. Ekonomik gelişmelerin, krizlerin ya da reformların tarihsel bağlamda değerlendirilmesi, ekonomik sürdürülebilirlik açısından geçmiş deneyimlerden yararlanılarak daha sağlıklı kararların alınmasını sağlar. Sonuç olarak, kronoloji ve zamanı algılama becerisi, bireylerin yalnızca tarihsel olayları sıralamakla kalmayıp bu olaylar arasındaki ilişkileri kavramaları ve sürdürülebilir bir gelecek inşa ederken geçmiş deneyimlerden yararlanmaları açısından temel bir öğrenme alanıdır. (MEB, 2018, MEB, 2020)

Sosyal Katılım Becerisi: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında sosyal katılım becerisi, bireylerin kendileri ve yakın çevreleri üzerindeki etkilerini kavrayabilmeleri, toplumsal gereksinimlerin karşılanmasında bireyler arası ilişkilerin rolünü fark edebilmeleri ve sosyal kurumlar ile gruplar arasındaki etkileşimleri anlayarak bu yapılarla uyumlu hareket edebilmeleri hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, bireylerin

toplum ve çevrelerinde meydana gelen sorunların farkında olmaları, bu sorunlara yönelik çözüm fikirleri geliştirebilmeleri ve bu fikirleri eyleme dönüştürebilmeleri beklenmektedir (Gözütok, 2010; Fiorilli vd., 2013; İlhan, 2018).

Eğitim süreçlerinde sosyal katılımın teşvik edilmesi, toplumsal bağların güçlendirilmesi ve bireylerin aktif yurttaşlık bilinciyle hareket etmelerinin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Modern demokratik toplumlarda eğitimin temel hedeflerinden biri, bireylerin çevrelerine, topluma ve kendilerine karşı sorumluluk taşıyan, farkındalık geliştiren ve bu bilinçle toplumsal fayda sağlayan bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktır. Sosyal katılım becerisi, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuyla direkt olarak ilişkilendirilebilir: Bireylerin toplumsal sorunlara duyarlı olmaları, katılımcı yurttaşlık anlayışıyla demokratik süreçlere dahil olmaları ve sosyal dayanışmayı güçlendirmeleri; eşitlik, adalet ve toplumsal kapsayıcılık açısından sürdürülebilir toplulukların oluşmasına katkı sağlar. Çevreye ilişkin sorunların çözümünde toplumsal bilinç ve kolektif eylem büyük önem taşır. Sosyal katılım becerisi, bireylerin çevresel karar alma süreçlerine dâhil olmasını ve sürdürülebilir çevre politikalarının benimsenmesini kolaylaştırır. Sonuç olarak, sosyal katılım becerisi; bireylerin yalnızca toplumsal yapıya entegre olmalarını değil, aynı zamanda daha adil, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir dünya inşasında aktif rol almalarını sağlayan temel bir eğitim hedefidir. (MEB, 2018)

Empati: Empati, bireyin kendisini başkalarının yerine koyarak olaylara farklı açılardan bakabilmesini ve karşısındaki kişilerin duygu ve düşüncelerini anlayarak uygun tutumlar geliştirebilmesini sağlayan önemli bir beceridir (Goleman, 1995; J.T. Hardee, 2003; Rogers, 1980). Bu beceri, yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, aynı zamanda tarihsel olaylar ve geçmişte yaşamış kişilerin duygu ve düşüncelerini dönemsel koşulları dikkate alarak anlayabilme sürecinde de etkilidir. Etkin bir empati kurma süreci, bireyin kendi duygularının farkında olması ve kendisini tanımasıyla başlar; çünkü benzer duygusal deneyimlerden yoksun bireylerin, başkalarının yaşantılarını anlamlandırmaları daha güçtür (Pala, 2008). Empati, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla (toplumsal, çevresel ve ekonomik) yakından ilişkilidir. Empati, toplumsal barışın, eşitliğin ve sosyal adaletin sağlanmasında kritik bir rol oynar. Farklı kültürlere, yaşantılara ve bireylere karşı anlayış ve hoşgörü geliştirilmesi; ayrımcılıkla mücadele, toplumsal dışlanmanın önlenmesi ve kapsayıcı politikaların desteklenmesi açısından temel bir yaklaşımdır (United Nations, 2015).

Bireylerin yalnızca diğer insanlara değil, aynı zamanda doğaya ve diğer canlılara karşı da empatik bir bakış geliştirmesi, çevreye duyarlı tutumların oluşmasını sağlar. Bu tür bir empati, ekosistemlerin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevresel etik anlayışının yaygınlaştırılması açısından önemlidir (Goleman, 2009).

Empati, ekonomik karar alma süreçlerinde farklı kesimlerin ihtiyaçlarını ve etkilene düzeylerini dikkate almayı kolaylaştırır. Sosyal refahı gözeten, adil gelir dağılımını destekleyen ve insan onurunu temel alan ekonomik modellerin gelişmesinde empati temelli bir yaklaşım yol gösterici olabilir (Sen, 1999).

Sonuç olarak, empati becerisi, bireylerin yalnızca kişilerarası ilişkilerini değil, aynı zamanda daha adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir dünya inşa etme sürecindeki farkındalıklarını ve sorumluluk duygularını da derinleştirir.

Araştırma: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında araştırma becerisi, öğrencilerin okuduklarını anlama, bilgileri fark etme, düzenleme ve yazıya dökme gibi alt beceriler aracılığıyla yapılandırılmaktadır. Bu beceri, öğrencilerin bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak bilgiye erişmelerini ve merak duygusuyla hareket ederek çözüm odaklı düşüncelerini teşvik eder. Araştırma süreci; sorunları tanımlama, bu sorunlara ilişkin fikirler geliştirme, çözüm önerileri sunma ve potansiyel senaryolar üzerinden çıkarımlar yaparak uygulanabilir eylemler belirleme adımlarını içerir. Bu yaklaşım, düzenli ve sistematik çalışmayı da gerektiren yapılandırılmış bir öğrenme sürecidir (Arslan ve Tertemiz, 2004; Bayer, 2008).

Araştırma becerisi, öğrencilerin çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlar hakkında derinlemesine bilgi edinmelerine ve bu sorunlara yönelik bilgi temelli çözümler geliştirmelerine olanak tanır. Bu yönüyle, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla (çevresel, sosyal ve ekonomik) doğrudan ilişkilidir. Öğrenciler, çevre sorunlarını analiz ederek kaynakların korunması, iklim değişikliğiyle mücadele ve çevre dostu uygulamaların yaygınlaştırılması gibi konularda bilinçli çözümler üretebilirler (UNESCO, 2017).

Araştırma süreci, toplumsal sorunların kökenlerine inerek bu sorunlara duyarlı, katılımcı ve adil çözüm önerileri geliştirmeyi mümkün kılar. Böylece öğrenciler, toplumsal farkındalık ve sosyal sorumluluk bilinci kazanır. Ekonomik yapıların ve kaynak dağılımının araştırılması ise sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerine yönelik

eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerini sağlar. Bu durum, uzun vadeli ekonomik planlama ve yenilikçi düşünmeyi destekler (UNESCO, 2017).

Sonuç olarak, araştırma becerisi bireylerin bilgi temelli kararlar alabilmesini sağlarken, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında kritik bir rol oynayan temel bir eğitim kazanımıdır.

Çevre okuryazarlığı: Çevre okuryazarlığı, bireylerin çevresel sorunları anlama, bu sorunlara yönelik bilinçli çözümler geliştirme ve çevre dostu davranışlar sergileme yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu beceri, bireylerin çevre ile ilgili bilgi ve bilinç düzeylerini artırarak, sürdürülebilir çevre yönetimi ve kaynakların korunması gibi temel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlar. Çevre okuryazarlığı, ekosistemlerin korunması, doğal kaynakların verimli kullanımı, çevre kirliliğinin önlenmesi gibi çevresel boyutlarla doğrudan ilişkilidir. Çevre okuryazarlığı kapsamında öğrencilerin kazandığı bilgi ve beceriler, çevresel etkileşimleri anlamalarına, bu etkileşimlerin olumsuz etkilerini minimize etmek için uygun stratejiler geliştirmelerine ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmelerine yardımcı olur. Bu süreç, sürdürülebilir çevre yönetimini mümkün kılarak, kaynakların etkin kullanımı ve doğal çevrenin korunmasını sağlayacak bireylerin yetişmesine olanak tanır (UNESCO, 2014). Sürdürülebilir kalkınma, çevresel boyutun yanı sıra sosyal ve ekonomik boyutları da içerir. Çevre okuryazarlığı, bu üç boyutu birbirine entegre ederek, bireylerin sürdürülebilir kalkınma süreçlerine etkin bir şekilde katılımını sağlar. Çevre okuryazarlığı, çevresel kaynakların korunmasına yönelik bireysel ve toplumsal sorumlulukların farkında olunmasını teşvik eder. Ayrıca, öğrenciler bu becerilerini kullanarak, küresel çevre sorunlarına yönelik çözümler geliştirebilir, yerel düzeyde değişim yaratmak için adımlar atabilirler (Sterling, 2001). Sonuç olarak, çevre okuryazarlığı, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuyla doğrudan ilişkilidir ve bu beceri, doğal kaynakların korunmasında, çevre bilincinin artırılmasında ve çevresel sorunların çözülmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu beceriler, sürdürülebilir bir gelecek için gerekli olan bilgi, tutum ve davranışların kazandırılmasında temel bir araçtır.

Değişim ve sürekliliği algılama: Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamında öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerisi, bireylerin toplumsal ve çevresel değişimlere uyum sağlama ve bu değişimleri sürdürülebilir biçimde yönetme kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu beceri, farklar ve benzerliklerin ayırt edilmesi, zaman içindeki değişim ve sürekliliğin gözlemlenmesi, tarihsel olaylara ve

olgulara ilişkin bilinç geliştirilmesi, tarihsel sorunların neden-sonuç ilişkilerinin kavranması ve bu sorunlara yönelik alternatif çözüm yolları üretilmesi gibi alt becerileri içermektedir (Molouki & Bartels, 2017). Bireylerin yalnızca zamanın nasıl belirlendiğini öğrenmeleri değil, aynı zamanda zamanın ilerleyişini anlamaları, toplumsal, çevresel ve ekonomik değişimlerin nasıl ve neden gerçekleştiğini kavrayabilmeleri bu becerinin temelini oluşturmaktadır. Bu tür bir tarihsel ve toplumsal farkındalık, bireylerin geçmişten ders çıkararak güncel sorunlara eleştirel ve yapıcı çözümler üretebilmesini destekler. Bu yönüyle sosyal sürdürülebilirlik teması ile doğrudan ilişkilendirilebilir (UNESCO, 2017). Sonuç olarak, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, bireylerin hem geçmişini anlamalarına hem de geleceği daha bilinçli ve sürdürülebilir biçimde şekillendirmelerine olanak tanıyan çok yönlü bir eğitimsel kazanımdır.

Dijital okuryazarlık: Dijital okuryazarlık, teknolojiyi doğru ve etkili bir şekilde kullanmayı içerir. Bu beceri, dijital araçlarla sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturma, çevresel veri toplama ve analiz etme yeteneğini artırır.

Eleştirel düşünme: Eleştirel düşünme, bireyin bilgi, durum ve argümanları mantıksal, nesnel ve sorgulayıcı bir bakış açısıyla değerlendirme sürecidir. Bu beceri, önyargılardan uzak durarak eldeki verilerle tutarlı çıkarımlar yapmayı, alternatif görüşleri dikkate alarak sağlıklı ve isabetli kararlar verebilmeyi içerir (Facione, 2015). Uluslararası literatürde eleştirel düşünme, “akılcı, yansıtıcı ve bağımsız düşünme süreci” olarak tanımlanmakta; bireyin inanç, düşünce ve eylemlerini değerlendirme ve gerekçelendirme yeteneğiyle ilişkilendirilmektedir (Ennis, 2011). Modern eğitim sistemlerinde 21. yüzyıl becerileri arasında öncelikli yer alan bu yetkinlik, bireylerin yaşam boyu öğrenme süreçlerinde temel bir araç olarak kabul edilmektedir (Saavedra & Opfer, 2012). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018), eleştirel düşünmeyi; bilgiye sorgulayıcı bir tutumla yaklaşma, düşünceler arasında ilişki kurma, neden-sonuç bağlantılarını analiz etme ve çok yönlü değerlendirme yapabilme yetkinliği olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, eleştirel düşünme öğrencilerin ezberci yaklaşımdan uzaklaşarak olaylara ve sorunlara farklı bakış açılarıyla yaklaşmalarını ve çözüm üretmelerini sağlayan üst düzey bir bilişsel beceridir (Palavan vd., 2015; Seferoğlu ve Akbıyık, 2006). Eleştirel düşünme becerisine sahip bireyler, yalnızca bilgi analizinde değil; aynı zamanda düşüncelerini yapılandırma, önceki deneyimlerle yeni düşünceler arasında bağ kurmada ve fikirlerin potansiyelinden faydalanmada da başarılıdır (Bökeoğlu ve Yılmaz, 2005; Masek ve Yamin, 2011). Bu beceri, bireylerin çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlara dair farklı

bakış açıları geliştirmelerine katkı sağlar. Özellikle sürdürülebilir kalkınma bağlamında eleştirel düşünme; çevresel farkındalık oluşturmada, sosyal adaleti gözeten politikaların analizinde ve ekonomik kararların uzun vadeli etkilerini değerlendirmede önemli bir araçtır. Böylece bireyler, yalnızca kendi yaşamlarını değil, içinde bulundukları toplumun ve gezegenin geleceğini etkileyen kararlar alma yetkinliğine ulaşırlar.

Finansal okuryazarlık: Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kararlarını bilinçli, etkili ve sorumlu bir şekilde verebilmelerini sağlayan bilgi ve becerileri kapsamaktadır. Bu yetkinlik, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla doğrudan ilişkilidir. Ekonomik açıdan finansal okuryazarlık, bireylerin gelir-gider dengesini sağlamaları, tasarruf yapmaları ve yatırımlarını verimli alanlara yönlendirmeleri yoluyla makroekonomik istikrarı desteklemektedir (Lusardi & Mitchell, 2014). Sosyal boyutta ise, bireylerin borçlanma ve harcama alışkanlıklarında daha bilinçli hareket etmeleri, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve finansal kapsayıcılığın artırılması yönünde katkı sunmaktadır (OECD, 2020). Çevresel boyutta ise, finansal okuryazarlık düzeyi yüksek bireylerin sürdürülebilir yatırımlara yönelme eğiliminde oldukları, bu sayede çevre dostu projelerin desteklenmesinin mümkün olduğu görölmektedir (UNEP, 2021). Dolayısıyla, finansal okuryazarlığın artırılması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine, özellikle ekonomik sürdürülebilirlik boyutuna ulaşmada stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Girişimcilik: Sosyal Bilgiler öğretim programında girişimcilik becerisinin geliştirilmesine yönelik hedefler; meslekleri ve iş alanlarını tanıma, başarılı ve alanında öncü kişileri örnek alma, eğitimin gelecekteki rolünü kavrama, ekonominin temel kavramlarını öğrenme, girişimcilik sürecindeki zorlukları anlama ve yenilikçi düşünce yapıları geliştirerek yaratıcı ürünler ortaya koyma becerilerini kapsamaktadır. Girişimcilik; yeniliğe açıklık, yaratıcı düşünce, risk alabilme ve problem çözme gibi özellikleri barındıran çok yönlü bir yeterlidir (Kutanis & Hancı, 2004; Akt. Bozkurt, 2011). Modern yaklaşımlarda girişimcilik, yalnızca ekonomik kazanç sağlamanın ötesinde; bireylerin toplumsal ihtiyaçlara duyarlı, çevreye saygılı ve sürdürülebilir çözümler üretebilen kişiler olmalarını hedeflemektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin girişimcilik becerileri sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla doğrudan ilişkilidir (World Economic Forum, 2020).

Ekonomik boyutta, girişimcilik becerileri; kaynakların verimli kullanıldığı, yenilikçi ve sürdürülebilir iş modelleri geliştirmelerini sağlar. Çevresel boyutta, çevre

dostu üretim ve tüketim alışkanlıklarını teşvik ederek doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunur. Sosyal boyutta ise, toplumsal ihtiyaçlara duyarlı projeler üreterek kapsayıcı ve adil bir toplumun oluşumuna destek olur (World Economic Forum, 2020). Sonuç olarak, girişimcilik becerisi bireyleri yalnızca üretken kılmakla kalmaz; aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunabilecek yaratıcı, sorumlu ve çözüm odaklı bireyler olmalarına da zemin hazırlar.

Gözlem: Sosyal Bilgiler öğretim programında gözlem becerisi, bireylerin çevrelerinde gerçekleşen olay, durum ve davranışları dikkatli, sistematik, doğru ve tarafsız bir biçimde izleyerek bilgi edinme süreci olarak tanımlanır (Cohen vd., 2007; Tan & Temiz, 2003). Bu beceri, öğrencilerin yalnızca gözlem yapmakla kalmayıp, elde ettikleri verileri neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirmelerini, benzerlik ve farklılıkları belirlemelerini, verileri analiz ederek daha geniş bir bağlamda yorumlamalarını kapsar (Berk, 2013; Borich, 1994; McDevitt, 2013). Gözlem, öğrenme ve araştırma süreçlerinin temel araçlarından biri olarak, öğrencilerin çevresel, toplumsal ve ekonomik olayları daha iyi anlamalarını sağlar. Doğa olayları, çevresel değişimler ve insan faaliyetlerinin etkilerinin gözlemlenmesi, öğrencilerin ekolojik farkındalık ve çevreye duyarlılık geliştirmelerine katkı sunar. Toplumsal ilişkiler, kültürel etkileşimler ve sosyal sorunların gözlemlenmesi, bireylerin empati kurma, toplumsal yapı ve değişimleri anlama becerilerini güçlendirir. Ekonomik faaliyetlerin, tüketim alışkanlıklarının veya üretim süreçlerinin izlenmesi, sürdürülebilir ekonomik kararların temellendirilmesine yardımcı olur. Sonuç olarak gözlem becerisi, bireylerin çevrelerini eleştirel bir gözle değerlendirmelerine, veri temelli çıkarımlar yaparak sürdürülebilir çözümler geliştirmelerine olanak tanır.

Harita okuryazarlığı: Harita okuryazarlığı, öğrencilere coğrafi bilgilere dayalı olarak çevresel değişimleri izleme ve analiz etme yeteneği kazandırır. Bu beceri, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuyla doğrudan ilişkilidir (United Nations, 2018). Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, iklim değişikliğinin izlenmesi ve çevresel etkilerin değerlendirilmesi gibi konularda kritik bir rol oynar. Harita okuryazarlığı sayesinde öğrenciler, ekosistemlerin korunmasına yönelik bilinçli kararlar alabilir ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayacak projeler geliştirebilirler.

Hukuk okuryazarlığı: Hukuk okuryazarlığı, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yasal düzenlemeleri ve çevre koruma mevzuatını anlamalarını sağlar (UNESCO, 2017). Bu beceri, toplumsal adaletin sağlanması, insan haklarının korunması ve çevresel

sürdürülebilirliğin yasal temellerinin anlaşılması açısından önem taşır. Hukuk okuryazarlığı, bireylerin sosyal sürdürülebilirlik ilkelerine uygun kararlar almalarına ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmelerine yardımcı olur.

İletişim: İletişim, bireylerin duygu, düşünce, bilgi ve isteklerini sözlü, yazılı ya da sözsüz yollarla etkili biçimde başkalarına aktarabilme sürecidir (Schramm, 1954; Robbins, 2013). Bu süreçte, doğru, açık ve uygun bir dil kullanımı anlamlı etkileşimlerin temelini oluşturur. İletişim yalnızca bireyler arası ilişkileri değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve kurumsal yapıları etkileyen temel bir sosyal beceridir (MEB, 2007). Etkili iletişim, bireyin karşısındaki kişiyi anlayabilme, düşüncelerini açıkça ifade edebilme ve problem çözme kapasitesini geliştirme açısından kritik öneme sahiptir (Uzuntaş, 2013). Eğitim ortamlarında iletişim becerileri, öğrencilerin sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini destekleyen temel etkenlerden biridir. Çocukların kişilik gelişimi ve sosyal uyum süreçlerinde, kendilerini ifade edebilecekleri ortamların sağlanması bu becerilerin gelişimini desteklemektedir (MEB, 2007). Özellikle grup çalışmaları ve iş birliğine dayalı etkinlikler, bireylerin iletişim yeteneklerini güçlendirmekte, empati, aktif dinleme ve etkili ifade gibi sosyal becerilerin kazanılmasına katkı sunmaktadır (Bayram, 2015). İletişim becerisi, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuyla yakından ilişkilidir. Etkili iletişim, toplumsal barış, katılım ve iş birliği kültürünün inşasında merkezi bir rol oynar. Farklı görüş ve değerlerin anlayışla karşılandığı demokratik ortamların gelişmesi, bireyler arası sağlıklı iletişimle mümkündür. İş yaşamında takım çalışması, müşteri ilişkileri, liderlik ve problem çözme gibi birçok alanda başarılı iletişim becerileri verimliliği artırmakta, yenilikçiliği ve sürdürülebilir iş modellerinin gelişimini desteklemektedir. Çevresel farkındalık ve sürdürülebilir yaşam biçimlerinin benimsenmesi, etkili iletişim stratejileriyle topluma aktarılabilir. Bilinçlendirme kampanyaları, eğitim programları ve medya içerikleri aracılığıyla çevresel sorumluluk duygusu yaygınlaştırılabilir. Sonuç olarak, iletişim becerisi, bireylerin sadece kişisel ve sosyal yaşamlarında değil, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde de temel bir araç olarak değerlendirilmektedir. (MEB, 2018)

İş birliği: İş birliği, bireylerin ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışabilme yeteneğini geliştirir. Bu beceri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada toplumlar arası iş birliğinin önemini vurgular ve sosyal sürdürülebilirliğin temel unsurlarından biridir (United Nations, 2015).

Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme: Bu beceri, öğrencilerin toplumsal cinsiyet, etnik köken ve çevresel sorunlarla ilgili önyargıları tanımalarını sağlar. Bu farkındalık, daha eşitlikçi ve kapsayıcı toplumların oluşumuna katkıda bulunarak sosyal sürdürülebilirliği destekler (UNESCO, 2018).

Kanıt kullanma: Kanıt kullanma becerisi, öğrencilerin sürdürülebilirlikle ilgili araştırmalar ve veriler ışığında bilinçli kararlar almalarını sağlar. Bu beceri, çevresel ve sosyal politikaların etkin bir şekilde uygulanmasında kritik bir rol oynar (OECD, 2019).

Konum analizi: Konum analizi, çevresel ve toplumsal sorunların coğrafi dağılımını anlamayı sağlar. Bu beceri, kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevresel eşitsizliklerin azaltılması açısından çevresel sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkilidir (IPCC, 2021).

Medya okuryazarlığı: Medya okuryazarlığı, çevresel ve toplumsal meseleleri anlamada ve toplumu bilinçlendirmede kritik bir beceridir. Sürdürülebilir kalkınma üzerine etkili iletişim kampanyaları geliştirilmesine katkı sağlar (European Commission, 2020).

Öz denetim: Öz denetim, bireylerin sürdürülebilir çevre alışkanlıkları geliştirmelerine ve kaynakları bilinçli kullanmalarına yardımcı olur. Bu beceri, çevresel sürdürülebilirliğin bireysel düzeyde uygulanmasını kolaylaştırır (Gifford, 2011).

Politik okuryazarlık: Politik okuryazarlık, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için politikaları anlamayı ve etkilemeyi sağlar. Sosyal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynar (UNDP, 2020).

Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama: Bu beceri, öğrencilere verileri analiz etme ve çevresel değişimleri görselleştirme yeteneği kazandırır. Sürdürülebilir kalkınma verilerinin anlaşılması ve yaygınlaştırılmasında etkilidir (World Bank, 2022).

Yenilikçi düşünme: Yenilikçi düşünme, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yaratıcı çözümler geliştirmeyi teşvik eder. Ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin geliştirilmesinde kilit bir beceridir (Schwab, 2016).

3.4. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile doğrudan ilişkilendirilebilecek önemli unsurlardır. Bu değerler, öğrencilerin toplumsal, çevresel ve ekonomik açıdan daha bilinçli bireyler olmalarına yardımcı olmanın yanı sıra, sürdürülebilir bir toplum oluşturulmasında kritik rol oynamaktadır. Aşağıda, her bir değerın sürdürülebilir kalkınma ile nasıl ilişkilendirilebileceğı açıklanmıştır:

Adalet: Adalet, tüm bireylerin eşit haklara sahip olmasını ve kaynakların adil dağılımını ifade eder. Sürdürülebilir kalkınma, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı hedefler (United Nations, 2015). Adalet, bu hedeflere ulaşmada temel bir prensiptir.

Aile birliğine önem verme: Aile birliğinin güçlendirilmesi, toplumsal dayanışmayı artırır ve sürdürülebilir kalkınmayı destekler (OECD, 2019). Ailelerin sosyo-ekonomik kalkınmaya katkısı, uzun vadeli toplumsal istikrarın temelini oluşturur.

Bağımsızlık: Bağımsızlık, bireylerin ekonomik ve sosyal özgürlüklerini ifade eder. Sürdürülebilir kalkınma, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli fırsatları sunar (UNDP, 2020).

Barış: Barış, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşıdır. Toplumsal huzur ve işbirliği, ekonomik gelişme ve çevresel koruma için elverişli ortam sağlar (UNESCO, 2018).

Bilimsellik: Bilimsel yaklaşım, sürdürülebilir çözümler geliştirmede kritik rol oynar. Teknolojik yenilikler ve araştırmalar, çevresel sürdürülebilirliği destekler (IPCC, 2021).

Çalışkanlık: Çalışkanlık, üretkenliği artırarak toplumsal kalkınmaya katkı sağlar. Bu değer, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde motivasyon kaynağıdır (ILO, 2019).

Dayanışma: Toplumsal dayanışma, sosyal eşitsizliklerin azaltılmasında ve çevresel sorunlarla mücadelede etkilidir (World Bank, 2022). Dayanışma, sürdürülebilir toplumların inşasında önemli bir araçtır.

Duyarlılık: Çevresel ve toplumsal duyarlılık, bireylerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma sorumluluğunu artırır (European Commission, 2020).

Dürüstlük: Dürüstlük ve şeffaflık, kaynakların adil kullanımını ve çevresel etkilerin doğru raporlanmasını sağlar (Transparency International, 2021).

Estetik Estetik değerlerin korunması, doğal ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunur (ICOMOS, 2017).

Eşitlik: Eşitlik, tüm bireylerin fırsatlara eşit erişimini ifade eder. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, sosyal ve çevresel eşitliği hedefler (UN Women, 2020).

Özgürlük: Özgürlük, bireylerin kendi yaşamlarını şekillendirme hakkıdır. Sürdürülebilir kalkınma, bireysel özgürlükleri ve toplumsal katılımı destekler (Amartya Sen, 1999).

Saygı: Çevreye ve diğer canlılara saygı, sürdürülebilir bir gelecek için temel gerekliliktir (WWF, 2021).

Sevgi: Sevgi temelli yaklaşım, toplumsal bağları güçlendirir ve sürdürülebilir toplumların oluşumuna katkı sağlar (Dalai Lama, 2015).

Sorumluluk: Bireylerin çevresel ve toplumsal sorumlulukları, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kritik öneme sahiptir (GRI, 2020).

Tasarruf: Kaynakların verimli kullanımı, çevresel sürdürülebilirliğin temel taşlarından biridir (UNEP, 2021).

Vatanseverlik: Vatanseverlik, toplumun kaynaklarını koruma ve gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu içerir (FAO, 2020).

Yardımseverlik: Yardımseverlik, toplumların kalkınmasını destekleyen ve başkalarına yardım etmeyi teşvik eden bir değerdir. Bu değer, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sosyal boyutunda önemli bir rol oynar. (MEB, 2020, UN, 2015)

3.5. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRENME ALANLARI/KAZANIMLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanları, sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkilendirilebilecek temel unsurlar sunar. Her bir öğrenme alanı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sağlanmasında kritik rol

oynamaktadır. Aşağıda bu öğrenme alanlarının sürdürülebilir kalkınma ile nasıl ilişkilendirilebileceği açıklanmıştır:

3.5.1. Birey ve Toplum

Bu öğrenme alanı, bireylerin toplumsal sorumluluklarını ve topluma karşı olan görevlerini anlamalarına yardımcı olur. Sürdürülebilir kalkınma, bireylerin çevresel, ekonomik ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerini gerektirir. Bireylerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunları anlaması ve çözüm önerileri geliştirmesi, sürdürülebilir bir toplum yaratılmasına katkı sağlar. Toplumların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için her bireyin bilinçli, sorumlu ve katılımcı bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan kişisel değerlerini yapılandırırken, ilgi ve yeteneklerini sosyal sorunları çözmede kullanma, çevresel sorunların çözümünde aktif rol alma ve finansal okuryazar bir birey olma zaten sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlayacak kişisel özellikler olacaktır. (MEB, 2018)

3.5.2. Kültür ve Miras

Bu alan, kültürel değerlerin ve mirasın korunmasını sağlar. Sürdürülebilir kalkınma, kültürel mirası ve doğal kaynakları korumayı amaçlar. Bu kapsamda, kültürel çeşitliliğin korunması, yerel ve geleneksel bilgilerle çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması büyük önem taşır. Ayrıca, geçmişten bugüne miras bırakılan değerlerin, toplumsal yapının sürdürülebilirliğine nasıl katkı sunduğu da bu öğrenme alanı ile ilişkilidir. (MEB, 2018)

3.5.3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler

Bu öğrenme alanı, insanların çevreleriyle olan ilişkisini anlamalarına ve çevresel sorunları çözme yetkinlikleri kazanmalarına yardımcı olur. Sürdürülebilir kalkınma, çevresel dengeyi korumayı ve doğal kaynakları bilinçli bir şekilde kullanmayı hedefler. Çevreyi koruma, biyoçeşitliliği sürdürme ve çevre dostu yaşam tarzlarını teşvik etme bu öğrenme alanı ile doğrudan ilişkilidir. Bu alandaki bilgi ve beceriler, sürdürülebilir kalkınma için temel taşları oluşturur. (MEB, 2018)

3.5.4. Bilim, Teknoloji ve Toplum

Bilim ve teknoloji, sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez araçlardır. Bu öğrenme alanı, bilimsel bilgi ve teknolojiyi kullanarak toplumsal sorunlara çözümler üretmeyi amaçlar. Sürdürülebilir kalkınma, yenilikçi teknolojilerin geliştirilmesi, çevre

dostu üretim süreçlerinin uygulanması ve temiz enerji kaynaklarının kullanılmasını gerektirir. Bu bağlamda, bilimsel araştırmalar ve teknolojiye dayalı çözümler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli rol oynar. (MEB, 2018)

3.5.5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim

Bu öğrenme alanı, ekonominin temel yapı taşlarını anlamayı ve kaynakların etkin kullanımını sağlamayı amaçlar. Sürdürülebilir kalkınma, kaynakların verimli kullanılmasını, israfın önlenmesini ve çevreye zarar vermeden üretim yapmayı hedefler. Sürdürülebilir üretim ve tüketim alışkanlıklarının teşvik edilmesi, bu öğrenme alanı ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, bu alanda, ekonomik faaliyetlerin sosyal ve çevresel etkilerinin değerlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma için kritik önemdedir. (MEB, 2018)

3.5.6. Etkin Vatandaşlık

Bu öğrenme alanı, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeleri, demokratik değerleri anlamaları ve katılımcı bir toplum oluşturma bilincini kazanmalarını sağlar. Sürdürülebilir kalkınma, etkin vatandaşlıkla doğrudan ilişkilidir, çünkü bireylerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik için kolektif hareket etmesi gerekir. Vatandaşlık bilinci ve toplumsal katılım, sürdürülebilir kalkınmanın toplum düzeyinde benimsenmesini sağlayan önemli faktörlerdir. (MEB, 2018)

3.5.7. Küresel Bağlantılar

Küresel bağlantılar, dünyadaki çeşitli topluluklar ve ülkeler arasındaki ilişkileri anlamayı sağlar. Sürdürülebilir kalkınma, uluslararası iş birliğini gerektirir ve küresel bağlamda çevresel ve sosyal sorunlara çözüm üretmeyi amaçlar. Küresel çapta çevresel sorunların, ekonomik eşitsizliklerin ve sosyal adaletsizliklerin çözülmesi için ülkeler arasında dayanışma ve iş birliği gereklidir. Bu öğrenme alanı, öğrencilerin küresel sorunlara duyarlı olmalarını ve uluslararası kalkınma hedeflerine katkı sağlamalarını teşvik eder. (MEB, 2018)

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan bu öğrenme alanları, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin her yönüyle ilişkili olup, öğrencilerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik konusunda bilinçlenmelerine katkı sağlar. Eğitimde bu alanların işlenmesi, öğrencilerin sürdürülebilir bir geleceğin inşa edilmesinde aktif rol almalarını destekler. (Aktaş, 2019; MEB, 2020; UN, 2015).

4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu başlık altında Türkiye’de ve yurtdışında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Araştırmaların sosyal bilgiler eğitimi ya da eğitimle ilgili olması araştırmaları sınırlandırmada bir kriter olarak belirlenmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma ile ilgili Türkiye’de yapılan araştırmalar şu şekildedir:

4.1 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLE İLGİLİ TÜRKİYE’DE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Acar (2021) tarafından gerçekleştirilen "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Yönelik Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Önerisi" başlıklı çalışmada, öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma farkındalıkları ve inanç düzeyleri incelenmiştir. Karma yöntemin kullanıldığı araştırmaya 59 öğretmen adayı katılmıştır. Sonuç olarak, katılımcıların sürdürülebilir kalkınma kavramına yönelik olumlu bir bakış açısı geliştirdikleri ve farkındalık kazandıkları tespit edilmiştir.

Akkoy ve Poyraz (2023) 'ün "Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Kapsamında İlkokul Öğretim Programında Geri Dönüşüm Kavramının Yeri" adlı araştırmasında, ilkokul öğretim programlarında geri dönüşüm kavramının yer aldığı dersler incelenmiştir. Doküman analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, programlarda geri dönüşüm konusuna daha fazla yer verilmesi ve ders saatlerinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Aydoğan (2010) 'ın "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuyla İlgili Kazanımların Öğretimine İlişkin Görüşleri" başlıklı çalışmasında, 77 sosyal bilgiler öğretmenin görüşleri alınmıştır. Tarama modeli kullanılan araştırmada, öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma konularını işlerken tartışma ve soru-cevap gibi yöntemleri tercih ettikleri ve genellikle ders kitaplarını kullandıkları belirlenmiştir.

Azrak (2022) tarafından yapılan "Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınma: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri" adlı araştırmada, keşfedici sıralı desen kullanılmıştır. Eskişehir’de görev yapan 12 öğretmen ve 13 ortaokul öğrencisiyle yürütülen çalışmada, sosyal bilgiler derslerinin sürdürülebilir kalkınma farkındalığı kazandırmada etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin de bu konuları öğrendikleri tespit edilmiştir.

Bayram ve Köse (2023)'ün "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilirlik Bilincinin İncelenmesi" başlıklı araştırmasında, 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan çalışmada, kitaplarda sürdürülebilirlik konularına yer verildiği ancak içeriğin yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Biçer (2021) yapmış olduğu "Öğretmen Eğitiminde Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminin Yeri ve Önemi" başlıklı araştırmasının amacı, öğretmen eğitiminde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin yeri ve önemi hakkında bilgi sahibi olmak ve alanyazına katkı sağlamaktır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu ile çalışılmıştır. Veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu, alanında uzman akademisyenler oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, sürdürülebilir kalkınma eğitiminde uygulamalı derslere yer verilmesi gerektiği ve sürdürülebilir kalkınma odaklı öğretmen eğitiminin farkındalığı artırıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bulut ve Çakmak'ın (2018) birlikte yürüttüğü "Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi ve Öğretim Programlarına Yansımaları" başlıklı araştırmanın amacı, sürdürülebilir kalkınma eğitimlerinin öğretim programları kapsamındaki yansımalarının değerlendirilmesidir. Araştırmada, nitel ve nicel yöntemleri içerisinde barındıran karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik öğretmenlerin sahip oldukları inançlarda branş değişkenine ilişkin anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çobanoğlu ve Türer'in (2015) yaptıkları "Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi" başlıklı araştırmanın amacı, sosyal bilgiler ve fen bilgisi öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin farkındalık düzeylerinin belirlenmesidir. Araştırmada, survey (tarama) yöntemi ve betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 183 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma kapsamındaki boyutlar arası ve genel farkındalık düzeylerinin yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. Cinsiyete yönelik yapılan değerlendirme kapsamında anlamlı farklara rastlanmamıştır.

Değirmenci ve Gül (2024) yapmış oldukları "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" başlıklı araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya

yönelik görüşlerini belirlemektir. Araştırmada, nitel yöntemlerden biri olan olgubilim (fenomenoloji) deseni, veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya 12 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonucunda; sürdürülebilir kalkınma eğitiminin bireylerde farkındalık ve bilinç oluşturmada etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Dinç ve Acun (2017) tarafından yapılan "Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri" başlıklı araştırmanın amacı, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomideki hususların öğretimi yönünde güncel konuların kullanımlarına dair öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesidir. Görüşmelere dayalı nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmanın katılımcılarını 13 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin güncel durumlardan sağladıkları bilgileri gündelik hayatla bağlantı kurmak amacıyla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Engin (2010) yapmış olduğu "Coğrafya Eğitiminde Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilirlik Eğitimi ve Çevre Eğitimi Konularının Kazandırılması" başlıklı araştırmasının amacı, coğrafya eğitiminde sürdürülebilirlik ve çevre eğitimi konularının öğretiminin hangi düzeyde gerçekleştiğini belirlemektir. Nicel araştırma yöntemi olan tarama modeli kullanılan araştırmaya, ülke çapında farklı yerleşim yerlerinden ve okul türlerinden 660 ortaöğretim öğrencisi ile 34 öğretmen katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin çevreyi koruma konusundaki bilgi, beceri ve isteklerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güler (2023), yaptığı "Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Bağlamında İncelenmesi" başlıklı araştırmada, sürdürülebilir kalkınma amaçlarının Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında nasıl yer aldığını çok boyutlu olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmış ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Sonuç olarak, kitaptaki kavram, içerik, etkinlik ve değerlendirme sorularının 2015'te belirlenen 17 sürdürülebilir kalkınma amacıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Kavak ve Bütünler (2020), "Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Açısından Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmalarında, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki özel amaç, beceri, değer ve kazanımları Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi kapsamında incelemiştir. Nitel araştırma

yöntemiyle yürütülen çalışmada doküman incelemesi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, programda sürdürülebilir kalkınma eğitimiye yönelik ifadelerin mevcut olduğu belirlenmiştir.

Keleş (2007), "Öğretmen Adaylarının Ekolojik Ayak İzlerinin Hesaplanması ve Değerlendirilmesi" başlıklı araştırmasında, öğretmen adaylarının ekolojik ayak izlerini hesaplamayı ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Nicel yöntemin kullanıldığı çalışmada, 49 öğrenciye web tabanlı anket uygulanmıştır. Sonuç olarak, ekolojik ayak izi çalışmalarının öğrencilerde sürdürülebilir kalkınma bilincini artırdığı ortaya konmuştur.

Mentiş Taş ve Özkara (2016) "Sosyal Bilgiler 4-5. Sınıf Programı ve Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Kavramı Açısından İncelenmesi" adlı çalışmalarında, sürdürülebilirlik kavramının Sosyal Bilgiler 4-5. sınıf program ve ders kitaplarındaki yerini incelemiştir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada doküman analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kitaplarda doğrudan "sürdürülebilirlik" kavramına yer verilmediği ancak dolaylı olarak ilgili öğelerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Kaymak ve Tosun (2024) "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Sürdürülebilirlik ile İlgili Yapılan Çalışmaların İncelenmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması" başlıklı araştırmalarında, 2013-2023 yılları arasında Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi bağlamında sürdürülebilirlik konusundaki çalışmaları incelemiştir. Meta-sentez yöntemiyle yürütülen çalışmada, YÖK Tez Merkezi, TR Dizin, Google Akademik ve DergiPark veri tabanlarındaki 85 çalışma analiz edilmiştir. Sonuç olarak, araştırmaların çoğunlukla makale formatında olduğu, farklı yöntemlerin kullanıldığı ve teorik çalışmaların uygulamalara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.

İşler (2023), "İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Kapsamında İncelenmesi" başlıklı çalışmasında, ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın kazanımlarını sürdürülebilir kalkınma boyutlarıyla incelemiştir. Doküman analizi yöntemi kullanılan araştırmada, 18 amaç cümlesinden 6'sının ve 33 kazanımdan yalnızca 7'sinin sürdürülebilir kalkınmayla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özerdinç, Kızılay ve Hamalosmanoğlu (2022), "Eğitimde Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Yapılan Çalışmaların Analizi: Bir Meta-Sentez Çalışması" başlıklı araştırmalarında, 2010-2020 yılları arasında eğitimde sürdürülebilir kalkınma konusunda yapılan tez ve makaleleri incelemeyi amaçlamıştır. Nitel yöntem tekniklerinden meta-

sentez modelinin kullanıldığı çalışmada, TR Dizin ve YÖK Ulusal Tez Sistemi veri tabanlarındaki 11 makale ve 34 lisansüstü tez analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, çalışmaların çoğunlukla yüksek lisans tezlerinden oluştuğu, nitel araştırma yaklaşımının ağırlıkta olduğu ve sürdürülebilir kalkınma farkındalığının ön planda tutulduğu tespit edilmiştir.

Petersen ve Alkis'in (2009), "Türk Sekizinci Sınıf Öğrencileri Sürdürülebilirliği Nasıl Tanımlıyor?" başlıklı çalışmalarında, 8. sınıf öğrencilerinin sürdürülebilirlik kavramını nasıl algıladıklarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Karma yöntemle yürütülen çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun "sürdürülebilir kalkınma" kavramına aşina olmadığı ve verdikleri yanıtların konuyu bütüncül bir bakış açısıyla ele almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Seçgin (2024), "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları İçin Değerlere Dayalı Eğitim: Sosyal Bilgiler Dersi Sürecin Neresinde?" başlıklı çalışmada, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada değer temelli eğitimin önemini vurgulamış ve sosyal bilgiler dersinin bu süreçteki rolünü incelemiştir. Nitel veri analizinin kullanıldığı çalışmada, sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir işlevi olduğu belirlenmiştir.

Soysal ve Akbulut (2024), "2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında Hazırlanan 5. Sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Görünümü" başlıklı çalışmalarında, 5. sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına (SKA) ne ölçüde yer verdiğini analiz etmiştir. İçerik analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada, her iki dersteki SKA temalarının işlenişinde belirgin farklılıklar ve eksiklikler olduğu sonucuna varılmıştır.

Suna (2023), "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilirlik Bilinci Kazandırmaya Yönelik Etkinliklerin Öğrencilerin Sürdürülebilir Yaşama Yönelik Farkındalıklarına Etkisi" başlıklı çalışmada, sürdürülebilirlik odaklı etkinliklerin öğrenci farkındalığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Karma yöntem desenlerinden gömülü deneysel desenin kullanıldığı çalışmaya, bir 6. sınıf şubesindeki öğrenciler katılmıştır. Araştırma sonucunda, etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalık düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artırdığı tespit edilmiştir.

Şahin (2024), "Ortaokul Öğrencilerinin Sürdürülebilir Çevre, Toplum ve Ekonomiye İlişkin Görüşleri" başlıklı çalışmada, ortaokul öğrencilerinin

sürdürülebilir kalkınmanın çevre, toplum ve ekonomi boyutlarına ilişkin algılarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Nitel içerik analizi yöntemiyle yürütülen araştırmaya 45 öğrenci katılmıştır. Sonuç olarak, öğrencilerin genel olarak sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bilinçli ve yüksek farkındalık düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

Şenkul vd. (2023), "Sosyal Bilgiler Eğitiminde İnsan Hakları ve Sürdürülebilir Kalkınma" başlıklı araştırmalarında, 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programını insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden değerlendirmiştir. Nitel içerik analizinin kullanıldığı çalışmada, programın bu konulardaki güçlü ve zayıf yönleri ortaya konmuştur. Araştırma, ilkokul düzeyindeki sosyal bilgiler eğitiminde insan haklarına ilişkin iyileştirme alanlarını belirlemede önemli bir katkı sağlamaktadır.

Tamkan (2008) tarafından yapılan “Türkiye’nin Doğal Zenginliklerinin Sürdürülebilirliği ve Ortaöğretim Biyoloji Öğretmenlerinde Farkındalık” başlıklı araştırmanın amacı, lise biyoloji öğretmenlerinde doğal kaynakların sürdürülebilirliği ile ilgili farkındalığı belirlemektir. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu araştırmaya 9 biyoloji öğretmeni katılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin sürdürülebilirlik ile ilgili bilgi ve farkındalıklarının yeterli seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tanrıverdi (2009) tarafından yapılan “Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmanın amacı, sürdürülebilir çevre eğitiminin ilköğretim programlarında ne ölçüde yer aldığını belirlemektir. Araştırmada nitel veri analizi yöntemi kullanılmış, program ve müfredat incelemesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, 2004 yılında MEB tarafından hazırlanan yeni eğitim programında çevre eğitimi için ayrı bir başlık bulunmadığı, bunun yerine Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin konu ve kazanımları içinde ele alındığı vurgulanmıştır.

Tekiroğlu (2021) tarafından yapılan “Çevre Etiği Farkındalığı ve Sürdürülebilir Çevre Tutumu Arasındaki İlişki” başlıklı araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin çevre etiği farkındalıkları ile sürdürülebilir çevreye yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmanın yöntemi eylem araştırmasıdır. Araştırmanın katılımcılarını İstanbul’da görev yapan 328 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Temoçin (2007) tarafından yapılan “İlköğretim Öğrencilerinin Sürdürülebilir Enerji Farkındalıklarının Belirlenmesi ve Geliştirilmesi” başlıklı araştırmanın amacı, ilköğretim öğrencilerinin sürdürülebilir enerji farkındalıklarının mevcut durumunu belirlemek ve farkındalıklarını artırıcı yeni bir öğretim yöntemi geliştirmektir. Araştırma, ilişkisel tarama modeline göre yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, öğrencilerin farkındalık seviyelerinin önemli ölçüde arttığı tespit edilmiştir. Araştırmacı, çevre eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklerin, öğrencilerin farkındalık düzeylerini yükseltecek şekilde çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Tuncay (2024) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Çevre Eğitime Yönelik Tutumları ile Biyoçeşitlilik Okuryazarlıkları” başlıklı araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir çevre eğitime yönelik tutumlarını, biyoçeşitlilik okuryazarlık düzeylerini ve bu tutumlar arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmada nitel yöntem tekniklerinden betimsel tarama ve karşılaştırmalı tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya 120 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çevre eğitime karşı tutumlarının, biyoçeşitlilik okuryazarlık düzeyleri ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu ilişkinin zayıf düzeyde ve anlamlı olduğu saptanmıştır.

Türer (2010) tarafından yapılan “Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi” başlıklı araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma konusundaki farkındalıklarını belirlemektir. Araştırmanın yöntemi, nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı betimsel araştırmadır. Araştırmanın katılımcılarını 183 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının en fazla sosyal boyutla ilgili farkındalık gösterdikleri; çevresel boyut ve ekonomik boyutların ise daha az farkındalık içerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Uğraş ve Zengin (2019) tarafından yapılan “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim ile İlgili Görüşleri” başlıklı araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının sürdürülebilir kalkınma için eğitim hakkındaki düşüncelerini belirlemektir. Araştırmada fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Araştırmaya 30 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların genel olarak sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile ilgili olumlu görüşlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yalçın (2022) tarafından yapılan “21. Yüzyılda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapısal Olarak İncelenmesi” başlıklı araştırmanın amacı, öğretim programının özel hedeflerinin, sürdürülebilir kalkınma hedefleri yönünde yapısal kapsamda ne derecede örtüşme gösterdiğini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretim programında yer alan değer, beceri ve kazanımların sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin içeriklerine yönelik olarak uygunluk sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım ve Kara (2021) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı araştırmada, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan temel öğeleri ve her sınıf kademesine ait kazanımları, sürdürülebilir kalkınma eğitimine katkıları doğrultusunda incelemek amaçlanmıştır. Araştırma, nitel desenle gerçekleştirilmiş olup doküman ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, programın sürdürülebilir kalkınma eğitime katkı sağlayacak şekilde titizlikle hazırlandığı tespit edilmiş; bununla birlikte bazı eksik yönlerin bulunduğu ve bu eksikliklerin giderilmesine yönelik önerilerde bulunulduğu ifade edilmiştir.

Yıldız (2011) tarafından yapılan “Öğretmenlerin, Öğretmen Adaylarının ve Öğrencilerin Sürdürülebilir Çevre ile İlgili Kavramsal Anlamaları ve Tutumları” başlıklı araştırmanın amacı, öğrenciler, fen ve teknoloji öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarını belirlemektir. Karma araştırma yöntemlerinin kullanıldığı araştırmaya, 8. ve 9. sınıf düzeyinde 967 öğrenci, 141 öğretmen ve 407 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma sonucunda, sürdürülebilir çevre konusundaki kavramsal anlamalarının yeterli düzeyde olmadığı; ancak bu grupların sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLE İLGİLİ YURTDIŞINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Abowardah vd. (2024) yapmış oldukları araştırmada, Suudi Arabistan üniversitelerinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKH) farkındalık düzeyini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada nicel yöntemler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Suudi öğrencilerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri konusundaki farkındalıklarını ve bunların

günlük yaşamlarında ve pratiklerinde uygulanabilirliğini artırmak için geliştirilebilecek bir dizi pratik strateji önerilmektedir.

Al Attiyah ve Al Kubaisi (2021) yapmış oldukları “Katar’daki sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma kavramlarının incelenmesi” başlıklı araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma kavramlarının ne ölçüde yer aldığını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Katar Devleti’ndeki kamu okullarında okutulan 3. sınıftan 10. sınıfa kadar olan toplam sekiz sosyal bilgiler ders kitabı oluşturmuştur. Araştırmada, sosyal ve kültürel, ekonomik, çevresel, teknolojik ve bilgi ile politik olmak üzere beş alanda dağıtılmış toplam 140 kavramdan oluşan bir liste hazırlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma kavramlarının farklı alanlarda dengeli bir biçimde yer almasının, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma sistemini bütüncül biçimde edinmeleri açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Al Naqbi ve Al Shannag (2020) yapmış oldukları “Birleşik Arap Emirlikleri’nde kullanılan 4. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından incelenmesi” başlıklı araştırmada, 4. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının içeriklerini sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, 4. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında sürdürülebilirlik temalarının yer aldığı; ancak tüm sürdürülebilirlik boyutlarının dengeli biçimde ele alınması için iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu ortaya konmuştur.

Alvarez-Venegas vd. (2023) yapmış oldukları “Latin Amerika’da Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi: Öğretmenlerin Algıları” başlıklı araştırmalarının amacı, Latin Amerika’daki üniversite öğretim üyelerinin sürdürülebilir kalkınma eğitimi (ESD) konusundaki bilgi ve uygulama düzeylerini değerlendirmektir. Araştırmada nicel yöntemler kullanılmış, anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Araştırmaya 197 öğretim üyesi katılmıştır. Araştırma sonucunda öğretim üyelerinin çoğunun ESD konusunda temel bilgiye sahip olduğu, ancak uygulama düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Balbin vd. (2024) yapmış oldukları çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilirlik ilkelerini öğrencilerin bakış açısından günlük ders uygulamalarına nasıl dâhil ettiklerini incelemişlerdir. Karma yöntem yaklaşımı kullanılan araştırmaya Filipinler’de yer alan Rizal Teknoloji Üniversitesi’ndeki üçüncü sınıf sosyal bilgiler

öğrencileri katılmıştır. Bulgular, öğrencilerin sürdürülebilirlik kavramlarının sosyal bilgiler derslerine dâhil edildiğini düşündüklerini, ancak bu entegrasyonun derinliği ve tutarlılığının her öğretmende farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Görüşme sonuçları, öğretmenlerin proje tabanlı öğrenme ve gerçek yaşamdan örnekler kullanma gibi stratejiler uyguladığını gösterirken, öğrenciler kaynak yetersizliği ve müfredat sınırlamaları gibi zorlukları vurgulamıştır. Ayrıca, öğrenci geri bildirimleri; ilgi çekici öğretim yöntemlerinin önemine ve sürdürülebilirlik ilkelerinin tüm müfredatta daha tutarlı biçimde yer alması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Borg vd. (2014) yapmış oldukları araştırmada, İsveç'te bulunan lise öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin kavramsal anlayışlarını konu disiplinleri ve öğretim deneyimleriyle ilişkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmaya çeşitli branşlarda görev yapan 3229 lise öğretmeni katılmıştır. Araştırma sonucunda sürdürülebilir kalkınma konusunda daha fazla eğitime ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Buchan vd. (2007) tarafından yürütülen “Sürdürülebilir Kalkınma için On Yıllık Eğitim (2005-2014)” başlıklı çalışmada, sürdürülebilir kalkınma eğitimi yönelik içerik belirleme sürecine katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmada nitel yöntem tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, kapsamlı konular arasında belirli temaların birbiriyle bağlantılı hale getirilmesi sağlanmıştır. Çalışmada, lisansüstü öğrencilerinin ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürülebilirlik alanında kariyer yapmalarına yardımcı olacak temel kavramların detaylandırıldığı bir konu planı geliştirilmiştir.

Cheong (2005) ise “Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim” başlıklı çalışmasında, öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma eğitimi kapsamında bilgi, beceri, farkındalık ve davranışlarını geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, bazı öğretmen adaylarının farkında olmadıkları çevresel sorunları kavrayarak, yaşam tarzlarını bu doğrultuda yeniden yapılandırmaya başladıkları ve sürdürülebilir kalkınmaya olumlu yönde katkıda bulunabilecek küçük değişimler gösterdikleri belirlenmiştir.

El Sayed ve Mahmoud (2022) yapmış oldukları “Mısır Vizyonu 2030 doğrultusunda geliştirilen 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının sürdürülebilir kalkınma

konuları açısından incelenmesi” başlıklı araştırmada, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğini ve müfredata sürdürülebilir kalkınma konularının hangi ölçüde dâhil edildiğini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada ders kitabına içerik analizi uygulanmış ve Port Said, Mısır’daki okullarda öğrenim gören 1000 öğrenciye başarı testi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, başarı testi sonuçlarının çoğu konular açısından orta düzeyde olduğu tespit edilmiş; bu doğrultuda sosyal bilgiler ders saatlerinin artırılması ve küresel kısıtlıkların önlenmesine yönelik konuların müfredata eklenmesi gerektiği önerilmiştir.

Fang ve O’Toole (2023) yapmış oldukları araştırmada bir üniversitenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ve küresel sürdürülebilirliği belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma için nitel metodoloji kullanılmıştır. Bu araştırma sonucunda, öğrenciler sürdürülebilir kalkınma hedefleri hakkında artan farkındalık ve bilgi, temel istihdam edilebilirlik becerilerinin edinilmesi ve yeni küresel bakış açılarının geliştirilmesini kazandıklarını bildirmiştir. Öğrencilere Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ni (2030) öğretmek ve sürdürülebilirliği iş müfredatlarına yerleştirmek için bir yaklaşım örneği olarak sunulabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Higgs ve McMillan (2006), "Model Olma Yoluyla Öğretim: Sürdürülebilir Eğitimde Dört Okul Deneyimi" adlı çalışmalarında sürdürülebilirlik kavramının kişisel modeller, okul olanakları, okul yönetimi ve okul kültürü olmak üzere dört temel faktör üzerinden incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmada nicel yöntemler kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, öğrencilerin sürdürülebilirlikle ilgili bilgileri doğrudan derslerde edinmek yerine, sürdürülebilir uygulamalar yapan kişi ve kurumları gözlemleyerek öğrenmelerinin daha etkili olduğu yönünde bulgular sunmuştur. Okulların sürdürülebilir uygulamalar geliştirirken olumlu ve olumsuz koşulları dikkate alması gerektiği, öğrenci sayısı, okulun çevresi ve fiziksel yapısının bu süreçte önemli faktörler olduğu belirtilmiştir.

Lundegård ve Wickman (2022), "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eylem Yetkinliğini Desteklemede Ders Kitaplarının İmkânları ve Sınırlılıkları" başlıklı araştırmada, ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma için eylem yetkinliği geliştirmedeki rolünü incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada İsveç'teki alt ortaöğretim düzeyindeki coğrafya ve biyoloji ders kitapları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda bu tür ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma için eylem yetkinliğini destekleme potansiyelini önemli ölçüde sınırladığı; özellikle disiplinler arası yaklaşımlar

ve sorun odaklı eylemleri eleştirel biçimde değerlendirme açısından yetersiz kaldığı ileri sürülmüştür.

McNaughton (2004), "Sürdürülebilirlik Eğitiminde Drama" adlı çalışmasında öğrencilerin iş birliği yaparak düşüncelerini ifade etme becerilerini geliştiren ve aktif öğrenmeye dayalı olan drama yönteminin, sürdürülebilirlik eğitiminde etkili bir yaklaşım olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada küçük ölçekli nitel yöntemler kullanılmış, 10-11 yaş çocukları araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda, eğitimde drama yönteminin çocukların çevresel sorunlardan etkilenen insanlara karşı empati geliştirmelerine, çözüm üretmelerine, alternatifler sunmalarına ve aktif vatandaşlığı deneyimlemelerine katkı sağladığı ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı belirlenmiştir.

Nazari ve Alizadeh (2019), "Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi İçin Kaynak Olarak Ders Kitapları: Bir İçerik Analizi" başlıklı araştırmalarında, İran'da geliştirilen İngilizce dil öğrenimi ders kitaplarını Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim (ESD) perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen kitaplarda sürdürülebilirlik temalarının belirli bir düzeyde yer aldığı, ancak bu temaların serinin geneline daha dengeli bir biçimde dağıtılması gerektiği ortaya konulmuştur.

Nikel (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir eğitim konularındaki görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarıyla yapılan yüz yüze görüşmelerle bu kavramları nasıl anladıklarını gösteren harita ve kataloglar oluşturulmuştur. Araştırmaya İngiltere, Almanya ve Danimarka'dan her biri 10 kişi olmak üzere toplam 30 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının mesleki yaşamlarında üstlenecekleri rolün en önemli bileşenlerinden birinin "sorumluluk almak" olduğu vurgulanmıştır. Etkili sürdürülebilir kalkınma eğitiminin bilgi ve farkındalık düzeylerini artırdığı ifade edilmiştir.

Ifegbesan vd., (2017), Nijerya'daki öğretmen yetiştirme kurumlarının (eğitim koleji ve üniversitelerdeki eğitim fakülteleri) sosyal bilimler müfredatındaki sürdürülebilirlik temaları ve kavramlarını incelemiştir. Araştırmada nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, mevcut program ve müfredatın sürdürülebilir kalkınma ile ilgili tema ve kavramlara yeterince yer vermediği,

bu eksikliğin giderilmesiyle 2015 sonrası sürdürülebilir kalkınma hedeflerine daha iyi ulaşılabileceği belirtilmiştir.

Oleyinka (2020), Nijerya'nın Ondo şehrindeki ortaokullarda öğrenim gören sosyal bilgiler öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma kavramlarına ilişkin bilgi, tutum ve uygulamalarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiş, 540 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma kavramlarına ilişkin bilgi, tutum ve uygulama düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca, UNESCO'nun sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin dünya genelinde uygulanması önerilmiştir.

Shah ve Ahmed (2021), "Sosyal Bilgiler Müfredatında Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminin Yeri" başlıklı araştırmalarında, Pakistan'da sürdürülebilir kalkınma için eğitim olgusunu ve sosyal bilgiler müfredatının bu süreçteki rolünü incelemişlerdir. Yorumlayıcı paradigma ve fenomenolojik desenle yürütülen araştırma sonucunda, Pencap Eyaleti'nde Ders Kitapları Kurulu tarafından hazırlanan sosyal bilgiler müfredatının 6., 7. ve 8. sınıflar için sürdürülebilir kalkınma değerlerini içerdiği, ancak bazı eksikliklerin küçük eklemelerle giderilebileceği saptanmıştır.

Stir (2006) tarafından yapılan araştırmada, “Strength Model” yöntemi kullanılarak Avustralya'daki Griffith Üniversitesi İlköğretim Öğretmen Eğitimi Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerin ve akademik personelin sürdürülebilir kalkınma eğitimine uyumları incelenmiştir. Araştırmada anket kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 164 öğrenciden hiçbiri yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet gibi konularla ilgilenmemiştir. Ayrıca, öğrencilerin küreselleşme ve kentsel ekoloji gibi kavramları çevresel problemlerle ilişkilendirmekte zorlandıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, küçük bir grubun geri dönüşüm, su tasarrufu ve doğal kaynakların aşırı tüketimi gibi konulara duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca, çevreyle ilgili gruplara üye olan öğrenci sayısının oldukça az olduğu ve bu öğrencilerin arkadaşlarını da bu tür oluşumlara katılmaya teşvik etme eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır.

Summers vd, (2003) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, ilköğretimde görev yapan dokuz öğretmene sürdürülebilirlik konusunda bir gelişim programı uygulanmıştır. Bu programın ardından, öğretmenlerin okullarında verecekleri eğitim programlarını tasarlama ve uygulama becerileri artırılmış ve böylece konuyla ilgili bilgi düzeylerini artırmaları hedeflenmiştir. Araştırmada, ders etkinliklerinin video kayıtları alınmış ve

görüşme formlarından elde edilen veriler analiz edilmiştir. Sonuçlar, öğretmenlerin değişen müfredatta yer alan sürdürülebilirlik kavramına yönelik farkındalıklarının, aldıkları eğitim sonrası olumlu yönde arttığını ortaya koymuştur.

Summers vd., (2004) ise yüksek lisans eğitimi alan öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma kavramını nasıl anladıklarını ve bu kavram ile çevre eğitimi arasındaki farkı değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada nicel yöntem tekniği kullanılarak, çoktan seçmeli ve kısa açıklamalar içeren yedi soruluk bir anket uygulanmıştır. Ankette belirtilen anahtar kavramlar analiz edilerek tablolaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmanın temel odak noktasını çevresel boyut olarak gördükleri belirlenmiştir. Bölümler bazında değerlendirildiğinde, Fen Bilimleri öğrencilerinin çevresel boyuta, Coğrafya öğrencilerinin ise sosyal boyuta daha fazla vurgu yaptığı görülmüştür. Ayrıca çoğu öğrenciye göre sürdürülebilirlik eğitimi, çevre eğitimine kıyasla daha geniş bir kapsam içermektedir.

Summers vd., (2005) tarafından yürütülen bir diğer çalışmada ise İlköğretim Öğretmeni Yetiştirme Programı kapsamında sürdürülebilir kalkınma eğitiminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada çoktan seçmeli anket kullanılmış ve analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, okulların sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından yeterli düzeyde gelişmiş olmadığı, öğrencilerin bu eğitimi genellikle onlara rehberlik eden öğretmenlerinden aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca, coğrafya öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin bu alanda kendilerini diğer branşlara kıyasla daha fazla geliştirdiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun sürdürülebilir kalkınmanın odağını çevresel boyut olarak gördüğü, çevresel boyutun ardından ekonomik boyutun geldiği, sosyal boyutun ise en az vurgulanan bileşen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, Summers, Corney ve Childs'ın (2004) yaptığı önceki araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Summers vd., (2007) tarafından gerçekleştirilen “Fen Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı” adlı çalışmada, yüksek lisans öğrencilerine verilen bir kurs sonrasında onların sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin düşüncelerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırmada çoktan seçmeli test ve açık uçlu sorular kullanılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin verdikleri yanıtlarda sürdürülebilir kalkınmayla ilgili temel özellikleri ve anahtar ifadeleri kullanıp kullanmadıkları incelenmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde çevresel boyutu gördükleri, ekonomik ve sosyal boyutları ise geri planda tuttukları belirlenmiştir. Bunun

yanı sıra, öğrencilerin kişisel sorumluluk ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konularda eksiklikleri olduğu saptanmıştır.

Walshe, N. (2008) tarafından yürütülen çalışmasında, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma kavramına dair düşüncelerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmaya 12-13 yaş grubundaki sekizinci sınıf öğrencileri katılmıştır. Çalışma sonucunda, çok az öğrencinin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar arasındaki ilişkiyi kavram haritalarında gösterebildiği belirlenmiştir. Ayrıca, bazı öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmanın günlük hayatlarıyla nasıl ilişkili olduğunu öğrenmek istediklerini ifade ettikleri dikkat çekici bulgular arasındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın temel amacı, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin sosyal bilgiler ders kitaplarında ne ölçüde yer aldığını incelemek ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu konunun işlenişine ilişkin görüşlerini belirlemektir.

- Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmaya ne oranda ve hangi tür içeriklerle yer verilmiştir?

- Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmaya ne oranda ve hangi tür içeriklerle yer verilmiştir?

- Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmaya ne oranda ve hangi tür içeriklerle yer verilmiştir?

Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yapılan yüz yüze görüşmelerde ise aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin,

- Sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin görüşleri nelerdir?
- Sürdürülebilir kalkınmanın önemine ilişkin görüşleri nelerdir?
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu ile ilgili görüşleri nelerdir?

- Sürdürülebilir kalkınmayla en çok ilişkilendirdikleri becerilere ilişkin görüşleri nelerdir?

- Sürdürülebilir kalkınmayla en çok ilişkilendirdikleri değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?

- Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmaya en çok yer verdikleri öğrenme alanlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

- Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin olarak sosyal bilgiler dersinde gerçekleştirdikleri uygulamalara ilişkin görüşleri nelerdir?

- Sürdürülebilir kalkınma bağlamındaki özyeterliliklerine ve bunun gerekçelerine ilişkin görüşleri nelerdir?

- Sosyal bilgiler dersinde etkili biçimde sürdürülebilir kalkınma yeterliliği kazandırmak için önerileri nelerdir?

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın modeline, katılımcılarına, veri toplama araçları ve verilerin analize ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın modeline ilişkin bilgiler şu şekildedir:

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya ne oranda yer verildiğini belirlemek amacıyla 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin sınıf içinde nasıl işlendiğini tespit etmek için Ankara'nın Polatlı ilçesinde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan 17 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda sıkça kullanılan bu teknik, katılımcıların belirli bir konuya ilişkin görüşlerini, deneyimlerini, tutumlarını ve değer yargılarını derinlemesine anlamak için tercih edilmiştir Fossey vd., (2002). Görüşmeler, öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma konusundaki uygulamalarına ve karşılaştıkları zorluklara dair ayrıntılı bilgi sağlamıştır.

Ders kitapları, birer doküman olarak ele alınmış ve içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, metinlerdeki temaların sistematik olarak incelenmesine ve anlamlı sonuçlar çıkarılmasına olanak tanır Prasad, (2008). Bu yöntemle, kitaplarda sürdürülebilir kalkınmanın hangi bağlamlarda ve ne sıklıkta yer aldığı tespit edilmiştir.

Nitel verilerin sistematik bir biçimde özetlenerek anlamlandırılmasını amaçlayan bir analiz yöntemidir. Bu yöntemle, verileri önceden belirlenen temalar çerçevesinde organize edildi, doğrudan alıntılara yer vererek katılımcı görüşleri yansıtıldı ve elde edilen bulguları açık ve anlaşılır bir şekilde sunuldu (Yıldırım & Şimşek, 2022).

Elde edilen nitel veriler, veri çeşitlemesi (triangulation) kullanılarak yorumlanmıştır. Veri çeşitlemesi, araştırma bulgularının güvenilirliğini artırmak için birden fazla veri kaynağının veya yöntemin kullanılmasını ifade eder Carter, (2014). Bu kapsamda hem ders kitaplarındaki içerikler hem de öğretmen görüşleri birbirini destekleyecek şekilde analiz edilmiştir.

Çalışma, temel nitel araştırma (basic qualitative research) deseninde tasarlanmıştır. Bu desen, nitel araştırmaların temel özelliklerini yansıtan ve verilerin sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak sağlayan bir yaklaşım sunar (Strauss & Corbin, 1998).

3. KATILIMCILAR

Nitel araştırma yürüten araştırmacılar, çoğu durumda ele alınacak örneklem büyüklüğünün katılımcıların çoğunluğunun görüşünü yansıtamayacağının farkındadır. Bu nedenle, örneklem seçiminde çoğu zaman maddi açıdan uygun ve erişimi kolay olan durumları tercih etmekte, seçim sürecine yeterince önem vermemektedirler Vogt vd., (2012). Ancak maddi olanaklar ve erişilebilirlik önemli olmakla birlikte, araştırmaya dâhil edilecek sınırlı sayıdaki katılımcıdan en kapsamlı ve ayrıntılı bilginin nasıl elde edileceği de planlı bir şekilde belirlenmeli ve bu doğrultuda seçim yapılmalıdır.

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ili Polatlı ilçesinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan toplam 17 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıda sunulmuştur.

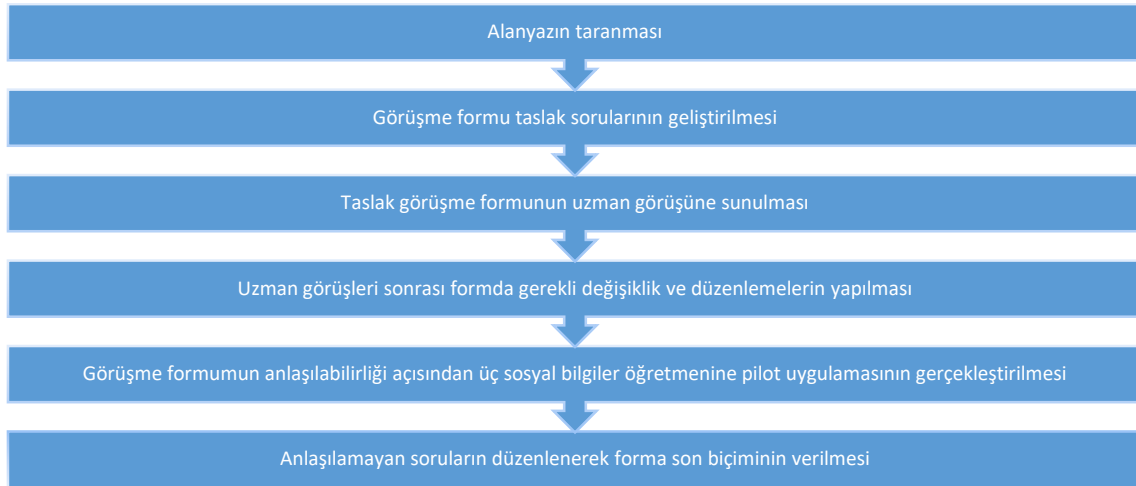
Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

		f
Mesleki Kıdem	1-15 yıl	8
	16 yıl-+	9
Cinsiyet	Kadın	9
	Erkek	8
Eğitim durumu	Lisans	10
	Yüksek lisans	7
Görev yapılan okulun sosyo-ekonomik düzeyi	Alt	6
	Orta	6
	Üst	5

4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada sosyal bilgiler 5.6.7. sınıf ders kitapları birer doküman olarak kabul edilerek içerik analiziyle çözümlenmiştir. Bu bağlamda veri toplama araçlarından biri bu ders kitaplarıdır. İkinci veri toplama aracı ise sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerde kullanılan görüşme formudur. Bu formun geliştirilmesinde Şekil 2’de verilen aşamalar izlenmiştir:

Şekil 2. Görüşme Formunun Geliştirilmesi Aşamaları

Görüşme formu toplam 17 sosyal bilgiler öğretmenine yüz yüze görüşmeler biçiminde uygulanmıştır. Verilerin sunumunda katılımcıların gerçek isimleri yerine kod isimler kullanılmıştır.

5. VERİLERİN ANALİZİ

Bu araştırmada verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz sürecinde, elde edilen veriler olaylar, durumlar ve sözcükler etrafında sistematik biçimde incelenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan temalar çerçevesinde veriler yapılandırılmış, katılımcı görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılarla bulgular desteklenmiş ve okuyuculara anlamlı bir çerçevede sunulmuştur Yıldırım & Şimşek, (2018). İçerik analizinde ise verilerin yüzeyde kalan ifadesinin ötesine geçilerek, altında yatan anlam bağlantıları ve kavramsal ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, betimsel analiz sürecinde dikkat çekmeyen temalar ve anahtar sözcükler daha ayrıntılı biçimde analiz edilmiş; benzer veriler bir araya getirilerek daha kapsayıcı ve derinlemesine temalar ve kategoriler oluşturulmuştur Guba & Lincoln, (1982). Bu iki analiz yöntemi birlikte kullanılarak verilerin hem yüzeysel betimlenmesi hem de derinlemesine anlamlandırılması hedeflenmiştir. Dolayısıyla araştırmada sosyal bilgilerde sürdürülebilir kalkınma için görüşme tekniği kullanılarak veriler elde edilecek olması sebebiyle bu verilerin değerlendirilmesinde en kullanışlı analiz tekniğinin içerik analizi ve betimsel analiz olduğu varsayılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma sürecinde elde edilen veriler iki ana başlık altında ele alınmıştır. İlk aşamada Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının ders kitabı olarak kabul edilen “*Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5, 6 ve 7. sınıf*” ders kitapları sürdürülebilir kalkınma ile ilgili bulgulara yer verilmiş; sonraki aşamada ise sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Şekil 3. Kullanılan Ders Kitapları

Kitap adı	Basım yeri ve tarihi	Yazarlar
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5 (Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 24.06.2019 tarihli ve 15 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.)	Devlet Kitapları (İzmir) 2023	Ömer Faruk EVİRGEN Jülide ÖZKAN Suna ÖZTÜRK
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6 (Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.)	Devlet Kitapları (İzmir) 2023	Cengiz YILDIRIM Fatih KAPLAN Hayriye KURU Mukaddes YILMAZ
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7 (Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.)	Devlet Kitapları (İzmir) 2023	Öznur AÇIL Hülya GÜVENÇ Ayşegül HAYTA Sezcan KILIÇ

1. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Sınıf düzeyine göre sırasıyla 5., 6. ve 7. sınıf ders kitapları incelenmiş olup; elde edilen bulgular üniteler halinde tablolaştırılmış, ders kitaplarından verilen doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelenmesinden elde edilen bulgular şu şekildedir:

1.1. SOSYAL BİLGİLER 5. SINIF DERS KİTABININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Tablo 2’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ilk ünite olan “Toplum İçinde Ben” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Toplum İçinde Ben” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 1		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Çevre Sorunlarına Fikir Üretme		
	Resim		Yaşama Hakkı Beslenme Çocuk Meclisi Oluşturulması	
	Karikatür		Eğitim Hakkı	
	Diyagram			
	Afiş		Haklar, Ödev Ve Sorumluluklar	
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Çevreye Duyarlılık Çevre Sorunlarını Takip Etme Çevre Sorunlarına Fikir Üretme Kültürel Mirası Koruma Tarihi Eserleri Koruma Kuraklık Sulama Amacıyla Fazla Su Kullanma Hayvan Popülasyonu	Hak Ve Sorumluluklarının Farkında Olma Demokratik Yaşam Tazını Benimseme Eğitim Sağlık Yaşama Hakkı Çocuk Hakları Seçme Ve Seçilme Hakkı Beslenme Savaşlar Doğa Kaynaklı Afetler Yoksulluk Göçler Ulusal Bilinç Kazandırma İyi Bir Vatandaş Olma	Turizm Tarım Balıkçılık Ulaşım
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi			
	Efsane			
	Röportaj		Seçme Ve Seçilme Demokrasi Düşünce Ve İfade Özgürlüğü	
Grafik				

Tablo 2 incelendiğinde 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 1. ünitesinde yer alan “Toplum İçinde Ben” öğrenme alanında sürdürülebilir kalkınmanın alt boyutlarına bakıldığında ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik olduğu belirlenmiştir. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin çevre sorunlarına fikir üretme ile ilgili fotoğraf, çevreye duyarlılık, çevre sorunlarını takip etme çevre sorunlarına fikir üretme kültürel mirası koruma tarihi eserleri koruma kuraklık, sulama amacıyla fazla su kullanma konuları ile ilgili bilgilendirici metin; sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili yaşama hakkı, beslenme, çocuk meclisi oluşturulması konuları ile ilgili resim, eğitim hakkı ile ilgili karikatür, haklar, ödev ve sorumluluklar ile ilgili afiş, hak ve sorumluluklarının farkında olma, demokratik yaşam tarzını benimseme, eğitim, sağlık, yaşama hakkı, çocuk hakları, seçme ve seçilme hakkı, beslenme, savaşlar, doğa kaynaklı afetler, yoksulluk, göçler, ulusal bilinç kazandırma, iyi bir vatandaş olma konuları ile ilgili bilgilendirici metin paylaşılmış, ekonomik sürdürülebilirlik temasında turizm, tarım, balıkçılık, ulaşım konularına yer verilmiştir. Grafik, efsane, gazete haberi, masal, harita ve diyagram paylaşılmamıştır.

“Öğrendiklerimi Uyguluyorum” konu başlığında sosyal sürdürülebilirliğe “Ülkemiz ve dünyayı ilgilendiren konularda fikirler üretebilir ve daha duyarlı oluruz. Ayrıca demokratik yaşam tarzını, hak ve sorumluluklarımızı bilmemiz iyi bir vatandaş olmamızı sağlar” (5. Sınıf S.B.D.K, s.13) biçiminde yer verilmiştir.

“Olaylar ve sonuçları” konu başlığında çevresel sürdürülebilirliğe ‘Çiftçiler tarlalarını bu gölün suyu ile sulayarak ürün elde ediyor, balıkçılık yapanlar sazan, yayın, kefal gibi balıkları tutuyorlardı. Gölümüz aynı zamanda çok sayıda kuş türüne ev sahipliği yapıyordu. (5.sınıf S.B.D.K, s.14) biçiminde yer verilmiştir.

Şekil 4. Kuraklık

 Aşağıdaki metni okuyarak yandaki soruları cevaplayınız.

“Sizlere bir zamanlar yaşadığımız yerdeki hayatı ve bu hayatın nasıl değiştiğini anlatmak istiyorum. Köyümüz küçük bir göl kenarında yer alıyordu. Bu göl köyümüze hayat veriyordu. Çiftçiler tarlalarını bu gölün suyu ile sulayarak ürün elde ediyor, balıkçılık yapanlar sazan, yayın, kefal gibi balıkları tutuyorlardı. Gölümüz aynı zamanda çok sayıda kuş türüne ev sahipliği yapıyordu. Pelikan, karabatak, balıkçıl bu kuş türlerinden yalnızca bir kaçıydı. Köyümüze bu kuş türlerini görmek için yerli ve yabancı turistler geliyordu. Bu turistler köyümüzdeki pansiyonlarda kalıyor ve ihtiyaçlarını bizimle alışveriş yaparak karşılıyorlardı. Tüm bu anlatıklarım gölün kurumaya başlamasıyla değişti. Kurak geçen birkaç yıl ve çiftçilerin tarlalarını sulamak için gölden fazla su çekmeleri ile gölümüz giderek küçüldü (Görsel 1.6). Gölümüzü mesken tutmuş olan kuşlar yavaş yavaş başka yerlere göç ettiler. Kuşların göçüyle birlikte köyümüze turistler de gelmez oldu. Pansiyonların boş kalması ile ekonomik olarak zor duruma düştük. Gölün kurumasıyla balık sayısı azaldı, artık balıkçılık yapılamaz hâle geldi. Göl tarlaları sulamayacak kadar küçüldüğünden çiftçiler tarlaları ekmeyi bıraktı. Köyümüzdeki insanlar da gölü terk eden kuşlar gibi göç etmeye başladı. Burada artık çok az insan yaşıyor, göl eski hâline dönmediği için ne kuşlar ne de turistler geliyor”.

Kıtap için yazarlarca kaleme alınmıştır.

1. Gölün kuruması insanları ve diğer canlıları nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

2. Köylünün yerinde olsaydınız doğal çevreyi korumak için nasıl bir çözüm bulurdunuz? Açıklayınız.

3. Bulduğunuz çözümün ne gibi sonuçları olabileceğini tahmin ediniz.

“Olaylar ve sonuçları” konu başlığında ekonomik sürdürülebilirliğe ‘köyümüze bu kuş türlerini görmek için yerli ve yabancı turistler geliyordu’ (5.sınıf S.B.D.K, s.14) şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 3’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 2. ünite olan “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 2		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf		Sanat Tarihi Eserler Tapınaklar	Turizm Tarım Hayvancılık Halıcılık Dokumacılık Mobilyacılık
	Resim		Resim Sanatı	
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita	Coğrafi Konum Yer Şekilleri		
Metin	Bilgilendirici Metin	Suyun Etkili Kullanımı Baraj Yapımı Su Kanalı Yapımı	Kentleşme Eğitim Bilim Sanat Göç Savaşlar Tarihi Eserler Kültürel Değerler Tapınaklar	Tarım Hayvancılık Güneş Enerjisi Madencilik Kerestecilik Dokumacılık Mobilyacılık Ticaret Paranın İcadı Ve Kullanımı Turizm Halıcılık
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi			Çay Üretimi
	Efsane			
	Röportaj			Turizm
Grafik				

Tablo 3 incelendiğinde 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 2. ünitesinde yer alan “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; sırasıyla ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite incelendiğinde çevresel sürdürülebilirlik temasında coğrafi konum ve yer şekilleri ile ilgili harita, baraj yapımı, suyun etkili kullanımı, su kanalı yapımı konuları ile ilgili bilgilendirici metine; sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili sanat, tarihi eserler ve tapınaklar ile ilgili fotoğraf, resim sanatı ile ilgili resim, kentleşme, eğitim, bilim, sanat, göç, savaşlar, tarihi eserler, kültürel değerler, tapınaklar konuları ile ilgili bilgilendirici metine; ekonomik sürdürülebilirlik temasında turizm, tarım, hayvancılık, halıcılık, dokumacılık, mobilyacılık konuları ile ilgili fotoğraf, çay üretimi ile ilgili gazete haberi, turizm ile ilgili röportaj, tarım, hayvancılık, güneş enerjisi, madencilik, kerestecilik, dokumacılık, mobilyacılık, ticaret, paranın icadı ve kullanımı, turizm, halıcılık konularında bilgilendirici metine yer verildiği görülmüştür. Grafik, efsane, masal, diyagram ve karikatürle ilgili konulara yer verilmediği görülmüştür.

“Anadolu medeniyetleri” konu başlığında çevresel sürdürülebilirlik temasında ‘Asurlular su ihtiyacını karşılamak için uzun kanallar inşa etmişler, suyun akışını düzenlemek için kanalların önüne küçük barajlar yapmışlar.’ (5.sınıf SBDK s.39) Şeklinde yer verilmiştir.

“Kültürel özelliklerimiz” konu başlığında sosyal sürdürülebilirlik temasında ‘ülkemiz çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu sayede zengin bir kültüre sahiptir. Ülkemizin el sanatları, mimarisi, giysileri, müzikleri, yemekleri yöreden yöreye benzerlikler ve farklılıklar gösterir. (5.sınıf SBDK s.51) Şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 5. Halı Dokumacılığı

“Anadolu medeniyetleri” konu başlığında ekonomik sürdürülebilirlik temasında ‘Zamanla Frigler gelişmiş, büyük bir devlet olmuş. Tarım, hayvancılık yapmış, madencilik dokumacılık, mobilyacılık gibi alanlarda ustalaşmışlardır.’ (5.sınıf SBDK s.42) Şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 4’te Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan 3. Ünite Olan “Yaşadığımız yer” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan 3. Ünite Olan “Yaşadığımız Yer” ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 3		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Çevre Kirliliği Doğal Yaşamın Bozulması İklim Bilgisi	Ev Yapımında Kullanılan Malzemeler Yardımlaşma	Turizm Sanayi Sanayileşme Altyapı Yatırımları
	Resim		Doğal Afetler	
	Karikatür			
	Diyagram		Doğal Afetler İnsan Kaynaklı Afetler	
	Harita	Yer Şekilleri Yerleşim Yerleri Bilgisi Harita Bilgisi		
Metin	Bilgilendirici Metin	Yer Şekilleri İklim Bilgisi Kuraklık Sıcaklık Ormanlar Makiler Erezyon	Nüfus Göç Doğal Afetler İnsan Kaynaklı Afetler Savaşlar Kıtlık	Tarım Hayvancılık Güneş Enerjisi Turizm Sanayi Ticaret Bankacılık
	Masal			
	Gazete Haberi		Afetlerin İnsan Üzerindeki Etkisi Yardımlaşma, Dayanışma	
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik		Hava Durumu		

Tablo 4 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 3. Ünitesinde yer alan “Yaşadığımız Yer” ünitesi sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; sırasıyla çevresel sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite incelendiğinde çevresel

sürdürülebilirlik temasında yerleşim yeri bilgisi, yer şekilleri ve harita okuma ile ilgili harita, hava durumu ile ilgili grafik, çevre kirliliği, doğal yaşamın bozulması, iklim bilgisi ile ilgili fotoğraf, yer şekilleri, iklim bilgisi, kuraklık, sıcaklık, ormanlar, makiler konuları ile ilgili bilgilendirici metine yer verildiği görülmüş, sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili yardımlaşma, ev yapımında kullanılması gereken malzemeler ile ilgili fotoğraf, doğal afetler ve insan kaynaklı afetler ile ilgili diyagram, afetlerin insan üzerindeki etkisi ve yardımlaşma, dayanışma konuları ile ilgili gazete haberi, kıtlık, savaşlar, doğal afetler, insan kaynaklı afetler, nüfus, göç konuları ile ilgili bilgilendirici metine yer verildiği görülmüş, ekonomik sürdürülebilirlik temasında turizm, sanayi, altyapı yatırımları konuları ile ilgili fotoğraf, tarım, hayvancılık, güneş enerjisi, turizm, sanayi, ticaret ve bankacılık konularında bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Röportaj, efsane, masal ve karikatürlere rastlanmamıştır.

“Nerede yaşanır?” konu başlığında sosyal sürdürülebilirlik temasında; *‘Yaşadığım şehrin nüfusu çok azmış. Ancak burada kömür madeninin bulunması şehrin kaderini değiştirmiş, madende çalışmak için pek çok kişi buraya göç etmiş. Kömürü enerji kaynağı olarak kullanan fabrikaların da kurulması şehrimize olan göçleri artırmış. Bugün şehrimiz nüfusu oldukça fazla olan büyük bir şehirdir.’* (5.sınıf SBDK s.77) Şeklinde yer verilmiştir.

“Yaşadığımız yer” konu başlığında çevresel sürdürülebilirlik temasında *‘doğal çevre insan etkisi olmadan oluşmuş ortamdır. Soluduğumuz hava, içtiğimiz su, ektiğimiz toprak, ormanlarımız, dağlarımız, denizlerimiz, göllerimiz doğal çevremizdir.’* (5.sınıf SBDK s.80) Şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 6. Tarla fotoğrafı

“Nerede yaşanır?” konu başlığında ekonomik sürdürülebilirlik temasında *‘Benim yaşadığım yer deniz kıyısındadır. Kışların ılık, yazların sıcak ve uzun geçtiği bu yer; yaz turizmi için çok elverişlidir. Doğal ve tarihi pek çok varlığa da sahip olan şehrimiz önemli bir turizm merkezi haline gelmiştir. Turizm faaliyetlerinde çalışmak için buraya göç edenler nüfusu artırmıştır.’* (5.Sınıf SBDK s.77) şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 5'te sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 4. ünite olan “Teknoloji ve yaşam” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Teknoloji ve Yaşam” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 4		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf		Teknoloji İletişim	
	Resim			
	Karikatür		Genel Ağ Etkileşimleri	
	Diyagram			
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Çevre Kirliliği Doğal Güzellikler	Teknoloji Eğitim Bilim İletişim Genel Ağ Etkileşimleri Sağlık İşsizlik Güvenlik Nüfus Yoğunluğu	E-Ticaret Bankacılık Sanal Alışveriş
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi	Görüntü Kirliliği		Dolandırıcılık
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 5 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer verildiği görülmüştür. Ünite incelendiğinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, görüntü kirliliği ile ilgili gazete haberi, çevre kirliliği ve doğal güzellikler konuları ile ilgili bilgilendirici metine yer verildiği görülmüş, sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili teknoloji ve iletişim ile ilgili fotoğraf, genel ağ etkileşimleri ile ilgili karikatür, teknoloji eğitim bilim, iletişim, genel ağ etkileşimleri, sağlık, işsizlik, nüfus yoğunluğu ve güvenlik ile ilgili bilgilendirici metine yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında dolandırıcılık konusu ile ilgili gazete haberi, e-ticaret,

bankacılık sanal alışveriş konularında bilgilendirici metine yer verildiği görülmüştür. Grafik, röportaj, efsane, masal, harita, resim ve diyagram ile ilgili paylaşımlara yer verilmediği görülmüştür

“Yaylaya Televizyon Sokmadılar” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Rize’nin Çamlıhemşin ilçesi Şenyuva köylüleri, komşuluk ilişkilerinin bozulacağı gerekçesiyle Sal yaylasına televizyon sokmadı. Köylüler, daha önce de kablolarının yaylada doğal güzelliği etkileyeceği gerekçesiyle imza toplamış, ancak elektrik hatlarının yeraltına alınmasıyla ikna olmuştu. Hava ve gürültü kirliliğine neden olacağına inandıkları araçların girişini önlemek için yol yapımını yaylaya 500 metre mesafede durdurdular. Köylüler, evlerine de ancak patikadan ulaşabiliyor. Genel Ağ haberi, 4 Ağustos 2010 (5.sınıf SBDKs.96) şeklinde genel ağ haberine yer verilmiştir.*

“Genel ağı nasıl kullanmalıyım?” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *‘teknolojinin gelişmesi birçok alanda hayatımızı kolaylaştırırken kültürümüzde, yaşam biçimimizde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Sanal ortamda iletişim yaygınlaşırken yüz yüze iletişim giderek azalmaktadır. Bu durum insanlara yalnızlığa sürüklemektedir.’ (5. Sınıf SBDK s.104) Şeklinde yer verilmiştir.*

“Genel ağı nasıl kullanmalıyım?” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında *‘günümüzde genel ağı yaşamımızın hemen her alanında kullanmaktayız. Herhangi bir konuda araştırma yapmaktan tutunda alışverişe, bankacılık işlemlerine kadar pek çok işlemi genel ağ sayesinde yapabiliyoruz.’ (5.sınıf SBDK s.104) Şeklinde yer verilmiştir.*

Şekil 7. Teknoloji ve Yaşam Görseli

Tablo 6’te sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 5. ünite olan ‘Üretimden Tüketime’ ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Üretimden Tüketime” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 5		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Ormanlar Tarım Arazileri Çevre Kirliliği	Giyinme Beslenme Barınma Sağlık Eğitim Haberleşme Meslek Seçimi Güvenlik	Tarım Sanayi Madencilik Ulaşım Hayvancılık Turizm Hizmet Orman İşletmeciliği
	Resim			
	Karikatür		Meslek Seçimi	
	Diyagram			Kağıdın Geri Dönüşüm Süreci
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Yer Şekilleri İklim Yer Altı Ve Yer Üstü Zenginlikler Coğrafi Konum Hava Kirliliği Su Kirliliği Etkili Su Kullanımı	Göçler Nüfus Artışı Küresel Problemlere Bakış Açısı Kazanma Savaş Doğal Afetler Bilinçli Bir Tüketici Olabilme İsraf Bilim Ve Teknoloji	Tarım Sanayi Madencilik Ulaşım Hayvancılık Turizm Bankacılık Ticaret Ormancılık Geri Dönüşüm Atık Toplama Üretim Tüketim Dağıtım
	Masal			
	Gazete Haberi	Kar Yağışı Ve Buzlanma		Ürünlerin Raf Ömrünün Uzatılması
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 6 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, ormanlar, çevre kirliliği ve tarım arazileri konuları ile ilgili fotoğraf, kar yağışı ve buzlanma ile ilgili gazete haberi, yer şekilleri,

iklim, yer altı ve yer üstü zenginlikler, coğrafi konum, hava ve su kirliliği, suyun etkili kullanılması konuları ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, giyinme, beslenme, barınma, sağlık, eğitim, haberleşme, meslek seçimi ve güvenlik ile ilgili fotoğraf, meslek seçimi ile ilgili karikatür, bilim ve teknoloji, israf, bilinçli bir tüketici olabilme, doğal afetler, savaş, küresel problemlere bakış açısı kazanabilme, göçler ve nüfus artışı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında ürünlerin raf ömrünün uzatılması ile ilgili gazete haberi, kağıdın geri dönüşümü ile ilgili diyagram, tarım, sanayi, madencilik, ulaşım, hayvancılık, turizm, hizmet sektörü ve orman işletmeciliği ile ilgili fotoğraf, tarım, sanayi, madencilik, hayvancılık, turizm, bankacılık, ticaret, ormancılık, geri dönüşüm, atık toplama, üretim, tüketim ve dağıtım konuları ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Grafik, röportaj, efsane, ve resme rastlanmamıştır.

“Ekonomi için yeni fikirler” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *‘Geçmişte toplumların yaşadığı pek çok soruna günümüzde çözüm bulunmuştur. Örneğin sağlık alanındaki gelişmelerle pek çok hastalık tedavi edilmiş, ortalama yaşam süresi uzamıştır. Ayrıca çağımızdaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler de büyük değişimleri gerçekleştirmesini sağlamıştır. Ekonomi, siyaset, eğitim, kültür değişiminin yaşandığı alanlardan bazılarıdır.’* (5. Sınıf SBDK s.140) Şeklinde yer verilmiştir.

“Ekonomi için yeni fikirler” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *‘Üretilen malların tüketicilere ulaşabilmesi dağıtım yoluyla olmaktadır. Ekonomide üretim kadar dağıtım da önemlidir.’* (5. Sınıf SBDK s.139) Şeklinde yer verilmiştir.

“Kâğıdın macerası” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *‘Atık kağıtlar, hamur haline getirilerek geri dönüştürülüyor. Böylelikle kâğıt üretimi için ağaç kesmek gerekmiyor. 1 ton kâğıt ve kartonun geri dönüşümü ile 17 ağaç kesilmesi önleniyor. Atık kağıtların yeniden kâğıt elde etmek için kullanılmasıyla çevre daha az zarar görüyor. Böylece hava kirliliği, su kirliliği, su kullanımı azalıyor.’* (5. Sınıf SBDK s.136) şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 8. Kağıdın Dönüşüm Süreci

Tablo 7’da sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 6. ünite olan “Toplum için Çalışanlar” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Toplum İçin Çalışanlar” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 6		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Çevre Temizliği	Eğitim İletişim Adalet Sağlık Kentleşme Güvenlik Meslek Çeşitleri	Ulaşım Turizm
	Resim	Ağaçlandırma Faaliyetleri		
	Karikatür		Seçme Ve Seçilme Hakkı	
	Diyagram		Sivil Toplum Kuruluşları	
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Hayvanların Korunması Doğal Çevrenin Korunması İklim Çevre Temizliği	Teknoloji Eğitim Bilim İletişim Adalet Sağlık Kentleşme Yönetim Güvenlik Kültür Ve Sanatın Desteklenmesi Kadın Haklarının Korunması İhtiyaç Sahiplerine Yardım Katılım Hakkı Düşünce Özgürlüğü Seçme Ve Seçilme Hakkı Milli Egemenlik Ve Bağımsızlık Meslekler	Ulaşım
	Masal			
	Gazete Haberi	Çarpık Kentleşme	Meslek Seçimi	
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik			Yönetim	

Tablo 7 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temalara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, çevre temizliği ile ilgili fotoğraf, ağaçlandırma faaliyeti ile ilgili resim, çarpık kentleşme ile ilgili gazete haberi, hayvanların ve doğal çevrenin korunması, çevre kirliliği ve iklim ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında eğitim, iletişim, adalet, sağlık, kentleşme, güvenlik, meslek çeşitleri ile ilgili fotoğraf, seçme ve seçilme hakkı ile ilgili karikatür, sivil toplum kuruluşları ile ilgili diyagram, meslek seçimi ile ilgili gazete haberi, yönetim ile ilgili grafik, teknoloji, eğitim, bilim, iletişim, adalet, sağlık, kentleşme, yönetim , güvenlik, kültür ve sanatın desteklenmesi, kadın haklarının korunması, ihtiyaç sahiplerine yardım, katılım hakkı, düşünce özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, milli egemenlik ve bağımsızlık, meslekler ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Röportaj, efsane, masal ve haritalara yer verilmemiştir.

“Halka Hizmet Edenler” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *‘Osmanlı Devleti döneminde insan ve hayvanların ihtiyaçları için birçok vakıf kurulmuştur. Bunlar arasında leyleklerin beslenmesi, meyve ağacı dikilmesi gibi faaliyet yürütenler vardır.’* (5.sınıf SBDK s.154) şeklinde yer verilmiştir.

“Halka Hizmet Edenler” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *‘hayatımızı sağlıklı şekilde sürdürebilmek için, temel ihtiyaçlarımızın karşılanması gerekmektedir. Temizlik, sağlık, eğitim ihtiyaçlarımızın bazılarıdır. Eğitim almak için okula, hastalandığımızda hastaneye gidiyoruz. Emniyetimizi polis ve jandarma sağlıyor. Devletimiz bu gibi toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılamak zorundadır. Devletimiz aynı zamanda vatandaşların haklarını koruma ve geliştirme, onlara çeşitli hizmetler sunma ve onların güvenliklerini sağlama sorumluluğunu üstlenmiştir.’* (5. Sınıf SBDK s.152) Şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 9. Toplum İçin Çalışanlar

“Yaşadığım Yer ve Yönetimi” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; ‘Şimdi bir valimizden görevleri hakkında bilgi alalım, ilin ekonomik kalkınması için projeler geliştiririm. Turizmi destekler, ilin tanıtımı için çalışmalar yaparım.’ (5. Sınıf SBDK s.158) Şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 8’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 7. ünite olan “Küresel Etkileşim” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 8. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Küresel Etkileşim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 7		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf		Mimari Tarihi Ve Kültürel Yapılar	Turizm Ulaşım
	Resim	Yer Şekilleri	Ortak Miras	
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Yer Altı Kaynakları Doğal Çevrenin Korunması Yer Şekilleri (Göller, Denizler Dağlar)	Bilim Ve Teknoloji İletişim Genel Ağ Kullanımı Tarihi Ve Kültürel Yapılar Ortak Miras Sanat Edebiyat Mimari Tarihi Eserlerin Korunması Kültürel Mirasın Korunması	Üretim Tüketim İthalat-İhracat Ticaret Sanayi Tarım Hayvancılık Madencilik Sanayi Ormancılık E-Ticaret Petrol-Doğalgaz Boru Hatları
	Masal			
	Gazete Haberi			Turizm İhracat Hammadde Alışveriş Meyvecilik
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 8 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; sırasıyla ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında yer şekilleri ile ilgili resim, yer altı kaynakları, yer şekilleri doğal çevrenin korunması ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında mimari, tarihi ve kültürel yapılar ile ilgili fotoğraf, ortak miras ile ilgili resim, bilim ve teknoloji, iletişim, genel ağ kullanımı, tarihi ve kültürel yapılar, ortak miras, sanat, edebiyat, mimari, tarihi eserlerin korunması, kültürel mirasın korunması ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında turizm, ihracat, meyvecilik, hammadde ve alışveriş ile ilgili gazete haberi, ulaşım ve turizm ile ilgili fotoğraf, üretim, tüketim, ithalat-ihracat, ticaret, sanayi, tarım, hayvancılık, madencilik, sanayi, ormancılık, e-ticaret, petrol-doğalgaz boru hatları ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Grafik, röportaj, efsane, masal, harita, diyagram ve karikatüre rastlanmamıştır.

“İnsanlığın Ortak Mirası” ünitesinde, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *‘Batı Avusturalya’ da bulunan Hillier (helyır) gölü, pembe rengi ile görenleri hayran bırakıyor, okyanustan ince bir kumsal ve yeşillikle ayrılan göl, 600 metre uzunluğuna sahip. Gölün pembe renginin sebebinin kesin olmamakla birlikte, bir çeşit boya üreten bakteriden kaynaklandığı düşünülüyor. Gölü ilk kez görenler rengin göz yanılması olduğunu düşünse de bir kova su aldığında rengin değişmediğini görebiliyor.’* (5. Sınıf SBDK s.184) şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 10. Hillier (Helyır) Gölü

“İnsanlığın Ortak Mirası” ünitesinde, sosyal sürdürülebilirlik temasında; ‘İnsanlığın ortak mirası geçmişten günümüze kadar tüm insanların, toplumların, uygarlıkların ve ulusların oluşturduğu, maddi ve manevi değerlerdir. İnsanlığın ortak mirası tarihin en eski dönemlerinden pek çok insanın bilgi birikimi, deneyimi ve emeği sonucunda oluşmuştur. İnsanlığın ortak mirası; insanların tarihi boyunca sanat, düşünce edebiyat, mimari ve bilim eserlerinden oluşur. Ortak miras tarih boyunca farklı ulusların katkılarıyla oluşmuştur. Her toplum; yaşadığı çağa ve bölgeye göre değişik alanlarda az ya da çok insanlığın ortak mirasına katkı sağlamıştır.’ (5. Sınıf SBDK s.182) Şeklinde yer verilmiştir.

“Yaşadığım Yerin Ekonomiye Katkısı” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; ‘Ormanlık alanlarda doğal ortamda yetişen, genellikle ilaç sanayisi, başta olmak üzere kimya, boya, kozmetik gibi birçok alanda kullanılan defneden, bu yıl orman köylülerinin 1 milyon TL civarında gelir elde ettiği bildirildi. Adana orman bölge müdürlüğü, Anadolu ajansına yaptığı açıklamada, odun dışı orman ürünlerinde Türkiye’nin önemli potansiyele sahip olduğunu söyledi. Topladiktan sonra İzmir’e gönderilen ve buradan da Avrupa ve ABD’ye ihraç edilen defne yaprağının üretiminde Türkiye’nin dünyada ilk sırada yer aldığını anlatan bölge müdürlüğü, defnenin birçok alanda kullanıldığını kaydetti.’ (5. Sınıf SBDK s.174) şeklinde yer verilmiştir.

1.2. SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Tablo 9’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ilk ünite olan “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 9. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Biz ve Değerlerimiz” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 1		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Çarpık Kentleşme	Toplumsal Rol Kavramının Benimsenmesi Örf Adet Ve Geleneklerin Yaşatılması Yardımlaşma	
	Resim		Geleneksel Mimari	
	Karikatür			
	Diyagram, Afiş		Türk Dili Bilinci	
	Harita			

Tablo 9 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Biz ve Değerlerimiz” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 1		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Çevre Temizliği	Meslek Seçimi Aile Yapısı Görev Ve Sorumluluklar Türk Dilinin Doğru Kullanımı Ve Korunması Din Tarih Mimari Gelenek Ve Görenek Milli Kimlik Bilinci Ayrımcılıkla Mücadele Farklılıklara Saygı, İnsan Hakları Cinsiyet	Üretim Tüketim
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi	Atık Kağıt Toplama	Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Dilekçe Hakkı	
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 9 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, çarpık kentleşme ile ilgili fotoğraf, atık kâğıt toplama ile ilgili gazete haberi, çevre temizliği ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında toplumsal rol kavramının benimsenmesi, örf adet ve geleneklerin yaşatılması ve yardımlaşma ile ilgili fotoğraf, geleneksel mimari ile ilgili resim, Türk dili bilinci ile ilgili afiş, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ve dilekçe hakkı ile ilgili gazete haberi, meslek seçimi, aile yapısı, görev ve sorumluluklar, Türk dilinin doğru kullanımı ve korunması, din, tarih, mimari, gelenek ve görenek, milli kimlik bilinci, ayrımcılıkla mücadele, farklılıklara saygı, insan hakları, cinsiyet ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında üretim ve tüketim ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Grafik, röportaj, efsane, masal, harita ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Dil” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; ‘Bir milletin dili bozulursa kültürü de zarar görür. Düşünce dünyasında, sanat ve edebiyatında sıkıntılar ortaya çıkar. Son dönemde yabancı kelimelerin dilimize girmesi, iş yeri tabelalarında yabancı kelimelerin kullanılması, televizyon, Genel Ağ, sosyal medya vb. ortamlarda Türkçemizin yanlış ve bozuk kullanılması dilimize zarar vermektedir’ (6. Sınıf SBDK s.20) şeklinde yer verilmiştir.

“Sıra sizde” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; çevre temizliği ile ilgili resim (6. Sınıf SBDK s.41) kullanılmıştır.

Şekil 11. Çevre Temizliği (Temsili)

Tablo 10’da sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 2. ünite olan “Tarihe yolculuk” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 10. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Tarihe Yolculuk” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 2		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf		Konar-Göçer Yaşam Tarzı	
	Resim			Ulaşım Ticaret Yolları Kervansaraylar
	Karikatür, Minyatür		Minyatür Örnekleri	
	Diyagram			
	Harita	Yeryüzü Şekilleri	Göç Yolları	

Tablo 10 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Tarihe Yolculuk” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

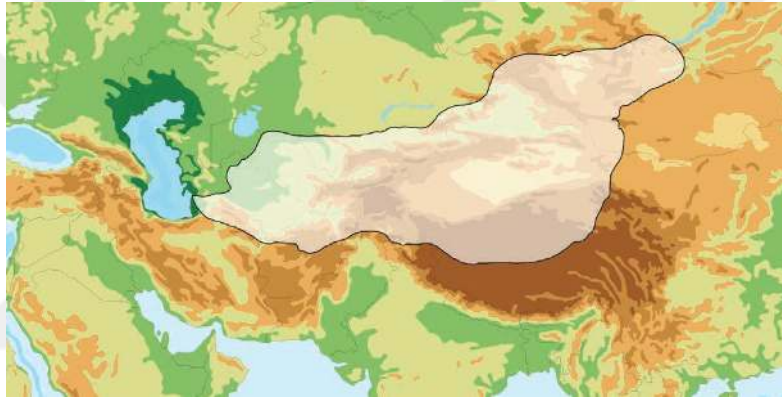
Ünite 2		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Yer Şekilleri Coğrafi Konum Kuraklık	Göç Millet Bilinci Konar-Göçer Yaşam Tarzı Nüfus Artışı Bağımsızlık Dini İnanışlar Yazıtlar-Kitabeler Anıt Mezarlar Şehirleşme Minyatür Kültür-Sanat Fetih Ve Savaşlar Kültürel Etkileşim Devletçilik Tasavvuf Ve Müzik Hukuk Ve Adalet Eğitim (Medrese) Sağlık Salgın Hastalıklar Kıtlık	Üretim Tüketim Toplayıcılık Avcılık Ticaret Kervan Ticareti Halıcılık Dokumacılık Demircilik Matbaacılık Denizcilik Eczacılık Coğrafi Keşifler Hammadde Ve Pazar Arayışı
	Masal			
	Gazete Haberi			
	Efsane		Destanlar	
	Röportaj			
Grafik			Tarihsel Kronoloji	

Tablo 10 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında yeryüzü şekilleri ile ilgili harita, yer şekilleri, coğrafi konum ve kuraklık ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Sosyal sürdürülebilirlik temasında konar-göçer yaşam tarzı ile ilgili fotoğraf, minyatür örnekleri, göç yolları ile ilgili harita, destanlar ile ilgili efsane, tarihsel kronoloji ile ilgili grafik, göç, millet bilinci, konar-göçer

yaşam tarzı, nüfus artışı, bağımsızlık, dini inanışlar, yazıtlar-kitabeler, anıt mezarlar, şehirleşme, minyatür, kültür-sanat , fetih ve savaşlar, kültürel etkileşim, devletçilik, tasavvuf ve müzik, hukuk ve adalet, eğitim (medrese), sağlık, salgın hastalıklar, kıtlık ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, göç yolları, ulaşım ve kervansaraylar ile ilgili resim, üretim-tüketim, toplayıcılık-avcılık, ticaret, kervan, halıcılık, dokumacılık, demircilik, matbaacılık, denizcilik, eczacılık, coğrafi keşifler, hammadde ve pazar arayışları ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Röportaj, gazete haberi, masal, diyagram ve fotoğrafa rastlanmamıştır.

“Türklerin ana yurdu Orta Asya” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında;

Şekil 12. Orta Asya Fiziki Haritası

1. Orta Asya'yı çevreleyen yeryüzü şekillerini haritadan yararlanarak söyleyiniz.

2. Yaşadığınız yeri düşünerek, coğrafi özelliklerin insanların yaşayış tarzı ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkisini tartışınız.' (6. Sınıf SBDK s.48) Şeklinde harita kullanılmıştır.

“Asya Hun Devleti” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *Sözlü edebiyat Orta Asya'da çok gelişmiştir. Yaşam biçimlerini anlatan savlar (atasözü), ölenler için söylenen sagular (ağıt), koşuk adı verilen şiirler ve meşhur destanları vardır.* (6. Sınıf SBDK s.48) Şeklinde yer verilmiştir.

“Uygur Devleti” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *Tarım ve ticaretle uğraşan Uygurlar, dokumacılık ve demircilik de yapmışlardır.* (6. Sınıf SBDK s.48) şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 11'de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 3. ünite olan “Yeryüzünde yaşam” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 11. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Yeryüzünde yaşam” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

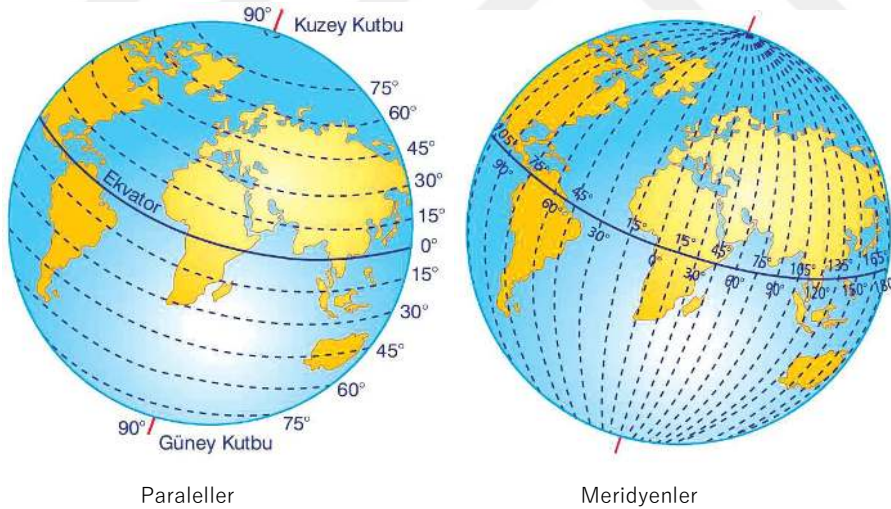
Ünite 3		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf			Ulaşım
	Resim	Paraleller Ve Meridyenler Coğrafi Konum		
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita	Yeryüzü Şekilleri Harita Çeşitleri Dünya İklim Çeşitliliği		Tarım Ve Hayvancılık Faaliyetleri Madencilik Ve Sanayileşme Haritaları Yaz Ve Kış Turizm Haritası
Metin	Bilgilendirici Metin	Yer Şekilleri Coğrafi Konum Kuraklık Harita Okuma Rüzgarlar Sıcaklık İklim Bilgisi Kıtalar, Denizler, Okyanuslar Karasalılık Güneş Enerjisi Tarım Hayvancılık Su Kaynakları Çevre Kirliliği Atık Su Dönüşümü Sıfır Atık Projesi	Göç Nüfus Nüfus Artışı Tarihi Yapı-Milli Parklar	Petrol Ve Doğal Gaz Hatları Ticaret Tarım Ve Hayvancılık Ormancılık Balıkçılık Sanayileşme Yer Altı Kaynakları Turizm
	Masal			
	Gazete Haberi			
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik		İklim Çeşitleri		

Tablo 11 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik

ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, paralel ve meridyenler, coğrafi konum ile ilgili resimler, yer yüzü şekilleri, siyasi ve fiziki haritalar, dünya iklim çeşitliliği ile ilgili haritalar, yer şekilleri, coğrafi konum, kuraklık, harita okuma, rüzgarlar, sıcaklık, iklim bilgisi, kıtalar, denizler, okyanuslar, karasallık, güneş enerjisi, tarım, hayvancılık, su kaynakları, çevre kirliliği, atık su dönüşümü, sıfır atık projesi ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, göç, nüfus, nüfus artışı, tarihi ve milli yapılar ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında ulaşım ile ilgili fotoğraf, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, madencilik ve sanayileşme, yaz-kış turizmi ile ilgili haritalar, petrol doğalgaz hatları, ticaret, tarım ve hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, turizm, sanayi, yer altı kaynaklarının kullanımı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Röportaj, efsane, gazete haberi, masal, diyagram ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Kavramlar” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; Paraleller ve meridyenler (6. sınıf SBDK s.107) şekillerine yer verilmiştir.

Şekil 13. Paraleller ve Meridyenler

“Kavramlar” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *Nüfusun yeryüzüne dağılışı insan etkisinin olduğu faktörlere beşerî faktörler denir.* (6. Sınıf SBDK s.117) Şeklinde yer verilmiştir.

“Sıra sizde” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *‘İnsanların ilk çağlardan beri yaptığı en temel ekonomik faaliyet tarımdır. Çünkü tarım hem temel besin maddelerinin kaynağı hem de sanayi ürünleri için ham madde kaynağını oluşturur.’* (6.sınıf SBDK s.120) Şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 12’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 4. ünite olan “Bilim ve teknoloji” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 12. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Bilim ve Teknoloji” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 4		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Güneş Enerjisi Sistemleri		Otomotiv Endüstrisi Robotik Teknoloji
	Resim	Akıllı Şehirler	Tarih Coğrafya Arkeoloji Ekonomi Antropoloji Sosyoloji Psikoloji Hukuk Felsefe	Bilişim Vadisi Projesi Çip Uçan Araçlar İnsansız Hava Araçları Sürücüsüz Otomobiller Akıllı Ev Uzay Sanayi
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Doğa Olayları Küresel Isınma Hava Kirliliği Küresel Çevre Sorunları Doğa Kaynaklı Afetler Tarımsal Ürün Çeşitliliği	Tüketici Hakları Doğal Ve Tarihi Güzelliklerin Korunması Nüfus Yapılanması Ar-Ge Bilim İnavasyon Teknoloji İletişim Uzay Sanayi Nano Teknoloji Kodlama Genel Ağ Bilimsel Araştırmalar Buluş	Turizm Tekstil Sanayi
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi		Yapay Zeka Korsan Yayın, Bandrol, Barkod,Karekod, Patent, Telif	Otomotiv Endüstrisi
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 12 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel

sürdürülebilirlik temasında güneş enerji sistemleri ile ilgili fotoğraf, akıllı şehirler ile ilgili resim, doğa olayları, küresel ısınma, hava kirliliği, küresel çevre sorunları, doğa kaynaklı afetler, tarımsal ürün çeşitliliği ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, tarih, coğrafya, antropoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, arkeoloji ile ilgili resimler, yapay zekâ, korsan yayın, bandrol, barkod, kare kod, patent ve telif ile ilgili gazete ve genel ağ haberleri, tüketici hakları, ar-ge çalışmaları, doğal ve tarihi güzelliklerin korunması, nüfus yapılanması, bilim, inavasyon, nano teknoloji, kodlama, genel ağ, bilimsel araştırmalar, buluş ve teknoloji ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, otomotiv endüstrisi ve robotik teknoloji ile ilgili fotoğraf, otomotiv endüstrisi ile ilgili gazete ve genel ağ haberi, bilişim vadisi projesi, çip, uçan araçlar, insansız araçlar, akıllı ev ve uzay sanayi ile ilgili resim, turizm, tekstil ve sanayi ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Grafik, röportaj, efsane, masal, harita, diyagram ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Sıra sizde” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Küresel ısınma, hava kirliliği vb. küresel çevre sorunları hakkında fikir yürütebiliriz*’ (6. sınıf SBDK s.138) Şeklinde yer verilmiştir.

“Sosyal bilimleri oluşturan bilim dallarını gelin hep birlikte yakından inceleyelim.” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; Arkeolojik Kazı Yapan Arkeologlar (6. sınıf SBDK s.137) resmine yer verilmiştir.

Şekil 14. Kazı Çalışması Yapan Arkeologlar

“Otomotiv sanayisi” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *TÜBİTAK bünyesinde, tam elektrikli, menzili uzatılmış elektrikli gibi farklı hareket sistemleri ile çalışan 4 prototip (model) araç geliştirilmiştir.*’ (6.sınıf SBDK s.140) Şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 13’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 5. ünite olan “Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 13. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 5		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Narenciye Yetiştiriciliği Tahıl Ürünleri Yetiştiriciliği Ayçiçeği, Zeytin, Fındık Yetiştiriciliği Güneş Enerjisi Rüzgar Enerjisi Hidroelektrik Enerjisi Jeotermal Enerji Rüzgar Tribünleri		Kimya Enerji Üretimi Gıda Cam Metal İşleme Otomotiv Tekstil Balıkçılık Arıcılık Kümes Hayvancılığı İpek Böcekçiliği Divriği Maden Ocağı Demiryolu Ereğli Demir-Çelik Fabrikası Demir Bor Maden Ocağı Batman Pertol Rafinerisi
	Resim Ve Afiş		Vergi Yükünün Dengeli Dağılımı Faturalandırma	
	Karikatür			
	Diyagram	Akarsulardan Yararlanma Yolları Göllerden Yararlanma Yolları		Tükenebilir Ve Tükenmez Enerji Kaynakları
	Harita	Orman Haritası		

Tablo 13 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 5		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Doğal Kaynaklar İklim Özellikleri Bitki Örtüsü Tarım Ürünü Çeşitliliği Sulama Sistemleri Ormanlar Su Kaynakları Erozyon Tükenebilir Enerji Kaynakları (Taş Kömürü, Linyit, Petrol, Doğalgaz, Nükleer Enerji) Yenilenebilir Enerji Kaynakları (Güneş, Rüzgar, Hidroelektrik, Jeotermal Enerji) Küresel Isınma Atık Maddeler Su Kaynaklarının Bilinçsiz Kullanımı Çevre Kirliliği	Nüfus Artışı Göç İsraf Vatandaşlık Kamu Hizmetleri Adalet Eğitim Meslek Seçimi	Tarım Ormancılık Ticaret Sanayi Hayvancılık Madencilik Turizm Hizmet Üretim-Tüketim Kağıt-Kereste Sanayi Ulaşım Madencilik Dokumacılık Hammadde Sermaye Enerji İş Gücü Pazarlama Güneydoğu Anadolu Projesi Konya Ovası Projesi Nitelikli İnsan Gücü Girişimcilik
	Masal			
	Gazete Haberi		Meslek Seçimi	
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik		Türkiye De Arazi Kullanımı		

Tablo 13 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, narenciye yetiştiriciliği, tahıl ürünleri yetiştiriciliği, ayçiçeği, zeytin, fındık yetiştiriciliği, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, hidroelektrik enerjisi,

jeotermal enerji, rüzgar tribünleri ile ilgili fotoğraf, akarsu ve göllerden yararlanma yolları ile ilgili diyagram, Türkiye’de arazi kullanımı ile ilgili grafik, doğal kaynaklar, iklim özellikleri, bitki örtüsü, tarım ürünü çeşitliliği, sulama sistemleri, ormanlar, su kaynakları, erozyon, tükenbilir enerji kaynakları, yenilenebilir enerji kaynakları, küresel ısınma, atık maddeler, su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı, çevre kirliliği ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Sosyal sürdürülebilirlik temasında vergi yükünün dengeli dağılımı ve faturalandırma ile ilgili afiş, meslek seçimi ile ilgili gazete haberi, nüfus artışı, göç, israf, vatandaşlık, kamu hizmetleri, adalet, eğitim, meslek seçimi ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, kimya, enerji üretimi, gıda, cam, metal işleme, otomotiv, tekstil, balıkçılık, arıcılık, kümes hayvancılığı, ipek böcekçiliği, Divriği maden ocağı, demiryolu, Ereğli demir-çelik fabrikası, demir, bor maden ocağı, Batman petrol rafinerisi ile ilgili fotoğraf, tükenbilir ve tükenmez enerji kaynakları ile ilgili diyagram, tarım, ormancılık, ticaret, sanayi, hayvancılık, madencilik, turizm, hizmet, üretim-tüketim, kağıt-kereste sanayi, ulaşım, madencilik, dokumacılık, hammadde, sermaye, enerji, iş gücü, pazarlama, Güneydoğu Anadolu projesi, Konya ovası projesi, nitelikli insan gücü, girişimcilik ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Röportaj, efsane, masal ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Su kaynaklarımız” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Ülkemiz, üç tarafı denizlerle çevrili yarımada konumunda bir ülkedir. Üzerinde çok sayıda akarsu ve göl bulunmaktadır. Denizlerimiz ulaşım, turizm, balıkçılık vb. amaçlarla kullanılmaktadır. Akarsu ve göllerimizden sulama, ulaşım, elektrik enerjisi, taşımacılık, tatlı su balıkçılığı vb. alanlarda yararlanılmaktadır.* (6. Sınıf SBDK s.166) Şeklinde yer verilmiştir.

“Kavramlar” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *Meslek bireyin hayatını devam ettirebilmek ve geçimini sağlamak için yaptığı iştir. Meslek sahibi insanlar, kendisinin ve ailesinin geçimini kimseye muhtaç olmadan sağlarken aynı zamanda vergisini vererek ülkesine de ekonomik katkıda bulunurlar.* (6. Sınıf SBDK s.184) şeklinde yer verilmiştir.

“Sıra sizde” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; Ereğli Demir Çelik Fabrikası (6. Sınıf SBDK s.168) Resmine yer verilmiştir.

Şekil 15. Ereğli Demir Çelik Fabrikası

Tablo 14’te sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 6. ünite olan “Yönetime katılıyorum” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 14. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Yönetime Katılıyorum” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite 6		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Çevre Temizliği Geri Dönüşümün Önemi Ambalaj Atıklarının Değerlendirilmesi		Girişimcilik El Sanatları
	Resim		Cumhuriyet Meşrutiyet Monarşi Oligarşi Teokrasi Demokrasi	
	Karikatür			
	Diyafram		Yasama-Yürütme-Yargı TBMM Görev Ve Yetkileri Cumhurbaşkanı Görev Ve Yetkileri	
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin		Milli Egemenlik Eşitlik Özgürlük İnsan Haklarına Saygı Hukukun Üstünlüğü Katılımcılık Çoğulculuk Adalet Anayasa Ayrımcılık Hak Derebeylik Milli Güvenlik Mahkemeler Kamuoyu Medya Referandum Sivil Toplum Kuruluşları Siyasi Parti Seçme Ve Seçilme Hakkı Genel Ağ, Radyo, TV, Gazete, Dergi Temel Hak Ve Özgürlüklerin Korunması Toplum Sağlığı Ve Güvenliği Yurt Savunması Kadın Hakları Çağdaşlık Medeni Kanun Pozitif Ayrımcılık	Kadınların İş Gücüne Katılması Geçim Sıkıntısı
	Masal			
	Gazete Haberi	‘Dönüşüm İyi Gelecek’ Oyunu	Gösteri Medya Kadına Yönelik Şiddet	Girişimcilik
	Efsane			
	Röportaj		Haklara Saygı	
Grafik				

Tablo 14 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında çevre temizliği, geri dönüşümün önemi, ambalaj atıklarının değerlendirilmesi ile ilgili fotoğraf, “dönüşüm iyi gelecek” tiyatro oyunu gazete haberine yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, yönetim biçimleri ile ilgili resimler, yasama-yürütme-yargı, TBMM görev ve yetkileri, Cumhurbaşkanı görev ve yetkileri ile ilgili diyagramlar, gösteri, medya ve kadına yönelik şiddet ile ilgili gazete haberi, haklara saygı ile ilgili röportaj, milli egemenlik, eşitlik, özgürlük, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, katılımcılık, çoğulculuk, adalet, anayasa, ayrımcılık, hak, derebeylik, milli güvenlik, mahkemeler, kamuoyu, medya, referandum, sivil toplum kuruluşları, siyasi parti, seçme ve seçilme hakkı, genel ağ, radyo, tv, gazete, dergi, temel hak ve özgürlüklerin korunması, toplum sağlığı ve güvenliği, yurt savunması, kadın hakları, çağdaşlık, medeni kanun, pozitif ayrımcılık ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, girişimcilik ve el sanatları ile ilgili fotoğraf, girişimcilik ile ilgili gazete haberi, kadınların iş gücüne katılması ve geçim sıkıntısı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Grafik, efsane, masal, harita, karikatürlere rastlanmamıştır.

“Sivil toplum kuruluşları” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Tekirdağ’da ÇEVKO Çocuk Tiyatro Oyunu İlgiyle İzlendi*

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma Başkanlığı ve ÇEVKO Vakfı ile birlikte çevre duyarlılığını arttırmak amacıyla Hayrabolu ilçesinde "Dönüşüm İyi Gelecek" adlı çocuk tiyatrosu etkinliği düzenledi. Minikler, tiyatro oyunu ile çevre temizliğini ve geri dönüşümün önemini eğlenerek öğrendi. Çevre bilincinin aşılandığı tiyatro oyununda çevreci kedi Çevki, ambalaj atıklarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğini anlattı. Genel Ağ haberi 18/10/2017 (Düzenlenmiştir.) (6. Sınıf SBDK s.206) şeklinde yer verilmiştir.

“Kavramlar” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *‘Demokrasi bilinci ilk olarak toplumun temel taşı olan ailede başlar.’ (6. Sınıf SBDK s. 208) Şeklinde yer verilmiştir.*

“Yönetime katılıyorum” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *‘Kadın, sosyal hayatın her alanında yer alır; at biner, kılıç kuşanır ve üretime katkı sağlardı.’ (6.sınıf SBDK s. 218) şeklinde yer verilmiştir.*

Tablo 15’te sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 7. ünite olan “Uluslararası ilişkilerimiz” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 15. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Uluslararası ilişkilerimiz” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite 7		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf			Milli Tren Projesi
	Resim	Coğrafi Konum		
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita		Türk Dünyası Haritası	Petrol Ve Doğal Gaz Boru Hatları
Metin	Bilgilendirici Metin	Tarım Ve Hayvancılık Çay Ve Fındık Yetiştiriciliği Tahıl Ürünleri	Kültürel, Sosyal, Siyasi, Ve Ekonomik İlişkiler Medeniyet Dış Politika Barış, Savaş Eşitlik Karşılıklılık (Mütekabiliyet) Tam Bağımsızlık Kültür-Sanat Göç Nüfus Artışı Tasarruf Açlık Salgın Hastalıklar Küreselleşme Yardım BM (Birleşmiş Milletler) NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı) İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı) AB (Avrupa Birliği) G20 UNESCO Popüler Kültür Medya İnanç, Örf- Adet, Gelenek, Görenek Kültür Erozyonu Medya Okuryazarlığı	İthalat İhracat Dış Ticaret Sanayi Makine Petrol Doğalgaz Alüminyum Mobilya Dayanıklı Tüketim Maddeleri Plastik Ürünler Gıda Maddeleri Elektrikli Cihazlar Otomobil Organik Kimyasal Ürünler Coğrafi İşaretli Ürünler Ticaret Yolları
Grafik	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi		TİKA (Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı) TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) Mülteci (Sığınmacı)	Mevsimlik Tarım İşçileri Milli Üretim Bilinçli Tüketim Projesi
	Efsane		Halk Kahramanları	
	Röportaj			
				İthalat Ve İhracat Verileri

Tablo 15 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili

temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, coğrafi konum ile ilgili resim, tahıl ürünleri, tarım ve hayvancılık, çay ve fındık yetiştiriciliği ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür, sosyal sürdürülebilirlik temasında, Türk dünyası haritası, TİKA (Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı), TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) ve Mülteci (sığınmacı) ile ilgili gazete haberi, halka kahramanları ile ilgili efsane, kültürel, sosyal, siyasi, ve ekonomik ilişkiler, medeniyet, dış politika, barış, savaş, eşitlik, karşılıklık (mütekabiliyet), tam bağımsızlık, kültür-sanat, göç, nüfus artışı, tasarruf, açlık, salgın hastalıklar, küreselleşme, yardım, BM (birleşmiş milletler), NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı), İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı), AB (Avrupa Birliği), G20, UNESCO, popüler kültür, medya, inanç, örf- adet, gelenek, görenek, kültür erozyonu, medya okuryazarlığı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, milli tren projesi ile ilgili fotoğraf, petrol ve doğalgaz hatları haritası, mevsimlik tarım işçileri, milli üretim bilinçli tüketim projesi ile ilgili gazete haberleri, ithalat ve ihracat verileri ile ilgili grafik, ithalat, ihracat, dış ticaret, sanayi, makine, petrol, doğalgaz, alüminyum, mobilya, dayanıklı tüketim maddeleri, plastik ürünler, gıda maddeleri, elektrikli cihazlar, otomobil, organik kimyasal ürünler, coğrafi işaretli ürünler, ticaret yolları ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Röportaj, masal, diyagram ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Okuyalım öğrenelim” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Mevsimlik Tarım İşçileri Samsun, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Trabzon illerimizde çay ve fındık hasat zamanında oluşan ihtiyaç nedeniyle; komşumuz olan Gürcistan uyruklu vatandaşlar çalışma izni alarak ülkemizde mevsimlik tarım işlerinde çalışabilecekler. Çay ve fındık işlerinde çalışma süreleri bir yılda doksan gündür. Genel Ağ haberi 29/ 09 /2018 (Düzenlenmiştir.)* (6.sınıf SBDK s.236) Şeklinde yer verilmiştir.

“Uluslararası ilişkilerimiz” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *Türk Cumhuriyetleriyle olan ilişkilerimizin gelişmesinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) vb. teşkilatların katkıları çoktur.* (6. Sınıf SBDK s.232) şeklinde yer verilmiştir.

“Türk Cumhuriyetleri İle İhracat Ve İthalat Verileri” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; (6. sınıf SBDK s.234) Grafiklere yer verilmiştir:

Şekil 16. Türk Cumhuriyetleri İle İhracat Ve İthalat Verileri

İhracat Verileri/TL	İthalat Verileri/TL
Azerbaycan 7.800.306.02	Azerbaycan 2.003.502.86
Özbekistan 5.033.593.70	Özbekistan 4.208.433.05
Kazakistan 3.678.068.23	Kazakistan 7.777.659.53
Türkmenistan 2.471.530.32	Türkmenistan 1.380.663.55
Kırgızistan 1.995.007.12	Kırgızistan 250.439.18

1.3. SOSYAL BİLGİLER 7. SINIF DERS KİTABININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Tablo 16’te Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan İlk Ünite Olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 16. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. “İletişim ve İnsan İlişkileri” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 1		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf		Basın Yayın Organları (Radyo, TV, Bilgisayar, Gazete, Dergi)	
	Resim			
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita			

Tablo 16 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. “İletişim ve İnsan İlişkileri” Ünitesi
Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Ünite 1		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Gürültü Kirliliği Görüntü Kirliliği Çevre Kirliliği	Duyarlılık Özgürlük Saygı Sorumluluk Aile Birliğine Önem Verme İletişim Problem Çözme Medya Okuryazarlığı Etkin Dinleme Uzlaşma Kültür Genel Ağ Hak Sansür Tekzip (Yalanlama) Kamuoyu İnsan Hakları Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Toplumsal Yozlaşma Kitle İletişim Araçları Eleştirel Düşünce Basın Hürriyeti Haberleşme Hürriyeti Hak Ve Sorumluluklar Özel Hayatın Gizliliği Konut Dokunulmazlığı	Üretim-Tüketim Ulaşım Ticaret Teknoloji Pazarı
	Masal		Empati	
	Gazete Ve Genel Ağ Haber		Yardımlaşma	
	Efsane			
	Röportaj	Fiziksel Aktiviteyi Artırma Projesi		
Grafik				

Tablo 16 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik ile ilgili

temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, fiziksel aktiviteyi artırma projesi ile ilgili röportaj, gürültü, görüntü ve çevre kirliliği ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, basın yayın organları ile ilgili fotoğraf, yardımlaşma ile ilgili genel ağ haberi, empati ile ilgili masal, duyarlılık, özgürlük, saygı, sorumluluk, aile birliğine önem verme, iletişim, problem çözme, medya okuryazarlığı, etkin dinleme, uzlaşma, kültür, genel ağ, hak, sansür, tekzip (yalanlama), kamuoyu, insan hakları, düşünceyi açıklama özgürlüğü, toplumsal yozlaşma, kitle iletişim araçları, eleştirisiz düşünce, basın hürriyeti, haberleşme hürriyeti, hak ve sorumluklar, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, üretim-tüketim, ulaşım, ticaret, teknoloji pazarı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Grafik, efsane, harita, diyagram, karikatür ve resimlere rastlanmamıştır.

“Okuma parçası” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Dernek Başkanı: Bisiklet denince aklıma ulaşım kolaylığı ve sağlık gelir. Motorsuz bir araç olduğu için çevre kirliliği oluşturmaz. Trafik yoğunluğundan uzak ve stressiz bir ulaşım sağlar.*’ (7. Sınıf SBDK s.27) şeklinde yer verilmiştir.

“İletişim neden önemlidir açıklayınız” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *‘İletişim; duygu, düşünce ve bilgilerin alışverişi olduğu için toplumsal bir süreci de ifade etmektedir.’* (7. Sınıf SBDK s.208) şeklinde yer verilmiştir.

“İletişim ve insan ilişkileri” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *‘Günümüzde televizyon, ülkeler hatta kıtalar arası kültürel alışverişin önemli bir aracı hâline gelmiştir. Teknolojilerini dünyaya satan devletler, teknolojileriyle kendi kültürlerini de dünyaya yayma çabası içine girmiştir.’* (7. Sınıf SBDK s.26) şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 17’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 2. ünite olan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 17. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Türk Tarihinde Yolculuk” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite 2		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf			
	Resim			Tarım-Hayvancılık Dokumacılık
	Karikatür			
	Diyagram		Yönetim	
	Harita			Ticaret Yolları

Tablo 17 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Türk Tarihinde Yolculuk” Ünitesi
Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite 2		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Kışlak-Yazlık Kullanımı Coğrafi Konum Dünyanın Şekli	Savaş-Barış İttifak Gaza-Cihat Fetih Adalet İskan Politikası Tımar Sistemi Göç Askeri Güç Uygarlık Giyim-Kuşam Yeme-İçme Yönetim Haçlı Seferleri İslami Hukuk Kuralları Feodalite (Derebeylik) Burjuva İhtilal Sömürgecilik Kapitülasyon Kağıt Vır Pusulanın Kullanılması Reform Ve Rönesans Özgür Bilimsel Düşünce İnanç Özgürlüğü Eğitim Özgürlük Eşitlik Milliyetçilik İşsizlik Azınlık Hakları Kölelik Yenilik Matbaanın Kurulması Gazete Çıkarılması Potsa Ve Telgraf Hattı	İmalathane Üretim Kervansaray Dokumacılık Dericilik Silah İmalathanesi Nalbantlar Madencilik Coğrafi Keşifler Ticaret Yolları İpek Ve Baharat Ticareti Hammadde Arayışı Sanayi İnkılabı Silah Ticareti Çini Atölyeleri Kağıt Fabrikası Demiryolu İç Ve Dış Borçlanma Banka Kurulması Buharlı Gemilerin Kullanılması Kapitülasyon
	Masal			
	Gazete Haberi			
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 17 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel

sürdürülebilirlik temasında, kışlak-yazlık kullanımı, coğrafi konum ve dünyanın şekli ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında yönetim ile ilgili diyagram, savaş-barış, ittifak, gaza-cihat, fetih, adalet, iskan politikası, tımar sistemi, göç, askeri güç, uygarlık, giyim-kuşam, yeme-içme, yönetim, haclı seferleri, İslami hukuk kuralları, feodalite (derebeylik), burjuva, ihtilal, sömürgecilik, kağıt ve pusulanın kullanılması, reform ve Rönesans, özgür bilimsel düşünce, inanç özgürlüğü, eğitim, özgürlük, eşitlik, milliyetçilik, işsizlik, azınlık hakları, kölelik, yenilik, matbaanın kurulması, gazete çıkarılması, potsa ve telgraf hattı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, tarım-hayvancılık ve dokumacılık ile ilgili fotoğraf, ticaret yolları ile ilgili harita, imalathane, üretim, kervansaray, dokumacılık, dericilik, silah imalathanesi, nalbantlar, madencilik, coğrafi keşifler, ticaret yolları, ipek ve baharat ticareti, hammadde arayışı, sanayi inkılabı, silah ticareti, çini atölyeleri, kağıt fabrikası, demiryolu, iç ve dış borçlanma, banka kurulması, buharlı gemilerin kullanılması, kapitülasyon ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Grafik, efsane, gazete haberi, masal, röportaj ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Osmanlı beyliğinin kısa sürede genişlemesi” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; ‘Coğrafi konumun genişlemeye uygun olması’ (7. Sınıf SBDK s.40) şeklinde yer verilmiştir.

“İskan politikası” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; *İşkâna tabi tutulan halktan vergi almaz, halkın birçok ihtiyacını karşılardı.* (7. Sınıf SBDK s.40) Şeklinde yer verilmiştir.

“Birlikte yapıyoruz” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; *Osmanlı ekonomisinin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Ekilebilir arazilerin önemli bölümü devlete aitti. Gerek devlete ait gerekse kişilere ait arazilerde tarım yapan halk (Görsel 2.16), devlete vergi verirdi.* (7. Sınıf SBDK s. 47) Şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 17. Harman, 1923, Yağlı Boya, MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Namık İsmail

Tablo 18’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 3. ünite olan “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 18. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Nüfus ve Yerleşme” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite3		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Yeryüzü Şekilleri Çevre Kirliliği Çarpık Kentleşme		Deniz Turizmi Sanayi, Tarım Ve Hizmet Sektörü
	Resim	Küresel Isınma Trafik Sorunu Tarım Alanlarının Azalması	Yerleşme	Ulaşım
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Su Kaynaklarının Kullanımı Toprağın İşlenmesi Taşkın İklim Kuraklık Sıcaklık Nem Çöller Ormanlar Yer Altı Kaynakları Çarpık Kentleşme Çevre Kirliliği Doğal Afetler (Deprem, Sel, Kuraklık, Volkanik Faaliyetler, Heyelan) Kentsel Dönüşüm Projeleri Geri Dönüşüm Tesisleri Fabrika Ve Sanayi Atıkları	Nüfus Yerleşme Göç Mevsimlik Göç Beyin Göçü Seyahat Özgürlüğü Göçebe Uygarlık-Medeniyet Bilim-Teknoloji Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam Demografi Beyin Gücü Meslek Nüfus Yoğunluğu Nüfus Artış Hızı Cinsiyet Altyapı Hizmetleri Evlenme-Boşanma Dini İnançlar Kan Davaları Savaş Töre İltica Mübadele Karantina Seyahat Özgürlüğü Terör	Üretim Avcılık Toplayıcılık Sanayi İnkılabı Sanayileşme Petrol Ve Türevlerinin Çıkarılıp İşlenmesi Turizm İş Gücü Ticaret Hizmet Sektörü Ulaşım Doğal Kaynakların Kullanımı Tarım Hayvancılık
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi	Deprem	Göç	
	Efsane			
	Röportaj			

Tablo 18 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Nüfus ve Yerleşme” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

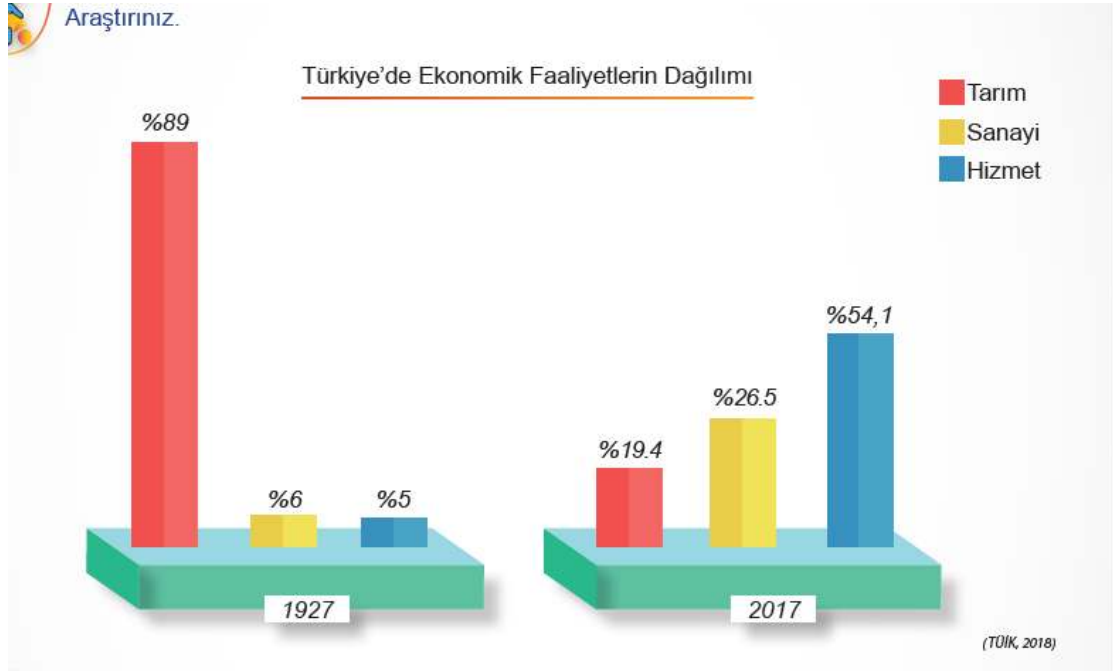
Ünite3		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Grafik			Nüfus Artış Hızı, Nüfus Yoğunluğu Türkiye Nüfusunun Cinsiyet Durumu Nüfusun Yaş Yapısı Nüfusun Eğitim Durumu Türkiye’ De Kent Ve Kır Nüfusu	Türkiye’de Ekonomik Faaliyetlerin Dağılımı

Tablo 18 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, yer yüzü şekilleri, çevre kirliliği, çarpık kentleşme ile ilgili fotoğraf, küresel ısınma, trafik sorunu ve tarım arazilerinin azalması ile ilgili resim, deprem ile ilgili genel ağ haberi, su kaynaklarının kullanımı, toprağın işlenmesi, taşkın, iklim, kuraklık, sıcaklık, nem, çöller, ormanlar, yer altı kaynakları, çarpık kentleşme, çevre kirliliği, doğal afetler (deprem, sel, kuraklık, volkanik faaliyetler, heyelan), kentsel dönüşüm projeleri, geri dönüşüm tesisleri, fabrika ve sanayi atıkları ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, yerleşme ile ilgili resim, göç ile ilgili genel ağ haberi, nüfus ile ilgili grafik çeşitleri, nüfus ve yerleşme, göç, mevsimlik göç, beyin göçü , seyahat özgürlüğü, göçebe yaşam tarzı, uygarlık-medeniyet, bilim-teknoloji, eğitim, sağlık, sosyal yaşam, demografi, beyin gücü, meslek, nüfus yoğunluğu, nüfus artış hızı, cinsiyet, altyapı hizmetleri, evlenme-boşanma, dini inançlar, kan davaları, savaş, töre, iltica, mübadele, karantina, seyahat özgürlüğü, terör ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, deniz turizmi, tarım, sanayi ve hizmet sektörü ile ilgili fotoğraf, ulaşım ile ilgili resim, Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin dağılımı ile ilgili grafik, üretim, avcılık-toplayıcılık, sanayi inkılabı, sanayileşme, petrol ve türevlerinin çıkarılıp işlenmesi, turizm, iş gücü, ticaret, hizmet sektörü, ulaşım, doğal kaynakların kullanımı, tarım ve hayvancılık ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Röportaj efsane, masal, diyagram ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Kentsel dönüşüm” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; *Kentlerde yaşayan nüfusun hızla artması, kentteki yeşil alanları yok etmekte ve canlı türlerine zarar vermektedir. Kentleşmeyle sanayi tesisleri ve kalabalık nüfusun ürettiği atıklar çevre kirliliğini arttırmaktadır. Her ne kadar son yıllarda atık işleme tesisleri yaygınlaşsa da atıklar çevre kirliliğini arttırmaya devam etmektedir*’ (7. Sınıf SBDK s.111) şeklinde yer verilmiştir.

“Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin dağılımı” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; aşağıdaki grafik paylaşılmıştır.(7. Sınıf SBDK s.104)

Şekil 18. Türkiye’de Ekonomik Faaliyetlerin Dağılımı

“Nüfus ve yerleşme” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; ‘Sanayileşme ile yer altı kaynakları da yerleşmede büyük önem kazanmıştır. Yer altı kaynaklarının bulunduğu şehirlerin nüfusu artmış ve bu şehirler büyük yerleşim yerlerini oluşturmuştur.’ (7. Sınıf SBDK s.93) şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 19’da sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 4. ünite olan “Zaman içinde bilim” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 19. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Zaman içinde bilim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite4		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf			
	Resim	Gezegenerin Çekim Kuvveti Dünyanın Şekli	Çivi Yazısının Gelişimi Parşömen Teknolojik Ürünler Kil Tabletlerin Kullanımı	Buhar Makinesinin İcadı Matbaa
	Karikatür			
	Diyafram			
	Harita	Piri Reis Dünya Haritası		Ticaret Yolları

Tablo 19 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Zaman içinde bilim” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite4		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Dünyanın Şekli Ve Hareketleri Yıldızlar Ve Güneş Sistemleri Gök Cisimleri Güneş Enerjisi Fosil Yakıtlar	Yazı Hiyeroglif Papirüs Parşömen Alfabe İletişim Tarih Arşivleme Tapınak Göç Bilgisayar Teknolojik Ürünler Tıp Matematik Astronomi Tarih Coğrafya Pusula Rönesans Reform Aydınlanma Çağı Özgür Düşünce İletişim Ve Haberleşme İhtilal Gözlem-Deney Yapay Zeka	Üretim-Tüketim İstek Ve İhtiyaçlar Tarım Ve Hayvancılık Ticaret Yolları Matbaa Kağıt Üretimi Coğrafi Keşifler Buhar Makinesinin İcadı Enerji Ulaşım Ekonomi Sanayi Hizmet Sektörü Fosil Yakıtlar Elektrik Üretimi Ve Kullanımı
	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi		Yapay Zeka	
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 19 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temalara yer verildiği görülmüştür. sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında,

“Piri Reis” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; “Amerikan Hidrografi Dairesince yapılan inceleme ve araştırmada, Piri Reis’in haritalarının (Görsel 4.26) günümüzdeki deniz haritaları ile aynı olduğu büyük bir hayretle tespit edilmiştir.’ (7. Sınıf SBDK s.131) Şeklinde yer verilmiştir.

“Günümüz Fabrikalaşmasının Temeli Buhar Makinesi” konu başlığında. ekonomik sürdürülebilirlik temasında ‘1712’de Thomas Newcomen (Tamis Nivkımın) atmosferik buhar makinesini icat etti. 1765’te James Watt’ın (Ceymis Vat) buhar makinesinin ticari üretimine geçildi. 1769’da ilk buharlı arabalar üretildi. 1802’de Richard Trevithick (Ricird Tırividik) ilk buharlı lokomotifini hareket ettirdi. (7. Sınıf SBDK s.93)Şeklinde yer verilmiştir.

96

Tablo 20. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ekonomi ve Sosyal Hayat” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite5		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Tarımda Ve Seracılıkta Akıllı Uygulamalar Ve Teknoloji Kullanımı	Yerleşme Çocuk İşçi Sağlık Alanında Gelişmeler Eğitim Teknolojileri	Buharlı Geminin Kullanılması Buharlı Lokomotifin Kullanılması Modern Üretim Tesisleri Dijital Teknoloji Üretim Kontrol Sistemi
	Resim	Çiftçilik Çevre Kirliliği	Meslek Seçimi	Üretim Çinicilik Elektronik Ticaret
	Karikatür, Minyatür		Medrese Eğitimi	
	Diyagram			
	Harita			
Metin	Bilgilendirici Metin	Toprak Verimi Çeşitliliği Tarım Hayvancılık Akıllı Sulama Sistemleri Seracılık	Yardımlaşma Ve Dayanışma Meslek Seçimi Kamu Hizmetleri Yerel Yönetimler Nüfus Artışı Göç Vakıf Askeriye Savaş-Barış Kıtlık Mobil Cihazlar Genel Ağ Kentleşme Sağlık Sorunları Salgın Hastalıklar Hızlı Nüfus Artışı İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı Sendikalaşma Eğitim İletişim Altyapı Trafik Sorunları Sivil Toplum Kuruluşları Toplumsal Dayanışma Sorumluluk Mimari Kızılay-Yeşilay Engeliz Hayat Projeleri Medrese Eğitimi Birun Ve Enderun Mektepleri Değerler	Üretim-Tüketim Teknolojik Gelişmeler Vergilendirme Tarım Ve Hayvancılık Kalkınma İş Gücü Pamuklu Dokuma Ulaşım Buhar Makinesinin İcadı Sanayi İnkılabı Atölye Ve Fabrikalar Ticaret Kervansaray Bedesten Ahilik Teşkilatı Haksız Kazanç-Fırsatçılık Çarşı- Pazar Alışveriş Pazarlama Dijital Üretim Ve Pazarlama Elektronik Ticaret Para Transfer Sistemleri E- Ödeme E- Fatura
		Buğday Ekim Ve Hasat Rüzgar Enerjisi Su Enerjisi Güneş Enerjisi Çevre Kirliliği Çarpık Kentleşme Hava Kirliliği		
Grafik	Masal			
	Gazete Ve Genel Ağ Haberi		Engeliz Hayat Projeleri	
	Efsane			
	Röportaj			

Tablo 20 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, tarımda ve seracılıkta akıllı uygulamalar ve teknoloji kullanımı ile ilgili fotoğraf, çiftçilik ve çevre kirliliği ile ilgili resim, toprak verimi çeşitliliği, tarım, hayvancılık, akıllı sulama sistemleri, seracılık, buğday ekim ve hasadı, rüzgâr enerjisi, su enerjisi, güneş enerjisi, çevre kirliliği, çarpık kentleşme, hava kirliliği ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, yerleşme, çocuk işçi, sağlık alanında gelişmeler, eğitim teknolojileri ile ilgili fotoğraflar, meslek seçimi ile ilgili resim, medrese eğitimi ile ilgili minyatür, engelsiz hayat projeleri ile ilgili genel ağ haberi, yardımlaşma ve dayanışma, meslek seçimi, kamu hizmetleri, yerel yönetimler, nüfus artışı, göç, vakıf, askeriye, savaş-barış, kıtlık, mobil cihazlar, genel ağ, kentleşme, sağlık sorunları, salgın hastalıklar, hızlı nüfus artışı, işçi sınıfının ortaya çıkışı, sendikalaşma, eğitim, iletişim, altyapı, trafik sorunları, sivil toplum kuruluşları, toplumsal dayanışma, sorumluluk, mimari, Kızılay-Yeşilay, engeliz hayat projeleri, medrese eğitimi, Birun ve Enderun mektepleri ve değerler ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, buharlı gemi ve lokomotifin kullanılması, modern üretim tesisleri, dijital teknoloji üretim kontrol sistemi ile ilgili fotoğraflar, üretim, çinicilik, elektronik ticaret ile ilgili resim, üretim-tüketim, teknolojik gelişmeler, vergilendirme, tarım ve hayvancılık, kalkınma, iş gücü, pamuklu dokuma, ulaşım buhar makinesinin icadı, sanayi inkılabı, atölye ve fabrikalar, ticaret, kervansaray, bedesten, ahilik teşkilatı, haksız kazanç- fırsatçılık, çarşı- pazar, alışveriş, pazarlama, dijital üretim ve pazarlama, elektronik ticaret, para transfer sistemleri, e- ödeme, e- fatura ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Grafik, röportaj, efsane, masal ve diyagrama rastlanmamıştır.

“Ekonomi ve sosyal hayat” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; ‘Ülkemiz de dünyada gelişen teknolojiyi yakından takip etmektedir. Üreticiler tarımda yeni uygulamalar konusunda eğitilmektedir. Mobil cihazlar ve Genel ağ, üreticilerimizi bilgilendirmektedir. Güncel tarım uygulamalarından haberdar olan üreticiler artık tarlalarında teknolojik ürünler kullanmaktadır. Üreticilerin kullandığı teknolojik ürünlere sera takip ve akıllı sulama sistemlerini örnek verebiliriz (7. sınıf SBDK s.148) Şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 20. Tarımda Akıllı Uygulamalar

“Ekonomi ve sosyal hayat” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; ‘Neredeyse yirmi dört saat açık olan fabrikalarda, kadın ve erkekler hatta çocuklar ağır şartlarda ve uzun süreli mesailerle çalıştırılıyordu’ (7. Sınıf SBDK s.151) Şeklinde yer verilmiştir.

“Günümüz Fabrikalaşmasının Temeli Buhar Makinesi” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; ‘Üretimde teknolojinin yaygın kullanılmasını başlatan bu döneme Sanayi İnkılabı denildi. Sanayi İnkılabı’ndan önce üretim, kas gücünün yanı sıra su ve rüzgâr gücüyle yapılıyordu.’ (7. Sınıf SBDK s.93) Şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 21’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 6. ünite “Yaşayan demokrasi” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 21. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ‘Yaşayan Demokrasi’ Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite6		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf			
	Resim		Meşrutiyet Evsizlik	
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita			

Tablo 21 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ‘Yaşayan Demokrasi’ Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite6		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin		Demokrasi Mutlakıyet Anayasa Töre Meşrutiyet Egemenlik Vatandaşlık Adalet Özgürlük Örf-Adet-Gelenek Ve Görenek Din-Dil-Irk Çeşitliliği Toplumsal Eşitlik Yenilik Seçimler Seçme Ve Seçilme Hakkı Kamuoyu Siyasi Partiler Sivil Toplum Kuruluşlar Bağımsızlık Milli Mücadele Barış Antlaşmaları Savaşlar Cumhuriyet İşyanlar- Ayaklanmalar Seçme Ve Seçilme Hakkı Kadın Erkek Eşitliği İnsan Haklarına Saygı Yardımlaşma Temel Gıda Vı Suya Ulaşma Genel Ağ İnsan Hakları Çocuk Hakları Din Ve Vicdan Hürriyeti Eğitim Öğretim Hakkı Kanun Önünde Eşitlik İrkçılık Ulus Bilinci Göçler Aile İçi Şiddet	Ekonomik Sıkıntılar Büyük Buhran
	Masal			
	Gazete Haberi		Siyasi Partiler Sığınmacı Ve Mülteciler İrkçılık	
	Efsane			
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 21 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite içerisinde sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sosyal sürdürülebilirlik temasında, meşrutiyet rejimi ve evsizlik ile ilgili resimler, siyasi partiler, sığınmacı ve mülteciler ve ırkçılık ile ilgili genel ağ haberi, demokrasi, mutlakiyet, anayasa, töre, meşrutiyet, egemenlik, vatandaşlık, adalet, özgürlük, örf-adet-gelenek ve görenek, din-dil-ırk çeşitliliği, toplumsal eşitlik, yenilik, seçimler, seçme ve seçilme hakkı, kamuoyu, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşlar, bağımsızlık, milli mücadele, barış antlaşmaları, savaşlar, cumhuriyet, isyanlar- ayaklanmalar, seçme ve seçilme hakkı, kadın erkek eşitliği, insan haklarına saygı, yardımlaşma, temel gıda ve suya ulaşma, genel ağ, insan hakları, çocuk hakları, din ve vicdan hürriyeti, eğitim öğretim hakkı, kanun önünde eşitlik, ırkçılık, ulus bilinci, göçler, aile içi şiddet ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, ekonomik sıkıntılar ve büyük buhran ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Grafik, efsane, masal, röportaj, harita, diyagram, karikatür ve fotoğraflara rastlanmamıştır.

“Yaşayan demokrasi” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında ‘Sosyal Devlet: Ekonomik ve sosyal alanlarda bireylere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten devlet modelidir.’ (7. Sınıf SBDK s.189) Şeklinde yer verilmiştir.

“Yaşayan demokrasi” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; ‘Bazı milletvekilleri Türkiye’de yaşanan ekonomik bunalımdan, hükümetin ekonomi politikalarını sorumlu tutmuştur. Bu milletvekilleri, farklı bir ekonomik politika yürütülmesi gerektiği görüşünü savunmuştur.’ (7. Sınıf SBDK s.186) Şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 22’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan 7. ünite “Ülkeler arası köprüler” ünitesinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 22. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ülkeler Arası Köprüler” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular:

Ünite7		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Görsel	Fotoğraf	Tsunami Yanardağ Patlaması		
	Resim	Sera Etkisi Küresel İklim Değişikliği	Açlık Terörizm Göç	
	Karikatür			
	Diyagram			
	Harita	Coğrafi Konum Dünya Depremsellik Haritası	Dünya Açlık Haritası	

Tablo 22 (Devam). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı “Ülkeler Arası Köprüler” Ünitesi Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili İçeriklerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

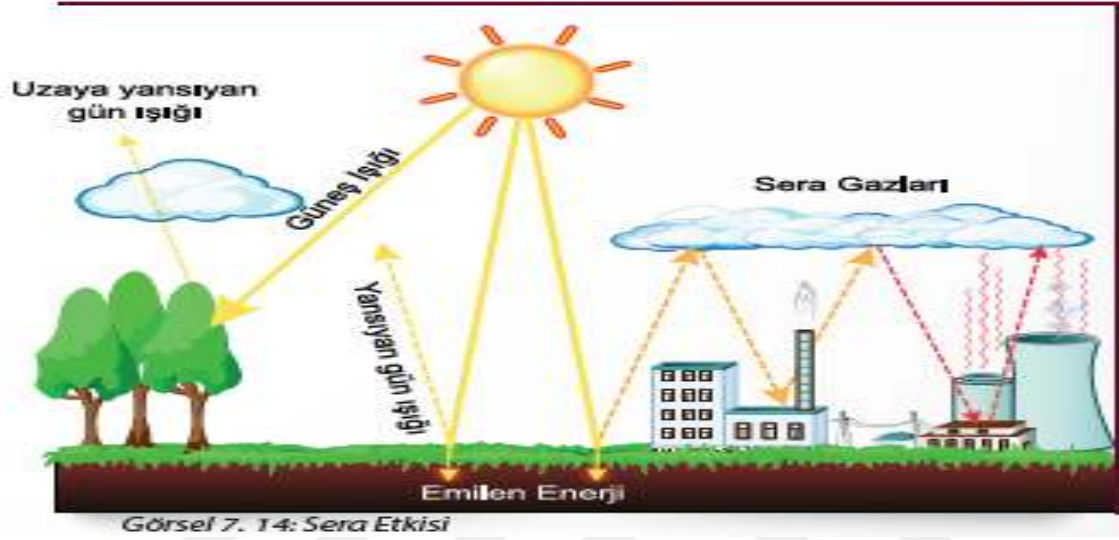
Ünite7		Çevresel Sürdürülebilirlik	Sosyal Sürdürülebilirlik	Ekonomik Sürdürülebilirlik
Metin	Bilgilendirici Metin	Coğrafi Konum Magma Yer Kabuğu Doğal Kaynaklı Afetler Sel, Heyelan Tsunami, Volkan, Deprem Küresel İklim Değişikliği Enerji Tüketimi Geri Dönüşüm Buzulların Erimesi Kuraklık Tarımsal Politikalar	Gelişim Savaş Ve Barış Sivil Toplum Kuruluşları İç Ve Dış Politika İş Birliği Dayanışma Nüfus Özerklik Yerlilik Kast Sistemi Temel Hak Ve Özgürlükler Etnik Mülteci Göç Gıdaya Ve Suya Erişim Sorunu Kıtlık Açlık Terörizm	İthalat İhracat Dış Ticaret Ticaret Sanayi Ulaşım Turizm Yer Altı Ve Yer Üstü Kaynakların Kullanımı
	Masal			
	Gazete Haberi		Türk Destanı Sığınmacı	
	Efsane		Dede Korkut	
	Röportaj			
Grafik				

Tablo 22 sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde; ünite sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde çevresel sürdürülebilirlik temasında, tsunami ve yanardağ patlaması ile ilgili fotoğraf, sera etkisi ve küresel iklim değişikliği ile ilgili resim, coğrafi konum ve dünya depremselliği ile ilgili harita, coğrafi konum, magma, yer kabuğu, doğal kaynaklı afetler, sel, heyelan, tsunami, volkan, deprem, küresel iklim değişikliği, enerji tüketimi, geri dönüşüm, buzulların erimesi, kuraklık, tarımsal politikalar ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik temasında, açlık, terörizm ve göç ile ilgili resimler, dünyada açlık ile ilgili harita, Türk destanı ve sığınmacı ile ilgili genel ağ haberi, dede korkut ile ilgili efsane, gelişim, savaş ve barış, sivil toplum kuruluşları, iç ve dış politika, iş birliği, dayanışma, nüfus, özerklik, yerlilik, kast sistemi, temel hak ve özgürlükler, etnik yapı, mülteci, göç, gıdaya ve suya erişim sorunu, kıtlık, açlık, terörizm ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verildiği görülmüştür. Ekonomik sürdürülebilirlik temasında, İthalat-İhracat, Dış ticaret, Ticaret, Sanayi, Ulaşım, Turizm, Yer altı ve yer üstü

kaynakların kullanımı ile ilgili bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Grafik, masal, röportaj, diyagram ve karikatüre rastlanmamıştır.

“Küresel iklim değişikliği” konu başlığında, çevresel sürdürülebilirlik temasında; ‘Küresel iklim değişikliğinin yaşanmaması için; daha az enerji tüketerek, çöplerimizi geri dönüşüm kutularına atarak ve olabildiğince az yakıt kullanarak dünyamıza yardım edebiliriz. Gezegimizin iyiliği için artık motorlu araçlar yerine bisiklete binmeli ya da gideceğimiz yere yürümeliyiz.’ (7. Sınıf SBDK s.213) Şeklinde yer verilmiştir.

Şekil 21. Sera Etkisi

“Terörizm” konu başlığında, sosyal sürdürülebilirlik temasında; ‘Günümüzde etnik temele dayalı ve ayrılıkçı amaçlar taşıyan terör hareketleri devletler için önemli bir sorundur. Terör örgütleri, dünyanın hemen her yerinde bulunmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir.’ (7. Sınıf SBDK s.217) Şeklinde yer verilmiştir.

“Ekonomik İş birliği Teşkilatı EİT” konu başlığında, ekonomik sürdürülebilirlik temasında; Ekonomik İş Birliği Teşkilatının amacı; üye ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunmak, bölge içindeki ticareti geliştirmek, üye ülkeler arasında kültürel ve tarihî bağları güçlendirmektir.’ (7. Sınıf SBDK s.93) Şeklinde yer verilmiştir.

Ders kitaplarının tamamı incelendiğinde;

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınma bağlamında değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma temaları üç temel başlık altında (sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik) ele alınmış, kitapta bulunan yedi ünite bazında bakıldığında dört ünite en fazla sosyal sürdürülebilirlik temasında yer alan konulara yer verilmiştir. İki ünite en fazla ekonomik sürdürülebilirlik temasında yer alan konulara, sadece bir ünite çevresel sürdürülebilirlik temasında yer alan konulara yer verilmiştir. Kitaplarda sürdürülebilir kalkınma konularının işlenmesinde en sık kullanılan materyal türü bilgilendirici metinler olurken, bunu fotoğraf, gazete haberi, karikatür ve sınırlı düzeyde harita ve diyagramlar takip etmektedir. Buna karşılık, efsane, masal, röportaj,

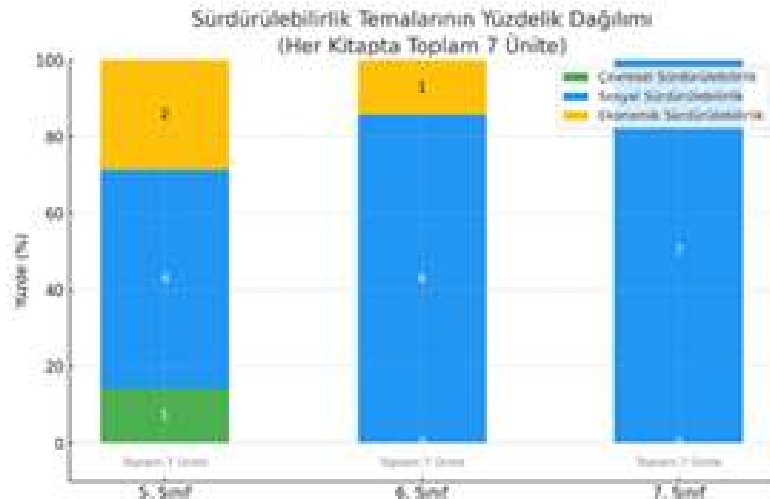
grafik ve bazı ünitelerde resim gibi materyallere ise ya hiç yer verilmemiş ya da oldukça sınırlı düzeyde yer verilmiştir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınma bağlamında değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma temaları üç temel başlık altında (sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik) ele alınmıştır. Kitapta yer alan yedi ünite bazında bakıldığında, beş ünite en çok sosyal sürdürülebilirlik temasında konulara yer verildiği görülmüştür. Bir ünite en çok çevresel sürdürülebilirlik temasına yer verilirken, bir ünite en çok ekonomik sürdürülebilirlik temasında konulara yer verilmiştir. İçerik sunumunda en sık kullanılan materyal türü yine bilgilendirici metinler olmuştur. Ayrıca fotoğraf, harita, gazete haberi, afiş, resim ve sınırlı düzeyde diyagram, grafik, efsane gibi materyallere de bazı temalarda yer verilmiştir. Röportaj, karikatür, masal gibi materyaller 6. sınıf ders kitabında yer almamıştır.

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınma bağlamında değerlendirildiğinde, yedi ünitenin tamamında en çok sosyal sürdürülebilirlik temasında konulara yer verilmiştir. Ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe ise daha sınırlı düzeyde yer verildiği görülmektedir. İçerik aktarımında en çok kullanılan materyal türü bilgilendirici metinler olmuştur. Ayrıca fotoğraf, resim, harita, genel ağ haberi, grafik ve sınırlı düzeyde diyagram kullanılmıştır. Bazı ünitelerde ise röportaj, efsane ve masal gibi anlatı türlerine yer verildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, karikatür materyaline hiçbir üniteye yer verilmediği; röportaj, masal, efsane, diyagram ve grafik gibi içeriklerin birçok üniteye ya hiç kullanılmadığı ya da oldukça sınırlı düzeyde yer aldığı görülmektedir.

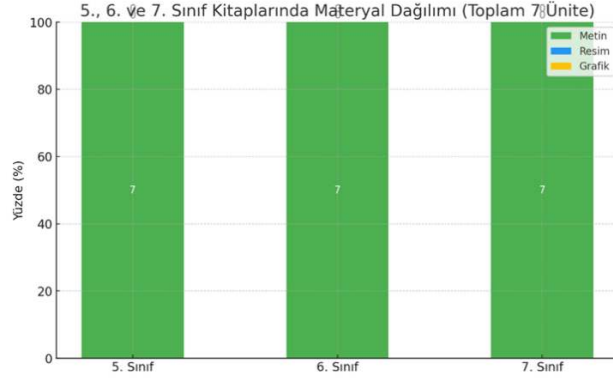
Sürdürülebilir kalkınma alt temalarının sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilme yüzdesi aşağıdaki tabloda aktarılmıştır.

Şekil 22. Ders kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Temalarının Yüzdelik Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınma içerikleri çoğunlukla metinler aracılığıyla sunulmuş; resim ve grafiklerin kullanımı sınırlı kalmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin dağılım yüzdesi aşağıdaki tabloda aktarılmıştır.

Şekil 23. Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili İçeriklerin Yüzdelik Dağılımı

2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma (SK) bağlamındaki görüşleri toplam 10 tema altında toplanmaktadır. Öğretmenlerle yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen temalar Şekil 24’de şu şekilde verilmiştir:

Şekil 24. Sosyal Bilgiler Öğretmenleriyle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Temalar

Şekil 24’de de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden SK’ da sosyal bilgilerin rolü, SK önemi, SK bağlamında ders kitapları, SK ve beceriler, SK ve değerler, SK ve öğrenme alanları, SK bağlamında yapılan uygulamalar, SK öz yeterlilik, etkili SK eğitimi önerileri ve SK tanımı olmak üzere 10 tema elde edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmanın tanımına ilişkin görüşleri Tablo 23’de şu şekilde verilmiştir:

Tablo 23. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınmanın Tanımına İlişkin Görüşleri

Ekonomik Sürdürülebilirlik	Refah Arttırma
	Ekonomik Katkı
	Sürdürülebilir Tarım
	Yeraltı Kaynakları
	Yenilenebilir Enerji
	Geri Dönüşüm
	Sürdürülebilir Turizm
Sosyal Sürdürülebilirlik	Kıtlık
	Göç
	Salgın Hastalıklar
	Yoksulluk
Çevresel Sürdürülebilirlik	Kaynakların Devamlılığını Sağlama
	Doğal Kaynakların Korunması
	Yer Yüzü Şekilleri
	Suyun Etkili Kullanımı
	Akarsular, Göller, Denizler
	Güneş Enerjisi
	Rüzgar Enerjisi
	Küresel Isınma
	İklim Değişikliği
	Doğal Afetler (Deprem, Sel, Yangın, Erozyon)

Tablo 23 incelendiğinde, katılımcıların sürdürülebilir kalkınma tanımlarında en çok çevresel sürdürülebilirlik alt teması ile ilgili kategorilere yer verdikleri görülmektedir. Bunu ekonomik sürdürülebilirlik alt teması izlerken, en az sayıda tanımın sosyal sürdürülebilirlik kapsamında yapıldığı belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, katılımcıların sürdürülebilir kalkınma kavramına ilişkin sosyal sürdürülebilirlik boyutundaki bilgi ve farkındalıklarının diğer alt temalara göre daha sınırlı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Katılımcıların sürdürülebilir kalkınmanın tanımına ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Sürdürülebilir kalkınma içerisinde birçok ögeyi barındırır, birçok alanı kapsamaktadır, bunu içerisinde ekonomi, iktisat bilimi, tarım, turizm madenler, yer altı kaynakları bulunmaktadır” (Kaan öğretmen)

“Bir ülkenin geliştirilmesi için yoksulluğun engellenmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması, ekonomi ve çevre açısından geliştirilmesi için yapılan çalışmaların tümüdür” (Ayla öğretmen)

‘Doğal kaynakların doğru kullanılması, iş gücünün doğru kullanılarak kalkınmanın devamını sağlamak doğal kaynakların tüketilmemesini, gelecek nesillere de yaşayacak bir dünya bırakılmasını sağlayan şeydir’ (Veli öğretmen)

Tablo 24. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolüne İlişkin Görüşleri

Toplumsal Farkındalık	Çevre Bilinci
	Geri Dönüşüm Çalışmaları
	Atık
	Doğal Afetlerin Farkına Varma
	Enerji Kaynaklarının Verimli Kullanımı
	Sosyal Katılım
	Nüfus Artışı
	Fakirlik
	Kıtlık
	Toprak ve Suyun Önemi
	Ormanlar
Eğitim, Sağlık Ve Adalet	Gelir Dağılımı
	Göç, Beyin Göçü
	Kaliteli İş Gücü
	Salgın Hastalıklar
	Aşılar
	Savaşlar
Vatandaşlık Ve İnsan Hakları	Meslek Seçimi
	Yaşamın Kutsallığı
	İyi Vatandaş Olma
	Milli Değerlere Sahip Bireyler Yetiştirme

Tablo 24 incelendiğinde, katılımcıların sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin en çok "toplumsal farkındalık" alt teması çerçevesinde açıklamalarda bulundukları görülmektedir. Bunu "eğitim, sağlık ve adalet" alt teması izlerken, en az sayıda görüşün "vatandaşlık ve insan hakları" alt teması kapsamında ifade edildiği belirlenmiştir. Bu durum, sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin olarak vatandaşlık ve insan hakları açısından yapılan değerlendirmelerin sınırlı

kaldığını göstermektedir. Katılımcıların sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

Çevrenin tanınması, doğal afetlerin öğrenilmesi, fay hatlarının bilinmesi buna doğru bir şekilde önlem alınması kıt kaynakların boşuna tüketilmemesi anlamına gelir, sosyal bilgiler dersinin etkisini gösterir’ (Veli öğretmen)

‘Sosyal bilgiler bu konuda önemli bir yere sahip hem tarım olsun hem yeraltı kaynakları olsun önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum, mesela doğa sevgisi, çevre sevgisi, işte suyun etkili kullanımı gibi konularda hem ileriye dönük çalışmalar hem de çocukların şimdiden bunları öğrenebilmesiyle ilgili beceriler kazanarak ileriye dönük alanda kendilerine fayda sağlayacağını, öncesinde bunları öğretip faydalı olacağımızı düşünüyorum’ (Osman öğretmen)

‘örnek verebilirim, sosyal bilgiler dersinden yer altı ve yer üstü kaynaklarını işliyoruz. Öğrencilere bunların verimli bir şekilde kullanılmasının önemini anlatıyoruz. Yine sosyal bilgiler dersinde meslekleri işliyoruz. Öğrenciler meslek seçimi yönünde ülkenin ihtiyaçlarına göre yönlendirilebilir. Öğrencilerin durumlarına göre ara mesleklerle, ara alanlara yönlendirilmesi ve eksikliklere yönlendirmesiyle ilgili rol oynayabilir, sosyal bilgiler öğretmenleri. Tabi ki vatandaşlık dersine de giriyoruz. Vatandaş olarak iyi bir vatandaş yetiştirmek, bilinçli bir vatandaş yetiştirmek, ülkesine karşı milli duyguları olan sahiplenilen bir vatandaş yetiştirmekte sosyal bilgiler sürdürülebilir kalkınma konusunda önemli.’ (Asya öğretmen)

Tablo 25. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınmanın Önemine İlişkin Görüşleri

Ekonomik Sürdürülebilirlik	Sürdürülebilir Tarımın Önemi
	Yeraltı Kaynaklarının Etkili Kullanımı
	Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı
	Sürdürülebilir Turizmin Önemi
	Geri Dönüşüm Ve Atık Bilinci Kazandırma
Çevresel Sürdürülebilirlik	Doğa Sevgisi,
	Doğal Afetlerin Farkına Varma
	Toprak Ve Suyun Etkili Kullanımı
Sosyal Sürdürülebilirlik	Göçlerin Önlenmesi
	Fakirliğin Sona Erdirilmesi
	Kaynakların Eşit Dağılımı
	Eğitimde Fırsat Eşitliği

Tablo 25 incelendiğinde, katılımcıların sürdürülebilir kalkınmanın önemine ilişkin görüşlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç alt tema altında toplandığı görülmektedir. Katılımcıların en fazla ekonomik boyutu vurguladıkları; bunu sosyal boyutun izlediği, çevresel boyuta ilişkin açıklamaların ise daha sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Bu durum, katılımcıların sürdürülebilir kalkınmanın çevresel yönünü diğer boyutlara kıyasla daha az önemseydiği şeklinde yorumlanabilir. Katılımcıların

sürdürülebilir kalkınmanın önemine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

‘İnsanlarda doğa sevgisi olması, doğayı kirletmemek için bilinçlenmesi, özellikle sanayi inkılabından sonra ortaya çıkan çevresel sorunların en aza indirilmesi için çalışmalar yapan bilinçli insanlar yetiştirilmesine yardımcı olur diye düşünüyorum. (Elif öğretmen)

‘Çağ olarak ekonominin önemli olduğu bir dönemdeyiz. Bu nedenden dolayı da var olan tüketilebilir kaynaklar, belki belli bir süre sonra yok olup gidecek ama ülkemiz de bu anlamda rüzgâr enerji siyasetin güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji açısından son derece elverişli bir konuma sahip kendi ülkemiz adına düşündüğümüzde bunları etkili kullanıldığında daha iyi bir ekonomiye katkısı, dönüşü olabileceğini düşünüyorum. (Ece öğretmen)

‘Fakirliğin sona erdirilmesi, sağlıklı ve dengeli bir yaşamın sağlanması, eğitimde fırsat eşitliği gibi konuların uygulanması için çok önemli bir konu’ (Ayla öğretmen)

‘Sonuçta kaynakların artış hızı nüfusun artış hızına uymuyor. Dolayısıyla da bu kaynakların israf edilmeden doğru bir şekilde kullanılması toplumların yaşayışlarını daha kaliteli hale gelmesini sağlayacaktır. O nedenle önemli olduğunu düşünüyorum. (Veli öğretmen)

Tablo 26. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmaya Hangi Oranda Yer Verildiğine İlişkin Görüşleri

Yer Veriliyor	Geri Dönüşüm
	Yer Altı Kaynakları
	Meslek Seçimi
	Tarım
	Çevre Kirliliği
	Doğal Afetler
	Yenilenebilir Enerji Kaynakları
Kısmen Yer Veriliyor	Yeterli Örnekler Yok
	Ayrıntılı Bilgi Yok
	Müfredat Yetersiz
	Önemini Yeteri Kadar İfade Etmiyor
Yer Verilmiyor	Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili Direk Bir Konu Başlığı Yok
	Kavram Olarak Tanım Yok

Tablo 26 incelendiğinde, katılımcılara sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma konusuna ne düzeyde yer verildiği sorulmuş; öğretmenler bu konuda "yer veriliyor", "kısmen yer veriliyor" ve "yer verilmiyor" şeklinde üç farklı görüş bildirmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma konusuna yer verildiğini ifade ederken; daha az sayıda katılımcı bu konunun kısmen yer aldığını, çok azı ise hiç yer verilmediğini belirtmiştir. Katılımcılar bu görüşlerini çeşitli gerekçelerle temellendirmiştir. Bu doğrultuda, sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma konusuna genel olarak yer verildiği, ancak bu yer verilisin nicelik

ve nitelik açısından yeterli olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Katılımcıların sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya hangi oranda yer verildiğine ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

‘Sürdürülebilir kalkınmayla ilgili su kaynakları, tarım, yer altı kaynakları gibi konularda yer veriliyor’ (Osman öğretmen)

‘Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmayla ilgili, doğal kaynakların kullanılması, toprak kullanımı gibi konularda yer verilmiş, doğru ama bu konular anlatılırken ayrıntıya girilmediğini düşünüyorum.’ (Gökhan öğretmen)

‘Sürdürülebilir kalkınmayla ilgili ünitelerde müstakil bir konu ya da konu başlığı yok’ (Ece öğretmen)

Tablo 27. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Öğretim Programında Yer Alan Beceriler Hakkındaki Görüşleri

Araştırma
Eleştirel Düşünme
Empati
Gözlem
Finansal Okuryazarlık
Sosyal Katılım
Çevre Okuryazarlığı
Yenilikçi Düşünme
Harita Okuryazarlığı
Zamanın İyi Kullanımı
Araştırma

Tablo 27 incelendiğinde, katılımcılara sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan becerilere ilişkin görüşleri sorulmuş; öğretmenlerin, bu beceriler ile sürdürülebilir kalkınma arasında ilişki kurmakta zorlandıkları belirlenmiştir. Katılımcılar; araştırma, eleştirel düşünme, empati, gözlem, finansal okuryazarlık, sosyal katılım, çevre okuryazarlığı, yenilikçi düşünme, harita okuryazarlığı ve zamanı etkili kullanma gibi becerilere atıfta bulunmuşlardır. En çok çevre okuryazarlığı becerisinin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olduğunu ifade etmişler; bu kapsamda yer şekilleri, yer altı kaynakları, tarımsal faaliyetler, geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik konuları örneklendirmişlerdir. Katılımcıların ders öğretim programında yer alan beceriler hakkındaki görüşlerine ilişkin yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Tabii ki sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından temel beceriler var zaten. Yani kazanımlarımız var. Mesela araştırma bu konuların başında geliyor. Sosyal bilgiler dersinde bu önemli bir durum. Eleştirel düşünme, empati, gözlem, çevre okur yazarlığı, çevrenin korunması, yenilikçi düşünme ve zamanı iyi kullanma da bunlardan bazılarıdır” (Gökhan öğretmen)

“Ekonomide gündelik hayatta öğrencilere sürekli, alışverişten tutalım da ufak tefek hesaplarda kullandıkları bilgiler, ihracat ve ithalat kavramları, sosyal bilgilerle alakalı ekonomik kavramların öğrenilmesi finansal beceri olabilir.” (Eymen öğretmen)

“Çevre bilinci, ülkemizin kaynakları konusu, tarımsal alanda, ormancılık, balıkçılık, maden kaynakları, iklim konusunda, iklimin tarıma etkisini, yer şekillerinin tarıma, ticarete ulaşımına olan etkisini kısa aralıklarla da olsa bu becerilerle ilişkili olduğunu düşünüyorum.” (Kaan öğretmen)

“Değinecek olsak mesela, yine altıncı sınıflarda daha gelmedik ama ben şu anda madenlere biraz değineceğim şu an için bu ünitemizde var. Beşeri ve siyasi özellikleri haritaların üzerinden aktarma becerisinde yer alıyor.” (Ece öğretmen)

Tablo 28. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuna En Çok Hangi Öğrenme Alanlarında Yer Verdikleri Hakkındaki Görüşleri

Birey ve Toplum	Sosyal Bütünleşme
	Sosyal Medya, İnternet Kullanımı
Kültür ve Toplum	
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Düzensiz Göçler, Nüfus
	Coğrafi Konum
	İklim Değişikliği
	Doğal Afetler
	Yer Şekilleri
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Yenilenebilir Enerji Türleri (Rüzgar, Güneş)
	Teknolojik Sulama Sistemleri
	Yapay Zeka Kullanımı
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretim-Tüketim
	Ulaşım
	Geri Dönüşüm
	İsraf-Tasarruf
	Tarım-Hayvancılık
	Yer Altı Kaynakları
	Madencilik
Etkin Vatandaşlık	Sorumlu Vatandaş Olma
	Meslekler
Küresel Bağlantılar	Turizm
	Küresel İklim Değişikliği
	Beyin Göçü

Tablo 28 incelendiğinde, katılımcıların sürdürülebilir kalkınma konusunu en çok "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı kapsamında ele aldıkları görülmektedir. Bunu sırasıyla "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum", "Küresel

Bağlantılar", "Etkin Vatandaşlık" ile "Birey ve Toplum" öğrenme alanlarında yapılan uygulamalar takip etmektedir. Katılımcılar, "Kültür ve Miras" öğrenme alanına yönelik herhangi bir konu başlığına yer vermemiştir. Sosyal bilgiler dersinde yer alan öğrenme alanlarından hangilerine sürdürülebilir kalkınma konusuna yer verildiği hakkındaki görüşlerine ilişkin yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Sosyal bilgilerde yenilenebilir enerji kaynakları. Ama onun dışında birçok çevre konusunun içerisinde sürdürülebilirliğe yer veriyoruz. Az önce de söylediğim gibi üretim-tüketim ünitelerinde çevre kirliliği, doğal afetler gibi konuların içerisinde sürdürülebilir kalkınmaya yer verebiliyoruz ama doğrudan sürdürülebilirlik konusunu, yenilenebilir enerji kaynaklarımız konusunda yer veriyoruz.” (Ayla öğretmen)

“Mesela madenler konusunda yer veriyoruz, yapay zekâ ile ilgili konular var, güneş enerjisi rüzgâr enerjisi ile ilgili konularımız var. Bunlarla ilgili çocukların zaten oluşturdıkları proje, ödevleri, planlar oluyor, kendilerini de işin içine katıp yer vermeye çalışıyoruz.” (Ali öğretmen)

“İklim değişikliği başta olmak üzere, temiz enerji, nüfus, göç bunlar ilk aklımıza gelen konular ama diğer konular içerisinde de değiniyoruz çünkü güncel bir konu.” (İlyas Öğretmen)

“Aklıma gelen başlıca konular. Mesela iklim değişikliği bunların en önemlerinden bir tanesidir. Temiz enerji, yenilenebilir enerji kaynaklarımızın sürdürülebilir hale getirilmesi tüketim ve üretimle ilgili konular, sosyal bütünleşme, nüfus ve göç konulardan bazılarıdır” (Gökhan öğretmen)

Tablo 29. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Hangi Değerlerin Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili Olduğu Hakkındaki Görüşleri

Değerler	Vatanseverlik
	Bağımsızlık
	Saygı
	Sorumluluk
	Tasarruf
	Bilimsellik

Tablo 29 incelendiğinde, katılımcıların sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi kurmakta güçlük çektikleri belirlenmiştir. Öğretmenlerin, öğretim programında yer alan vatanseverlik, bağımsızlık, saygı, sorumluluk, tasarruf ve bilimsellik gibi değerlere atıfta bulunarak sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirme çabasında oldukları görülmüştür. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders öğretim programında yer alan değerler hakkındaki görüşlerine ilişkin yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Son dönemlerde de suyu etkili, tasarruflu kullanmak mesela özellikle bir konu hakkında bilgi vereyim, tarla sulamada kara sulama dediğimiz sistemden öğrencilerimize bahsedip günümüzde daha modern sulama sistemlerini anlatıyoruz bu da suyun daha etkili kullanımını öğretebilir” (Osman öğretmen)

“Hoşgörü, sevgi saygı diyebilirim, mesela çevre sorunları, atık sorunları, kirlilik sorunları gibi konulara karşı bilinçli olma gibi, atık malzemelerin dönüşümü, ekonomik kaynakların kullanımı gibi konular insana ve çevreye saygı, sevgi ile ilgili diye düşünüyorum” (Ayla öğretmen)

“Burada da işte altıncı sınıflarda biz özellikle yenilenebilir, yenilenemeyen enerji konuları ile ilgili ders işliyoruz. Orada bunlarla ilgili yani bunlara çok fazla yer veriyoruz. Öğrencilerin de sorumluluk sahibi olmalarını sağlamaya çalışıyoruz, çocuklar bunları öğrenirlerse daha çok kendilerine bir sorumluluk hissediyorlar. Başkalarına karşı örnek olma davranışları sergileyebiliyorlar topluma karşı faydalı oluyorlar.” (Havva öğretmen)

“Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlerin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak kültürümüzü tanıma sahip çıkma geleceğe taşıma, vatanseverlik konusunda öğrencileri bilinçlendirme, vatan sevgisi olmayan bireylerin ülkenin kalkınmasına katkı sağlayamayacağı yönünde çocukları bilinçlendirmeye çalışıyorum” (Asya öğretmen)

Tablo 30. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Sosyal Bilgiler Dersinde Yaptıkları Uygulamalar

Yazılı-Görsel Uygulamalar	Broşür ve Afiş Çalışmaları,
	Video ve Slayt Gösterisi
	Elektrik ve Su Tasarrufu Bildirileri (Etiketleri)
	Temizlik Kuralları Listesi
Proje Tabanlı Uygulamalar	Atık Kâğıt, Cam, Pil, Plastik, Kapak Toplama
	Geri Dönüşüm,
	E-Twinning Projeleri
	MEB Projeleri
Alan Çalışmaları	TEMA Ortaokul Platformu Projeleri
	Maden Ocağı ve Fabrika Gezileri
	Ağaç Dikme Faaliyetleri

Tablo 30 incelendiğinde katılımcıların sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin sosyal bilgiler dersinde yaptıkları uygulamalar, yazılı ve görsel uygulamalar, proje tabanlı uygulamalar ve alan çalışmaları alt temalarında toplanmış, öğretmenlerin en çok proje tabanlı uygulamalar yaptıkları, atık kâğıt, cam, plastik kapak toplama, geri dönüşüm ile ilgili çalışma yaptıkları, e-twinning üzerinden proje yürüttükleri, MEB ve TEMA üzerinden projelere katılmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Daha sonra yazılı-görsel uygulamalar yaptıkları, broşür ve afiş çalışmaları, video ve slayt gösterisi, elektrik, su ve temizlik ile ilgili bildiriler etiketler oluşturdukları, en az uygulama yaptıkları alan ise gezi-gözlem alt teması olduğu saptanmış, bölgede bulunan maden ocağı ve fabrika gezileri ile ağaç dikim etkinliklerinde yer aldıkları ifade edilmiştir. Katılımcıların sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin sosyal bilgiler dersinde yaptıkları uygulamalarla ilgili yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Yani okulumuzda atık ayrıştırma kutuları var. Bunlara yönlendiriyoruz takibini yapıyoruz, kağıt atık, cam atık ya da plastik atıkları ayrıştırmaya çalışıyoruz okul sonunda kitaplarını geri getirerek geri dönüşüme katkı sağlamaya çalışıyoruz, çocuklarda bu şekilde bilinç oluşturmaya çalışıyoruz.” (Veli öğretmen)

“Biz sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kendi dersimizde öncelikle sınıfımızın temiz tutulması için bazı öğrencileri görevlendiriyoruz, sınıfın temiz tutulması, çöplerin atılmaması, çöp atıkların uyarılması veya ceza verilmesi gibi uygulamalar yapıyoruz kullandıkları lavaboları suları harcamamaları, etrafın temiz tutulması saygı gösterilmesi ışıklar varsa kapatılması gibi kendi evinde ya da başka yerde doğaya ve çevreyi kirletmemesi konusunda uyarıyoruz” (Yağız öğretmen)

“Geri dönüşüm ile ilgili kampanyalar yapabiliyoruz. Çocuklarla broşür ve afiş çalışmaları yapabiliyoruz. E-twinning projem var. Şu an yürüttüm. Perma kültür üzerine bir proje yürütüyorum. Yani gönüllü öğrencilerle birlikte yaptığımız bir proje. Perma kültür geri dönüşüm üzerine bir proje zaten şu an mesela bu ayımızın konusu gübre yapımı. Kompost gübre yapımıyla ilgili bir büyük projemiz var, bu ay içerisinde yapacağımız, okulumuzdaki yapraklar, otlar ve öğrencilerin evden getireceği evsel atıklar meyve sebze kabukları, bunları okulumuzun bahçesinde birleştirip kompost gübre yapacağız sonra çocuklar bu uygulamaya evlerinde devam edecek, yani yaşadığımız çevrede ne kadar az atık çıkarırsak ve doğayı ne kadar yaşanılabilir halde tutarsak iyi olur diye düşünüyoruz ve bununla ilgili bir proje yürütüyoruz, şu an bir sınıfla 20 öğrenciyle katılıyorum bu projeye ama Türkiye’ nin çeşitli yerlerinden 10 okul birlikte katılıyor, bu projeyi e-twinning üzerinden yapıyoruz” (Ayla öğretmen)

“TEMA ortaokul platformu var oradaki, doğa kâşifi, iklim değişikliği ve farkındalık projesi, sıfır atık projesi, ağaç kardeşliği gibi projeleri sınıflarımda uygulamaya çalışıyorum ama yeterli süre ve imkân olmadığı için etkili olduğunu söyleyemem.” (Elif öğretmen)

Tablo 31. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Kendilerini Hangi Düzeyde Gördükleri ile İlgili Görüşleri

Alt Düzey	Öğretim Programlarına Bağlılık Zorunluluğu
	Çevresel Uygulamaların Eğitim Ortamıyla Tam Olarak Bütünleşmemesi
	Bireysel Çabalarının Yetersiz Olması
	Her Ne Kadar Teorik Bilgi Verilse De Bunun Davranış Değişikliğine Dönüşmemesi
	Sk Hakkında Bilgi Ve Eğitim Eksikliği
Orta Düzey	Yaş Düzeyine Uygun Eğitim Materyalleri Eksikliği
	Bireysel Farkındalık Olsa Bile Eyleme Dönüştürme Zorluğu
	Sk Uygulamalarının Bireysel Ve Hane İçi Davranışlarla Sınırlı Kalması
	Sürdürülebilirlik Konusunda Yönlendirici Eksikliği
	Ailelerin Ve Öğrencilerin İlgisizliği Nedeniyle Çabalarının Sınırlı Kalması
	Yazılı Metinlere Bağlı Kalmak Zorunda Olma
	Çevre Kirliliğine Karşı Hassasiyet
	Doğal Kaynakları Doğru Bilinçli Kullanma
	Geri Dönüşüme Kısmi Katkı Çabası
	İsraf Konusunda Duyarlılık, Tasarruf Bilinci
	Ulaşım Tercihleriyle Karbon Salınımını Azaltmaya Yönelik Bireysel Farkındalık
	Çöplerin Ayrıştırılması (Atık Yağ, Pil, Kimyasallar, İlaçlar)
Üst Düzey	

Tablo 31 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerine sürdürülebilir kalkınma bağlamında kendilerini hangi düzeyde gördükleri ve bu öz değerlendirmelerinin gerekçeleri sorulduğunda katılımcıların çoğu kendilerini orta düzeyde (f=12) gördüğünü belirtirken; bir kısmı da (f=5) kendilerini alt düzeyde gördüğünü ifade etmiştir. Katılımcıların hiçbirisi kendilerini sürdürülebilir kalkınma bağlamında üst düzeyde olarak değerlendirmemiştir. Katılımcıların kendilerini sürdürülebilir kalkınma bağlamında hangi düzeyde gördükleri ile ilgili yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Açıkkası bu konuda orta düzeyde görüyorum kendimi çünkü eğitim politikaları gereği öğretici olarak daha çok işte yazılı metinlere bağlı kalmak zorunda kalıyoruz. Yeni nesile pratik eğitimi ve yerinde eğitimlere yeterli derecede veremiyoruz işte. Ne bileyim bunun nedenleri de var tabi işte mesela toplum olarak daha çok doğaya, yeterince bakım ve sevgiden işte ilgili davranamıyoruz. Ders sürelerimiz içerisinde vermek zorundayız çünkü. Belli bir müfredata bağlı kalmak zorundayız. O yüzden de işte toplum maalesef maddi olarak yaşadığı için. Doğa saygısı doğaya olan saygımız daha çok maddesel anlamda oluyor. Bunları hayata dönüştürme konusunda sıkıntı yaşıyoruz.” (Zeynep öğretmen)

“Kendimi alt düzey olarak görüyorum, çünkü tek başıma bir çaba yürütemeyeceğimi düşünüyorum bu noktada, kendi evimde mümkün olduğunca az atık çıkarmaya, minimal düzeyde tüketim yapmaya ve çocuklarımı bu şekilde yetiştirmeye çalışıyorum ve öğrencilerime bunu aşılamaaya çalışıyorum, ama geniş açıdan bakarsak böyle bir ortam yok adım yok yani bireysel olarak ne kadar yapabilirsek o kadar yapabiliyorum diyebilirim.” (Ayla öğretmen)

Tablo 32. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Yeterlilik Kazandırmak İçin Görüşleri

Öğretim Programı Ve Ders Kitaplarında Sürdürülebilirlik İçeriklerini Arttırma	Sürdürülebilirlik Bir Ünite Olarak Öğretim Programına Eklenmeli
	Ders Saati Arttırılmalı
	Dersler Disiplinlerarası İşlenmeli
	Okul Şartları İyileştirilmeli
	Ders Kitaplarında Sürdürülebilirlik İçerikleri Arttırılmalı
	Öğretim Programları Ve Ders Kitaplarındaki Uygulamalı (Okuldışı) Etkinliklerin Sayısı Arttırılmalı
Güncel Olaylardan Yararlanma	Yaşanmış Çevresel Felaketler İzletilmeli
	Geri Dönüşüm-Ödül Sistemi Getirilmeli
	Doğal Afetlerin Farkındalığı Arttırılmalı
	Film, Belgesel Gibi Etkinlikler Yapılmalı
Eyleme Geçirme	Gezi Gözlem Faaliyetleri Arttırılmalı
	Proje Faaliyetleri Yapılmalı
	Okul Dışı Etkinlikler Yapılmalı
	Muhtarlıklar Ve Belediyeler İle İşbirliği Yapılmalı
	Ailelerin De İşin İçine Katılımı Sağlanmalı
	TEMA Gibi Kuruluşlarla İşbirliği Arttırılmalı

Tablo 32 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin yeterlilik kazandırmak için görüşleri sorulmuş, Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Sürdürülebilirlik İçeriklerini Arttırma, Güncel olaylardan yararlanma ve eyleme geçirme olmak üzere üç alt tema elde edilmiştir. Katılımcıların sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin yeterlilik kazandırmak için görüşleri ilgili yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Önerim daha fazla ders yerine etkinlik yapılması, çocuklara farkındalık kazandırılması için sadece ders, ya da konu anlatmak yerine ülke genelinde ya da il genelinde, ilçe genelinde etkinlikler yapılabilir, çocuklara S.K ile ilgili farklı kıyafetler tişörtler verilebilir. Çevre gezileri yapılabilir, çocukların bazı şeyleri yerinde görmeleri açısından yaparak yaşayarak öğrenebilmeleri sağlanabilir, Çocuklar daha aktif biçimde işin içine sokulabilir diye düşünüyorum.” (Ömer öğretmen)

“Yani burada bizim ders saatimizin azlığından dolayı birçok konuyu yüzeysel olarak geçiyoruz. Eğer programın azaltılması ya da ders saatlerin artması gibi durumlarda kompleks karmaşık durumları, çocukların hayatında kullanabileceği kalıcılık kazandırabiliriz ama ders saati azlığı buna imkân vermiyor açıkçası keşke imkân olsa güzel olurdu” (Veli öğretmen)

“Bir kere sürdürülebilir kalınma konusu müfredata dahil edilmesi gerekiyor, bu konular dahil edildiğinde sadece sunuş yoluyla değil öğrencilerin etkili öğrenmesi açısından buluş yoluyla, işbirlikçi öğrenme, yaparak yaşayarak öğrenme gibi öğrenme modelleri kullanılarak gerekli ortamların yaratılarak, okul içerisinde bize ait sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmayı öğretmemize vesile olacak araç olacak ortamların oluşturulması lazım.” (Eymen öğretmen)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal bilgiler dersinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullar ve imam hatip ortaokullarında okutulan 5 6. ve 7. Sınıf ders kitapları sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelenmiştir. Ders kitapları birer doküman olarak ele alınmış içerik analiziyle çözümlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla Ankara ili Polatlı ilçesinde sosyo-ekonomik düzeyleri farklı (alt-orta ve üst) ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular ders kitaplarından elde edilen bulgular ve öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular olarak ele alınmıştır.

Bu araştırmada sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin sosyal bilgiler ders kitaplarında hangi oranda yer aldığını belirlemeyi amaçlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma ifadesi çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik olmak üzere çok sayıda hususu içerisinde barındıran bir ifade olmasından dolayı ve kesin ve net sınırlarının bulunmaması sürdürülebilir kalkınmanın doğrudan değerlendirilmesini oldukça güç hale getirmektedir. Ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın bütünü oluşturarak kavram ve olguları ayrı bir parantez içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilmezse öğrencilerin konuyu kavraması güçleşecektir.

Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içerikleri beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarda kullanım gören sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından ayrı ayrı incelenmesi sonucunda;

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde ilk öğrenme alanı olan “Biz ve Değerlerimiz” öğrenme alanında sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temalara yer verildiği görülmüştür. “Biz ve Değerlerimiz” öğrenme alanında içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği ancak grafiklere yer verilmediği görülmüştür. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde ilk öğrenme alanı olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” öğrenme alanında sırasıyla sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temalara yer verildiği görülmüştür. “İletişim ve İnsan İlişkileri” öğrenme alanı içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, daha sonra resimlere, grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının ilk öğrenme

alanlarında sürdürülebilir kalkınma temalarının farklı ağırlıklarda ele alındığı belirlenmiştir. Tüm sınıf düzeylerinde en fazla sosyal sürdürülebilirlik konularına yer verildiği, bunu ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik temalarının takip ettiği görülmüştür. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerde en çok metinlerin kullanıldığı, resimlere daha az yer verildiği ve grafiklerin ise hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma konularının daha dengeli işlenmesi ve görsel materyallerle desteklenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. İlgili alanyazın taramasında Soysal ve Akbulut (2024) sosyal bilgiler ve Türkçe ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın amaçları çerçevesinde incelenmesi konusu ile ilgili yaptıkları araştırmada, Sosyal Bilgiler ders kitaplarına Sürdürülebilir Kalkınma amaçlarına, haber metinleri, ulusal ortak metinler ya da etkinliklerle dikkat çekildiği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçları birbiriyle uyumlu değildir. Al Attiyah ve Al Kubaisi (2021) yapmış oldukları “Katar’daki sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma kavramları konulu araştırmalarında, sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma kavramlarının farklı alanlarda dengeli bir biçimde yer almasının, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma sistemini bütüncül biçimde edinmeleri açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 2. Ünitesinde yer alan ‘Ülkem, kültürüm ve tarihim başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, daha sonra resimlere yer verildiği, grafik olarak bilgi verilmediği görülmüştür. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 2. Ünitesinde yer alan ‘Tarihe yolculuk’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği, en az grafiklere yer verildiği görülmüştür. Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 2. Ünitesi ‘Türk tarihinde yolculuk’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik

sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, resimlere ve grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 2. ünitelerinde sürdürülebilir kalkınma temalarına farklı oranlarda yer verildiği belirlenmiştir. Tüm sınıf düzeylerinde en fazla sosyal sürdürülebilirlik konularına, ardından ekonomik sürdürülebilirlik konularına yer verildiği, çevresel sürdürülebilirlik konularının ise en az işlendiği görülmüştür. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerde en çok metinlerin kullanıldığı, resimlerin daha az yer aldığı ve grafiklerin ise neredeyse hiç bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma kavramının görsel ve grafik destekli anlatımının yetersiz olduğunu göstermektedir. İlgili alanyazın taramasında; Bayram ve Çengelci Köse, (2023) yapmış oldukları araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konuların çeşitliliğinin yeterince kapsamlı olmadığı ve ünite bazında değerlendirildiğinde de sayıca az olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Al Naqbi ve Al Shannag (2020) yapmış oldukları araştırmada Birleşik Arap Emirlikleri'nde kullanılan 4. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından incelemiştir. Sonucunda 4. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında sürdürülebilirlik temalarının yer aldığını göstermekte; ancak tüm sürdürülebilirlik boyutlarının dengeli biçimde ele alınması için iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 3. Ünitesinde yer alan ‘Yaşadığımız yer’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği en az ise ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği en az grafiklere yer verildiği görülmüştür. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 3. Ünitesinde yer alan “yeryüzünde yaşam” başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği, en az grafiklere yer verildiği

görülmüştür. Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 3. Ünitesi ‘nüfus ve yerleşme’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, resimlere daha az yer verildiği en az ise grafiklere yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 3. ünitelerinde sürdürülebilir kalkınma temalarının ele alınışında belirgin farklılıklar olduğu görülmüştür. 5. sınıfta çevresel sürdürülebilirlik ön plandayken, 6. ve 7. sınıflarda sosyal sürdürülebilirlik temalarının ağırlık kazandığı, ekonomik sürdürülebilirliğin ise tüm düzeylerde en az yer verilen tema olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin büyük ölçüde metinler aracılığıyla aktarıldığı, grafiklerin ise en az kullanılan materyal olduğu belirlenmiştir. Bu durum, ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma temalarının daha dengeli ele alınması ve görsel destekleyici unsurların artırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. İlgili alanyazın taramasında; Mentiş Taş ve Özkaral (2016) yapmış oldukları çalışmada genel amaçlar, kavramlar, beceriler, değerler ve öğrenme alanlarında sürdürülebilirlik kavramının daha çok çevre boyutunun öne çıktığı ekonomi, kültür boyutlarına da kısmen yer verildiği söylenebilir. Sosyal Bilgiler 4 ve 5. sınıf ders ve çalışma kitabındaki içerik ve etkinliklerde de çevre konusunun ağırlıklı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Suna (2023) sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya yönelik etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarına etkisini inceleme amacıyla yaptığı çalışmada öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalık düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Lundegård ve Wickman (2022) Sürdürülebilir kalkınma için eylem yetkinliğini desteklemede İsveç Sosyal bilgiler ders kitaplarının imkânları ve sınırlılıklarını inceledikleri çalışmalarında bu tür ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma için eylem yetkinliğini destekleme potansiyelini önemli ölçüde sınırladığını; özellikle disiplinler arası yaklaşımlar ve sorun odaklı eylemleri eleştirel biçimde değerlendirme açısından yetersiz kaldığını ileri sürmektedirler. Araştırma sonuçları birbiriyle uyumludur.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 4. Ünitesinde yer alan ‘Teknoloji ve yaşam’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik

sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada ise hiç yer verilmediği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği ancak grafiklere yer verilmediği görülmüştür. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 4. Ünitesinde yer alan ‘Bilim ve teknoloji hayatımızda’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği, grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 4. Ünitesi ‘Zaman içinde bilim’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, resimlere ve grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 4. üniteleri incelendiğinde, sürdürülebilir kalkınma bağlamında en çok sosyal sürdürülebilirlik temasına yer verildiği, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik temalarının ise daha az işlendiği belirlenmiştir. 5. sınıf ünitesinde çevresel sürdürülebilirlik konularına hiç yer verilmezken, 6. sınıfta ekonomik sürdürülebilirliğin en az işlendiği, 7. sınıfta ise çevresel sürdürülebilirliğin en az ele alındığı görülmüştür. Ayrıca, tüm sınıf düzeylerinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin büyük ölçüde metinler aracılığıyla aktarıldığı, resimlerin daha az kullanıldığı ve grafiklere ise hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu durum, ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma temalarının daha dengeli ele alınması ve özellikle çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili konuların güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, görsel materyallerin artırılması, öğrencilerin kavramsal anlamayı güçlendirmesi açısından önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. İlgili alanyazın taramasında Özdemir ve Gökçe (2019) yapmış oldukları araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitabında çevre eğitimi ile ilgili metin, görsel ve etkinliklerin çoğunlukla yüzeysel olarak ele alındığı ve bilgi boyutunda olduğu, eylem odaklı içerik ve etkinliklerin ihmal edildiği görülmüştür. Yoğun bir içeriği olan sürdürülebilir çevre eğitiminin belirli üniteler içerisinde öğretilmesinin yeterli olamayacağı düşünülmektedir. Nazari, M., & Alizadeh, M. (2019) İran'da geliştirilen

İngilizce dili ders kitaplarının, Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim (ESD) perspektifinden değerlendirilmesi üzerine yaptıkları çalışmada İngilizce ders kitaplarında sürdürülebilirlik temalarının belirli bir düzeyde yer aldığını bu çalışmaların müfredata daha dengeli yayılması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçları birbirleriyle uyumludur.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 5. Ünitesinde yer alan ‘Üretimden tüketime’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği ancak grafiklere yer verilmediği görülmüştür. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 5. Ünitesinde yer alan ‘‘Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği, en az ise grafiklere yer verildiği görülmüştür. Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 5. Ünitesi ‘ekonomi ve sosyal hayat’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, daha sonra resimlere yer verildiği, grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 5. üniteleri incelendiğinde, sürdürülebilir kalkınma bağlamında en çok sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik temalarının ele alındığı, çevresel sürdürülebilirliğin ise en az yer verilen tema olduğu tespit edilmiştir. 6. sınıfta ekonomik sürdürülebilirlik ön plana çıkarken, 5. ve 7. sınıflarda sosyal sürdürülebilirlik teması baskın olarak işlenmiştir. Tüm ünitelerde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin ağırlıklı olarak metinlerle sunulduğu, resimlere daha az yer verildiği ve grafik kullanımının ise hiç olmadığı görülmüştür. Bu durum, çevresel sürdürülebilirlik konularının ders kitaplarında daha fazla ele alınması ve sürdürülebilir

kalkınma ile ilgili görsel materyallerin artırılması gerektiğini göstermektedir. İlgili alanyazın taramasında; Mentiş Taş ve Özkartal (2016) yapmış oldukları araştırmada Sosyal Bilgiler 4-5. sınıf programında, ders ve öğrenci çalışma kitaplarında sürdürülebilirlikle ilgili kavramlara ve etkinliklere yer verilmiştir. Ancak bunlar daha çok çevre konusu ile ilişkilendirilmiştir. Toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutu çevre boyutuna göre daha az ele alındığı sonucuna ulaşmışlardır. Shah ve Ahmed (2021) Pakistan’da yapmış oldukları Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim (ESD) olgusunu ve sosyal bilgiler müfredatının bu süreçteki rolünü incelemeyi amaçlayan çalışmalarında müfredatın, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerine yönelik sürdürülebilir kalkınma değerlerini içerdiği; ancak bazı göstergelerin eksik olduğu ve küçük eklemelerle bu eksikliklerin giderilebileceği tespit edilmiştir. Araştırma birbirleriyle uyumludur.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 6. Ünitesinde yer alan ‘Toplum için çalışanlar’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği en az grafiklere yer verildiği görülmüştür. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 6. Ünitesinde yer alan ‘Yönetime katılıyorum başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği daha sonra resimlere yer verildiği, grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 6. Ünitesi ‘Yaşayan demokrasi’ başlığında yer alan konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, daha sonra ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili temada konulara yer verildiği, en az ise çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili temada yer alan konulara yer verildiği görülmüştür. Ünite içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en çok metinlere yer verildiği, daha sonra resimler yer verildiği, grafiklere ise yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 6. ünitelerinde sürdürülebilir kalkınma bağlamında en çok sosyal sürdürülebilirlik temasına yer verildiği, bunu ekonomik ve çevresel

sürdürülebilirlik temalarının takip ettiği belirlenmiştir. Ünitelerde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin büyük ölçüde metinlerle sunulduğu, resim kullanımının daha az olduğu ve grafiklere hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu durum, sürdürülebilir kalkınma konularının daha dengeli ele alınması ve özellikle çevresel sürdürülebilirlik temasına daha fazla yer verilmesi gerektiğini göstermektedir. İlgili alanyazın taramasında; Gülersoy ve Aydemir (2024) 4. Sınıf sosyal bilgiler ve 4. Sınıf fen bilgisi kitaplarını inceledikleri araştırmalarında her iki ders kitabında da konu içeriklerinde yer verilebilecek başlıklar bulunmasına rağmen sürdürülebilir çevre eğitime yönelik bilgi, kazanım, görsel veya etkinliklere yer verilmediği bölümlerin olduğu dikkat çekmiştir. Bayram ve Köse (2023) sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilincine yer verme durumunu inceledikleri çalışmalarında ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincine yönelik ünite ve konulara yer verildiği, ancak içeriğin sürdürülebilirlik bilinci kazandırma açısından sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalar birbiriyle uyumludur.

5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 7. ünitesinde yer alan “Küresel Etkileşim” başlığındaki konular, sürdürülebilir kalkınma bağlamında incelendiğinde en çok ekonomik sürdürülebilirlik temasına odaklandığı; bunu sosyal sürdürülebilirlik ve en az çevresel sürdürülebilirlik temalarının takip ettiği belirlenmiştir. Ünite de sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin büyük ölçüde metinler aracılığıyla sunulduğu, ardından resimlere yer verildiği; ancak grafiklerin kullanılmadığı tespit edilmiştir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 7. ünitesinde yer alan “Uluslararası İlişkilerimiz” başlığındaki konular ise en fazla sosyal sürdürülebilirlik temasına odaklanmış; bunu ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik izlemiştir. Bu ünite de sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içeriklerin çoğunlukla metinlerle sunulduğu, resimlerin ikinci planda kaldığı ve grafiklere sınırlı şekilde yer verildiği görülmüştür. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 7. ünitesinde yer alan “Ülkeler Arası Köprüler” başlığındaki konular da benzer bir dağılım göstermiş; sosyal sürdürülebilirlik ön planda, ekonomik sürdürülebilirlik ikinci sırada, çevresel sürdürülebilirlik ise en az işlenen tema olmuştur. Bu ünite de içeriklerin çoğunlukla metinlerle sunulduğu, resimlerin daha az kullanıldığı ve grafiklerin yer almadığı belirlenmiştir.

Bu kapsamda, 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının 7. üniteleri karşılaştırıldığında; 5. sınıfta ekonomik sürdürülebilirliğin ön planda olduğu, 6. ve 7. sınıflarda ise sosyal sürdürülebilirliğin ağırlık kazandığı; ancak tüm sınıf düzeylerinde

çevresel sürdürülebilirliğin yeterince vurgulanmadığı anlaşılmaktadır. İçerik sunumunda metinlerin baskın olduğu, resimlerin ikincil planda yer aldığı ve grafik kullanımının ise sınırlı olduğu veya hiç bulunmadığı görülmektedir. Bu bulgular, müfredatta çevresel sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi ve görsel materyallerin artırılması gerektiğini göstermektedir. İlgili alanyazın taramasında; Dere ve Uçar (2020), sosyal bilgiler ders kitaplarında “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı kapsamında içerik benzerliklerini incelemiş ve küreselleşme, Türkiye’nin diğer ülkelerle ilişkileri, göç, uluslararası kuruluşlar, uluslararası ticaret, ulaşım, haberleşme, kitle iletişim araçları (özellikle bilgisayar ve internet), turizm, ortak kültürel miras öğeleri, kültürel çeşitlilik, küresel ekonomik sistem ve küresel vatandaşlık gibi konuların ön plana çıktığını belirtmiştir. Ayrıca, bazı ders kitaplarında Çocuk Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve küreselleşmenin çeşitli boyutlarına özel vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Güler (2023) ise, Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınma amaçlarının nasıl yer aldığına yönelik çalışmada, ders kitabında bulunan kavramların, içeriklerin, etkinliklerin ve değerlendirme sorularının 2015 yılında belirlenen 17 sürdürülebilir kalkınma amacıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmaların mevcut bulgularla uyumlu olduğu görülmektedir.

İlgili alanyazın taraması yapıldığında bu araştırmanın sonucuna uygun araştırmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin, Bayram ve Çengelci Köse (2023), ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincine yönelik ünite ve konulara yer verildiği, ancak içeriğin sürdürülebilirlik bilinci kazandırma açısından sınırlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yalçın (2022) ise, sürdürülebilir kalkınma eğitime ilişkin ifade, değer ve becerilerin öğretim programlarında yer almasının, bu programların içerik açısından daha zengin hale gelmesine katkı sağlayacağını vurgulamaktadır. Shih (2024) Sosyal bilgiler eğitimi, çeşitli etnik gruplar, toplumlar, yerleşim yerleri, ülkeler ve genel olarak sürdürülebilirlik hakkında farkındalık yaratmada önemli bir rol oynar. Ayrıca, öğrencilere sorumluluk duygusu aşılayarak çeşitliliği benimsemelerine, insan haklarına değer vermelerine ve küresel sürdürülebilirliği teşvik etmelerine yol açar. Tayvan'daki mevcut temel sosyal bilgiler müfredatı, bu ilkelerle güçlü bir şekilde uyumludur ve toplumda sürdürülebilir kalkınma için önemli bir araç olduğunu vurgulamıştır. Mohammadnia ve Moghadam (2019) Sürdürülebilir kalkınma kavramı içeren temaların müfredat programlarında daha eşit bir şekilde dağıtılması gerektiğini ve öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma temalı konuların öğretilmesi ve geliştirmesinde yol gösterici

olduğunu vurgulamışlardır. Tuncer ve diğerleri (2005), çevre eğitiminin daha ileri seviyelere taşınarak daha etkili hale getirilmesi için sürdürülebilirlik konusunun daha detaylı ele alınması gerektiğini önermişlerdir. Erdoğan ve Tuncer'in (2009) kullanılan yöntemlerin, öğrencilerin çevresel duyarlılık kazanmalarına, bilgilerini ve deneyimlerini diğer öğrencilerle paylaşımlarına ve öğrendiklerini günlük yaşamlarına adapte etmelerine katkı sağladığı belirtilmiştir Tanrıverdi (2009) araştırmasında ilköğretim programlarının genel ve özel hedeflerinde “sürdürülebilir” kelimesinin geçmediğini belirtmiştir. Petersen ve Alkis'in (2009) öğrencilerin büyük bir kısmının “sürdürülebilir kalkınma” kavramına aşina olmadığı ve verdikleri yanıtların bu konuyu geniş bir perspektiften ele almadığı belirtilmiştir Çobanoğlu ve Türer, (2015) Öğretmen yetiştiren kurumların ders içeriklerinin sürdürülebilir kalkınma programlarına uygun güncellenmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Azrak (2022) öğretmenlerin büyük bir kısmının sosyal bilgiler ders kitabını öğrencilere sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin bilgi ve beceri kazandırmada yetersiz gördüğünü belirlemiştir. Mentiş Taş ve Özkaral (2016) ve Bayram ve Çengelci Köse, (2023) Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik konusuna yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Harman, (2017), Fields vd., (2024) lisans programlarında sürdürülebilir kalkınma kavramının öğretilmesi için uygun müfredatın bulunmadığını belirtmişlerdir. Fang ve O'Toole, (2023), ders müfredatlarının içerikleri güncellenerek öğrencilere küresel bir bakış açısı kazandırılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın, yaşam sürülen bölgelerin sürdürülebilirliği, sürdürülebilir barış, doğal çevrede bulunan kaynakların etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanılabilmesi, sürdürülebilir toprak kullanımı, sürdürülebilir yapıdaki ekonomi, kültürel kapsamda bulunan sürdürülebilirlik şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Ölçer (2023) 4. Sınıf ders müfredatında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları dikkate alındığında, toplam on sekiz amaç cümlesinden altısının ve otuz üç kazanımdan yalnızca yedisinin sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bu yedi kazanımdan dört tanesinin sürdürülebilirlik odaklı amaçlarla örtüştüğü belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma eğitime katkı sağlamaya yönelik hazırlanmış olduğu görülmekle birlikte, sürdürülebilir kalkınma kavramının açık ve doğrudan şekilde ifade edilmesinde eksiklikler bulunduğu saptanmıştır. Soysal ve Akbulut (2024) Eksik kalan sürdürülebilir kalkınma araştırmaları başlıklarının ders kitaplarına dahil edilmesi

ve sürdürülebilir kalkınma temalarının çeşitli içerik ve yöntemlerle zenginleştirilmesini önermektedir.

Çalışma kapsamında sosyal bilgilerde sürdürülebilir kalkınmanın incelenmesine yönelik olarak Ankara ili Polatlı ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı düşük, orta ve üst gelir grubundan oluşan okullarda görev yapan 17 sosyal bilgiler öğretmeni ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda katılımcıların verdiği cevaplar analiz edildiğinde;

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı sorulan katılımcılar sürdürülebilir kalkınmanın alt boyutları ile ilgili çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik temasında tanım yapabildikleri belirlenmiştir. İlgili alanyazın tarandığında bu araştırmayla uyumlu araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Örneğin, Türer (2010) öğretmen adaylarının en fazla sosyal boyutla ilgili farkındalık gösterdikleri, çevresel boyut ve ekonomik boyutların ise daha az farkındalık içerdiği belirlenmiştir. Pepper ve Wildy (2008), Yapılan araştırmada, sürdürülebilir kalkınma konusunda öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, katılımcıların bu konuyu genel olarak özümsemedikleri tespit edilmiştir. Değirmenci ve Gül (2024) Katılımcılar sürdürülebilirlik kavramını daha çok doğal kaynak kullanımı ile ilişkilendirerek, bu kavramın gelecek nesiller adına önemini vurgulamışlardır.

Sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin görüşleri sorulan katılımcılar, toplumsal farkındalık eğitim, sağlık ve adalet vatandaşlık ve insan hakları ile ilgili konularda aktarımlar yaptıkları görülmüş, bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin olumlu görüşleri olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Azrak (2022) sosyal bilgiler öğretmenlerinin ortaokul öğrencilerine sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalık kazandırmada sosyal bilgiler dersinin işlevsel rol üstlendiği görüşüne sahip oldukları belirlenmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın önemi sorulan katılımcılar, ekonomik sosyal ve çevresel açıdan önemli olduğuna ilişkin açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Katılımcıların Sürdürülebilir kalkınmanın önemini bildikleri sonucuna ulaşmak mümkündür. İlgili alanyazın tarandığında bu araştırmayla uyumlu araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Örneğin; Yüksel, (2020) yaptığı araştırmada katılımcıların kaynakların etkili kullanımı, geri dönüşüm ve ihtiyaçların belirlenmesi ve buna göre harcama yapılması ve kaynakların tasarruflu kullanılması şeklinde cevaplar almıştır. Farklı

araştırmalar incelendiğinde bu araştırmanın bulgularıyla uyumlu olmadığı görölmüştür. Örneğın Abowardah vd., 2024)katılımcıların sürdürülebilir kalkınma hakkında yeterli düzeyde bilgi ve birikime sahip olmadıkları belirlenmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya ne kadar yer verildiğı sorulan katılımcıların çoğunluğı yeteri kadar yer verildiğini, daha azı kısmen yer verildiğini, en azı ise yer verilmediğı şeklinde görüş belirtmişlerdir. İlgili alanyazın çalışmalarında bu araştırmayla uyumlu çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir. Özdemir ve Gökçe, (2019) çevre eğitiminde görsel, metin olarak içeriklere rastlandığını belirtmişlerdir. Bayram ve Çengelci Köse, (2023) ders kitaplarında Çevreye ve sürdürülebilirliğe ilişkin öğrenmelerin değer boyutuna önem verildiğı görölmektedir

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan becerilerin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi sorulan katılımcıların iki kavram arasında bağlantı kurmakta zorlandığı görölmüş, araştırma, eleştirisel düşünme, empati, gözlem, finansal okuryazarlık, sosyal katılım, çevre okuryazarlığı, yenilikçi düşünme, harita okuryazarlığı ve zamanın iyi kullanımı becerilerinden söz etmişlerdir. Katılımcılar en çok Çevre okuryazarlığı ile ilgili olduğunu düşündüğü, yer şekilleri, yer altı kaynakları, tarımsal faaliyetler, geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji kaynaklarından bahsetmiştir. İlgili alanyazın taraması yapıldığında bu çalışmayla uyumlu olduğu belirlenen çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir. Örneğın Yılmaz (2024) Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir çevreye yönelik yüksek düzeyde olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Tuncer vd. (2005) Öğrencilerin çevre problemlerine yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu, ancak sürdürülebilir kalkınma ile günlük yaşamları arasında bağlantı kurmada zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Tamkan (2008) öğretmenlerin sürdürülebilirlik ile ilgili bilgi ve farkındalıklarının yeterli seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Borg vd. (2014) sürdürülebilir kalkınma konusunda daha fazla eğitime ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur.

Sosyal bilgiler dersinde hangi öğrenme alanlarında ders işledikleri sorulan katılımcılar en çok üretim-dağıtım ve tüketim konusunda konu işlediklerini belirtmiş, daha sonra insanlar, yerler ve çevreler alanında konu işlediklerini beyan etmişler, daha sonra bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlantılar öğrenme alanlarında konu işlediklerini, daha sonra ekin vatandaşlık ve birey ve toplum öğrenme alanlarında konu işlediklerini beyan etmişler, kültür ve toplum ile ilgili öğrenme alanında ise herhangi bir konu başlığından bahsetmemişlerdir Tanrıverdi (2009) sürdürülebilir kalkınma

kavramının derslerin ünite ve konu kazanımları içerisinde yer almadığı belirlenmiştir. Yıldız (2011) fen ve teknoloji öğretmenlerinin, öğrencilerin ve öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevre konusundaki kavramsal anlamalarının yeterli düzeyde olmadığını belirlemiştir. Kışoğlu (2009) Çevre ile ilgili derslerin işlenişine dair yapılan görüşmelerde, öğrencilerin etkinlikleri olumlu bir şekilde değerlendirdikleri ve bu yöntemlerin dersi daha iyi anlamalarına yardımcı olduğunu belirttikleri ifade edilmiştir. Summers, Corney ve Childs (2004) öğretmenlerin bölümlerine göre yapılan çalışmada fen bilgisi öğretmenlerinin çevresel boyut üzerinde, coğrafya öğretmenlerinin ise sosyal boyut üzerinde daha fazla yoğunlaştıkları belirlenmiştir

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisi sorulan katılımcıların kavramlar arasında bağlantı kurmakta zorlandığı görülmüş, öğretim programında yer alan değerlerden vatanseverlik, bağımsızlık, saygı, sorumluluk, tasarruf ve bilimsellik gibi maddeleri söyleyerek örneklendirmeye çalışmışlardır. İlgili alanyazında sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerleri inceleyen çalışmalar olduğu tespit edilmiş ancak değerlerin Sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi etkin bir biçimde kurulamamıştır. (Erbaş, 2021; Kuş vd.; 2013). Bunun yanında doğal çevreye duyarlılık değerinin ön planda olduğunu belirleyen sonuçlara ulaşılmıştır Kaya ve Tomal (2011) sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimine faydalı olacak bir biçimde hazırlanmış titiz bir çalışma eseri olmasına rağmen programın bu konuda eksik yanlarının da bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin sosyal bilgiler dersinde hangi uygulamaları yaptıkları sorulmuş, katılımcıların en çok uygulamalı projeler alanında uygulama yaptıkları, atık kâğıt, cam, plastik kapak toplama, geri dönüşüm ile ilgili çalışma yaptıkları, e-twinning üzerinden proje yürüttükleri, MEB ve TEMA üzerinden projelere katılmaya çalıştıkları görülmüştür. Daha sonra yazılı-görsel uygulamalar yaptıkları anlaşılmış, broşür ve afiş çalışmaları, video ve slayt gösterisi, elektrik, su ve temizlik ile ilgili bildiriler etiketler oluşturdukları görülmüştür. En az ise gezi-gözlem alt başlığında uygulama yaptıkları görülmüş, bölgede bulunan maden ocağı ve fabrika gezileri ile ağaç dikim faaliyetlerine katılım sağladıkları görülmüştür İlgili alanyazında Aydoğan (2010) sosyal bilgiler dersinde öğretmenlik yapan kişilerin sürdürülebilir kalkınmayla alakalı edinimlerin öğretimi sırasında sıklıkla tartışma ve soru cevap yöntemlerini ve araç kapsamında ders kitaplarını kullandıkları belirlenmiştir. Engin (2010) Katılımcılar okulda verilen eğitimin yanı sıra günlük yaşamda yapılan çevre dostu

etkinliklerin çevre eğitimi üzerindeki etkisini önemsemektedirler. Dinç ve Acun (2017) sosyal bilgiler dersinde ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretiminde güncel olayların kullanımına yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda öğretmenler çoğunlukla anlatım ve gösterim gibi temel öğretim yöntemlerini kullandıklarını bununla birlikte akıllı tahtalardan ve çeşitli etkinliklerden de yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler derste sürdürülebilir kalkınma öğretiminin gerekli ve önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Çinikaya (2023) Akademisyenler ve öğretmenlerin katıldığı çalışmada, doğal mekânların öğrenme ortamı olarak değerlendirilebileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca, okul dışı uygulamalar için gezi gözlem yönteminin kullanılması da önerilen stratejiler arasındadır. Saad (2004) Öğretmenler, atık azaltma, enerji tasarrufu ve çevre dostu malzeme ve sarf malzemeleri kullanma gibi sürdürülebilir davranış ve uygulamalara kişisel ve mesleki bağlılık göstererek sürdürülebilir uygulamalar için rol model olabilirler.

Katılımcılara sürdürülebilir kalkınma bağlamında kendilerini hangi düzeyde gördükleri sorulduğunda, beş katılımcı kendisini sürdürülebilir kalkınma bağlamında alt düzey olarak gördüğünü, on iki katılımcı kendisini sürdürülebilir kalkınma bağlamında orta düzeyde olduğunu belirtmiş, hiçbir katılımcı kendisini sürdürülebilir kalkınma bağlamında üst düzey olarak nitelememiştir. (Faiz vd., 2019) araştırmanın katılımcılarının sürdürülebilir kalkınma bilinç düzeyinin ortalamanın üstünde olduğunu belirtmiştir. Teksöz (2019) Yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma konusunda öğrencilerin farkındalıklarını arttırmak için bir örnek teşkil etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılara sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin yeterlilik kazandırmak için görüşleri sorulduğunda, katılımcıların çoğunluğu eyleme geçirme kategorisinin içinde bulunan önerilerde bulunmuş, daha sonra etkileşimli ve katılımcı programlar, müfredatlar kategorisinde bulunan önerilerde bulunmuşlar, en az öneri ise güncel olaylar teması içerisinde yer alan kategorilerle ilgili olmuştur. (Abowardah vd., 2024), Sürdürülebilir kalkınmanın öğretilmesinde ders dışı etkinliklerin çoğaltılması gerektiğini savunmuştur. Korkmaz (2020) sürdürülebilirlik uzun süreli bir süreçtir, ilk okuldan lisans eğitime kadar eğitimin her kademesine yayılmalıdır. Tamkan (2008) öğrencilerin çevreye yönelik duyarlılık kazanmaları, olumlu tutum ve davranış geliştirebilmeleri için çevre eğitiminin öğrenci merkezli bir yaklaşımla, yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkelerine dayalı olarak verilmesi gerektiği önerilmiştir. Özsoy (2019)

Fen bilgisi öğretmenleri ile yaptığı araştırmada Sürdürülebilir kalkınma konusu ayrı bir ders olarak okutulmalı ya da disiplinlerarası bir konu olarak diğer derslerle bütünleştirilmesi gerektiğini sonucuna ulaşmıştır. Higgs ve McMillan (2006) Okulların sürdürülebilir uygulamalar geliştirirken olumlu ve olumsuz koşulları dikkate alması gerektiği, öğrenci sayısı, okulun çevresi ve fiziksel yapısının bu süreçte önemli faktörler olduğu belirtilmiştir. Dinç ve Acun (2017) Yaptığı çalışmanın sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde güncel olaylardan oldukça yoğun bir biçimde yararlandığını göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında uygulayıcılara ve araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir. Araştırmacılara Öneriler:

- Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yarı deneysel ya da eylem araştırması türünde orta okul öğrencileriyle çeşitli araştırmalar desenlenebilir.
- Fen bilimleri, Türkçe gibi farklı ders kitapları da sürdürülebilir kalkınmaya hangi oranda ve ne tür içeriklerle yer verildiğinin belirlenmesi amacıyla incelenebilir.

Uygulayıcılara Öneriler:

- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kendilerini daha üst düzeyde görebilmeleri için hizmet içi eğitimler verilebilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarına sürdürülebilir kalkınma ile ilgili daha fazla grafik, infografik ve interaktif görsel eklenebilir.

KAYNAKÇA

- Abowardah, E. S., Labib, W., Aboelnagah, H., & Nurunnabi, M. (2024). Students' perception of sustainable development in higher education in Saudi Arabia. *Sustainability*, 16(4), 1483. <https://doi.org/10.3390/su16041483>
- Acar, H. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik sürdürülebilir kalkınma eğitimi önerisi Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 413–428. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.899135>.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A., & Kılıç, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 24, 133–164.
- Akkoy, S., & Poyraz, M. (2023). Sürdürülebilir çevre eğitimi kapsamında ilkököl öğretimi programında geri dönüşüm kavramının yeri. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 10(2), 15–24.
- Akpınar, M., & Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 605–626.
- Aktaş, F. (2019). *İlköğretim programlarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından, çevre eğitimi ve iklim değişikliği boyutunda incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Aktın, K. (2020). Reflection on out of school education activities from the textbooks to the social studies curriculum. *Review of International Geographical Education Online*, 10(3), 373–399.
- Aktürk, V., Yazıcı, H., & Bulut, R. (2013). Sosyal bilgiler dersinde animasyon ve dijital harita kullanımının öğrencilerin mekân algılama becerilerine yönelik etkileri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 1–17.
- Al Attiyah, A., & Al Kubaisi, H. (2021). Examining the inclusion of sustainable development concepts in social studies textbooks in Qatar. *Journal of Social Studies Education Research*, 12(2), 89–110.
- Al Naqbi, S., & Al Shannag, Q. (2020). An analysis of 4th grade science textbooks in the United Arab Emirates in light of sustainable development goals. *International Journal of Science Education*, 42(3), 345–360.
- Alkan, A. (2015). Bitlis şehrinin çevre sorunları ve alınması gereken önlemler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(33), 11–36.
- Altınöz, N. (2010). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeyleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Álvarez-Vanegas, A., Rieckmann, M., Lopera Pérez, M., & Aguirre, P. M. (2024). Teaching with a rounder sense of purpose: A survey study on education for sustainable development competences in Latin America. *Frontiers in Education*, 8, 1205478. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1205478>
- Alver, B. (2004). Psikolojik danışma ve rehberlik eğitimi alan öğrencilerin empatik beceri ve karar verme stratejilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 85–205.
- Arat, G., & Türkeş, M. (2002). *Vizyon 2023: Bilim ve teknoloji stratejileri teknoloji öngörü projesi. Çevre ve sürdürülebilir kalkınma paneli*. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK).
- Argyle, M. (2013). *The psychology of interpersonal behaviour* (6th ed.). Routledge.
- Arslan, A. G., & Tertemiz, N. (2004). İlköğretimde bilimsel süreç becerilerinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 479–492.

- Aslan, F., & Çınar, R. (2015). Yeşil pazarlama faaliyetleri çerçevesinde Kafkas Üniversitesi öğrencilerinin çevreye duyarlı ürünleri kullanma eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(9), 169–184.
- Atasoy, E. (2005). *Çevre için eğitim: İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir çalışma* [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Atasoy, E., & Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 105–122.
- Avcı, E. K., Faiz, M., & Turan, S. (2020). Etkili vatandaşlık eğitiminde değerler eğitimi: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünceleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), 263–296.
- Aydoğan, A. (2010). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma konusuyla ilgili kazanımların öğretimine ilişkin görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Erişim: <https://acikerisim.ohu.edu.tr/items/19104b0c-3bb5-49c8-9737-9238920c993d>
- Aydoğdu, B., & Yıldız Duban, N. (2022). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. In T. Selanik Ay & S. Aydoğdu (Eds.), *Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim* (ss. 1–13). VizeTek Yayınları.
- Aylar, F., ve Aksin, A. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öz-Yeterlilik İnanç Düzeyleri ve Problem Çözme Becerileri Üzerine Bir Araştırma Amasya Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 299-313.
- Azrak, Y. (2022). Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınma: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (9), 792-835.
- Balbin, S., & Balbin, F. M. A. (2024). Student perceptions on the integration of sustainability in Teaching Social Studies. *Diversitas Journal*, 9(3).
- Barr, H. (1997). Defining social studies. *Teachers and curriculum*, 1(1), 1–7. <https://doi.org/10.15663/tandc.v1i1.288>
- Barr, R. D., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1977). *The nature of the social studies*. ETC Publications.
- Başaran, Y. K. (2024). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *The Journal of Academic Social Science*, 47(47), 480–495.
- Bauman, Z. (2007). *Consuming life*. Polity Press.
- Bayram, B. (2015). *8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde harita üzerinde oynanan kutu oyunları kullanımının öğrenci başarısı ve hatırd tutmaya etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Bayram, F. Ö., & Köse, T. C. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, 7(3), 500–531.
- Beldağ, A., & Aktaş, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî eser kullanımı: Nitel bir çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 953–981.
- Berk, L. E. (2013). *Child development* (9th ed.). Pearson Education.
- Beyer, B. K. (2008). How to teach thinking skills in social studies and history. *The Social Studies*, 99(5), 196–201. <https://doi.org/10.3200/TSSS.99.5.196-201>
- Biçer, R., & Bulut, B. (2023). Öğretmen eğitiminde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin yeri ve önemi (Türkiye örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 215–252.
- Borg, C., Gericke, N., Höglund, H. O., & Bergman, E. (2014). Subject-and experience-bound differences in teachers' conceptual understanding of sustainable

- development. *Environmental Education Research*, 20(4), 526–551. <https://doi.org/10.1080/13504622.2013.833584>
- Borich, G. D. (1994). *Observation skills for effective teaching*. (2nd ed.). Merrill.
- Bowles, T. (2004). Adult approaches to learning and associated talents. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, 4, 1–12.
- Bozkurt, Ç. (2011). *Dünyada ve Türkiye’de girişimcilik eğitimi: Başarılı girişimciler ve öğretim üyelerinden öneriler*. Detay Yayıncılık.
- Bökeoğlu, Ö. Ç., & Yılmaz, K. (2005). Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünmeye yönelik tutumları ile araştırma kaygıları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 41, 47–67.
- Buhalis, D. (1998). Strategic use of information technologies in the tourism industry. *Tourism Management*, 19(5), 409–421. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00038-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00038-7)
- Bulut, B., & Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve öğretim programlarına yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2680–2697.
- Canale, M., & Swain, M. (1980). Approaches to communicative competence. *SEAMEO Regional Language Centre.
- Carson, R. (2002). *Silent spring* (40th anniversary ed.). Houghton Mifflin Harcourt.
- Carter, N. (2014). The use of triangulation in qualitative research. *Oncology Nursing Forum*, 41(5), 545–547. <https://doi.org/10.1188/14.ONF.545-547>
- Christensen, L. B., Johnson, B., Turner, L. A., & Christensen, L. B. (2011). *Research methods, design, and analysis* (11th ed.). Pearson.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). Routledge.
- Colantonio, A. (2009). *Social sustainability: Linking research to policy and practice*. Oxford Institute for Sustainable Development, Oxford Brookes University.
- Çabuk, B., & Kahriman Pamuk, D. (2019). *Erken çocuk döneminde çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik*. Anı Yayıncılık.
- Çeçen, A. (2020). *İnsan hakları*. Astana Yayınları.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal bilgiler programında yer alan becerilerin kazandırılma düzeyi: Öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 969–990.
- Çinikaya, C. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde çevre okuryazarlığını geliştirmeye yönelik akademisyen ve öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Çobanoğlu, O., & Türer, B. (2015). Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarının belirlenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(5), 235–247.
- Dalai Lama. (2015). *Beyond religion: Ethics for a whole world*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Daly, H. E. (1996). *Beyond growth: The economics of sustainable development*. Beacon Press.
- Danilov-Danilyan, V. I. (2014). *Sustainable Development*. Value Inquiry Book Series, 276.
- Değirmenci, Y., & Gül, D. (2024). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(3), 1289–1299.
- Demir, A. Y., & Özyurt, M. (2021). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarının 21. yüzyıl becerileri bağlamında incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1254–1290.

- Demir, Y., & Atasoy, E. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik algılarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1688–1702.
- Demirezen, S., & Kaya, E. (2022). Sosyal bilgiler ve fen bilimleri öğretim programı ve ders kitaplarında çevre konuları. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 240–264.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289–300.
- Deniş, H., & Genç, H. (t.y.). Çevre bilimi dersi alan ve almayan sınıf öğretmenliği öğrencilerinin çevreye ilişkin tutumları ve çevre bilimi dersindeki başarılarının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 20–26.
- Dere, İ., & Demirci Dölek, E. (2024). Türkiye sosyal bilgiler öğretim programında Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 1813–1837. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2024.-1435465>
- Dere, İ., & Uçar, A. (2020). Küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(2), 212–240.
- Diamond, J. (2005). *Collapse: How societies choose to fail or succeed*. Viking.
- Dinç, E., & Acun, A. (2017). Sosyal bilgiler dersinde ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretiminde güncel olayların kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 29–46.
- Doğanay, A. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, A. (2007). Sosyal bilgiler öğretimi. In R. Kaymakçı (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 21–47). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. In C. Şahin (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler içinde* (ss. 31–41). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dücan, E., Polat, M. A., & Balcıoğlu, E. (2016). Tüketim toplumu olarak Türkiye'nin cari açık ve tüketici kredileri ilişkisi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 161–188.
- El Sayed, H., & Mahmoud, A. (2022). Analyzing the fourth-grade social studies textbook developed under Egypt Vision 2030 in terms of sustainable development issues. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(4), 112–128.
- Ellis, A. K. (1995). *Teaching and learning elementary social studies*. Prentice Hall/Allyn & Bacon.
- Engin, H. (2010). *Coğrafya eğitiminde sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilirlik eğitimi ve çevre eğitimi konularının kazandırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. İstanbul.
- Ennis, R. H. (2011). The nature of critical thinking: An outline of critical thinking dispositions and abilities. *University of Illinois*.
- Erdemir, N., Bakırcı, H., & Eyduran, E. (2009). Öğretmen adaylarının eğitimde teknolojiyi kullanabilme özgüvenlerinin tespiti. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 6(3), 99–108.
- Erden, M. (2000). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Alkım Yayınları.
- Erdogan, M., & Tuncer, G. (2009). Evaluation of a course: "Education and awareness for sustainability". *International Journal of Environmental and Science Education*, 4(2), 133–146.
- Erdoğan, K. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çevre eğitimi konusundaki görüşleri ve yeterlilikleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Erdoğan, M. (2009). *Fifth grade students' environmental literacy and the factors affecting students' environmentally responsible behaviors* [Doctoral dissertation, Middle East Technical University].
- Erol, G. H., & Gezer, K. (2006). Prospective of elementary school teachers' attitudes toward environment and environmental problems. *International Journal of Environmental and Science Education*.
- Ersoy, E., & Başer, N. (2009). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeyleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 128–137.
- Ertürk, S. (1988). Son makalesi Türkiye'de eğitim sistemi sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 11–16.
- European Commission. (2020a). *A new circular economy action plan: For a cleaner and more competitive Europe*. <https://ec.europa.eu/>
- European Commission. (2020b). *Media literacy for all*. <https://ec.europa.eu/digital-strategy/media-literacy>
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., & Öztürk, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 5*. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Facione, P. A. (2015). *Critical thinking: What it is and why it counts* (7. bs.). Insight Assessment.
- Fang, J., & O'Toole, J. (2023). Embedding sustainable development goals (SDGs) in an undergraduate business capstone subject using an experiential learning approach: A qualitative analysis. *The International Journal of Management Education*, 21(1), 100749.
- FAO. (2020). *The state of food and agriculture 2020*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/>
- Fiorilli, G., Iuliano, E., Aquino, G., Battaglia, C., Giombini, A., Calcagno, G., & Di Cagno, A. (2013). Mental health and social participation skills of wheelchair basketball players: A controlled study. *Research in Developmental Disabilities*, 34(11), 3679–3685.
- Fossey, E., Harvey, C., McDermott, F., & Davidson, L. (2002). Understanding and evaluating qualitative research. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 36(6), 717–732.
- Garanti BBVA. (t.y.). *Sürdürülebilirlik yaklaşımımız*. Garanti BBVA. Erişim 10 Temmuz 2023, <https://www.garantibbva.com.tr>
- Gifford, R. (2011). The dragons of inaction: Psychological barriers that limit climate change mitigation. *American Psychologist*, 66(4), 290–302.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
- Goleman, D. (2007). *Sosyal zeka: İnsan ilişkilerinin yeni bilimi* (B. S. Yener, Çev.). Varlık Yayınları. (Orijinal eser yayımlanma yılı: 2006)
- Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26, 1–24. <https://doi.org/10.1146/annurev.es.26.110195.000245>
- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S., & Özden, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452–468.
- Gözütok, F. D. (2010). *Toplumsal katılım ve eğitimin rolü*. Eğitim Yayınları.
- GRI. (2020). *Consolidated set of GRI sustainability reporting standards*. Global Reporting Initiative. <https://www.globalreporting.org/>
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *ECTJ*, 30(4), 233–252.
- Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. McGraw-Hill.

- Güler, Ö. (2023). *Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının sürdürülebilir kalkınma amaçları bağlamında incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Güler, T. (2010). Ekoloji temelli bir çevre eğitiminin öğretmenlerin çevre eğitimine karşı görüşlerine etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 34(151).
- Gülersoy, A. E., & Aydemir, N. (2024). 4. sınıf fen bilimleri kitaplarının sürdürülebilir çevre eğitimi açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 11(2), 23–42.
- Güner, U. (2020). *Çevresel sürdürülebilirlik*. Trakya Üniversitesi Yayınları.
- Güngördü, E. (2001). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Gürbüz, H., Kışoğlu, M., & Erkol, M. (2016). Biyoloji öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumlarının informal ve formal eğitim ortamları açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 74–84.
- Hajian, M., & Kashani, S. J. (2021). Evolution of the concept of sustainability: From Brundtland Report to sustainable development goals. In *Sustainable resource management* (ss. 1–24). Elsevier.
- Hardee, J. T. (2003). An overview of empathy. *The Permanente Journal*, 7(4), 51.
- Hardisty, P. E. (2010). *Environmental and economic sustainability*. CRC Press.
- Haupt, P. (2019, Şubat). Energy-water-food synergy possibilities in housing environment. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Cilt 471, No. 9, s. 092073). IOP Publishing.
- Hoodless, P. A. (2002). An investigation into children's developing awareness of time and chronology in story. *Journal of Curriculum Studies*, 34(2), 173–200.
- Hopwood, B., Mellor, M., & O'Brien, G. (2005). Sustainable development: Mapping different approaches. *Sustainable Development*, 13(1), 38–52.
- Huda, M., Maselena, A., Teh, K. S. M., Don, A. G., Basiron, B., Jasmi, K. A., ... & Ahmad, R. (2018). Understanding modern learning environment (MLE) in big data era. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (Online)*, 13(5), 71.
- ICOMOS. (2017). *Cultural heritage and sustainable development: The ICOMOS concept note*. <https://www.icomos.org/>
- Idowu, S. O. (2017). From social studies to civic education: The challenges of curriculum implementation in Nigeria. *Nigerian Journal of Social Studies*, 20(2), 211–228.
- Ifegbesan, A. P., Lawal, M. B., & Rampedi, I. T. (2017). The Nigeria teachers social studies training curriculum and sustainable development goals: A content analysis. *Journal of International Social Studies*, 7(1), 92–122.
- Ikerd, J. (2012). *The essentials of economic sustainability*. Lynne Rienner Publishers.
- ILO. (2019). *Work for a brighter future: Global commission on the future of work*. International Labour Organization. <https://www.ilo.org/>
- Indriyani, I. E., Syaharuddin, S., & Jumriani, J. (2021). Social interaction contents on social studies learning to improve social skills. *The Innovation of Social Studies Journal*, 2(2), 93–102.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). *Climate change 2021: The physical science basis*. Cambridge University Press.
- IPCC. (2021a). *Climate change 2021: The physical science basis*. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
- IPCC. (2021b). *Climate change 2021: The physical science basis*. Intergovernmental Panel on Climate Change. <https://www.ipcc.ch/>
- İlhan, M. (2018). *Eğitimde sosyal katılım ve demokrasi*. Eğitim Yayınevi.

- İstanbul, R. A. (2008). *Investigation of environmental literacy of sixth grades at a private school* (Yüksek lisans tezi, Middle East Technical University).
- İşler, N. K. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472–486.
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth: Economics for a finite planet*. Earthscan.
- Jickling, B. (1994). Studying sustainable development: Problems and possibilities. *Canadian Journal of Education/Revue canadienne de l'éducation*, 231–240.
- Kabadayı, R. (t.y.). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. In Prof. Dr. İbrahim Ethem Başaran'a Armağan (ss. 165–179). Anı Yayınları.
- Kaçar, T., & Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4–7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 652–679.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138–145.
- Karadağ, Y., & Özden, D. Ö. (2020). Çokkültürlü eğitim ortamlarına geleceğin sosyal bilgiler öğretmenlerini hazırlamak: Öğretmen adaylarının çokkültürlü yeterlikleri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 39(2), 179–201.
- Karakaş, B. (2015). *İç ve dış hava ortamlarında partiküler madde (PM10, PM2.5 ve PM1) konsantrasyonlarının değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Kardaş İşler, N. (2022). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472–486.
- Kavak, N., & Bütünler, S. Ö. (2020). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 15(1), 145–160. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.39714>
- Kaya, M. F., & Tomal, N. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 49–65.
- Kaymak, B., & Tosun, A. (2024). Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: Bir meta sentez çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(Özel Sayı), 233–253.
- Kaymakçı, S., & Ata, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgilerin doğasıyla ilgili görüşleri. *Journal of Social Studies Education Research*, 3(1), 35–64.
- Kaynak, N. E., Altan, A. E., Abbak, Y., Alp, Z. A., Yavuz, E., & Toprak, E. (2023). Sürdürülebilir kalkınma açısından nitelikli eğitime teorik bir bakış. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(34), 592–609.
- Keiner, M. (2005). History, definition(s) and models of sustainable development. *ETH Zurich*.
- Keleş, Ö. (2007). Sürdürülebilir yaşama yönelik çevre eğitimi aracı olarak ekolojik ayak izinin uygulanması ve değerlendirilmesi (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme politikası* (10. bs.). İmge Kitabevi.
- Konak, S., & Selanik Ay, T. (2019). Günlük gazetelerin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi. *Researcher*, 35, 1–21. <http://dx.doi.org/>
- Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 13, 277–309.

- Landrigan, P. J., Fuller, R., Acosta, N. J. R., Adeyi, O., Arnold, R., Basu, N., ... & Srivastava, P. (2018). The Lancet Commission on pollution and health. *The Lancet*, 391(10119), 462–512.
- Lundegård, I., & Wickman, P. O. (2022). Affordances and limitations of textbooks for promoting action competence for sustainable development. *Environmental Education Research*, 28(5), 623–640.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*.
- Masek, A., & Yamin, S. (2011). The effect of problem based learning on critical thinking ability: A theoretical and empirical review. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 2(1), 215–221.
- McDevitt, T. M., & Ormrod, J. E. (2013). *Child development and education* (4. bs.). Pearson.
- McKenzie, S. (2004). *Social sustainability: Towards some definitions*. <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2004-12/apo-nid565.pdf>
- McKinnon, A. (2010). Environmental sustainability. In *Green logistics: Improving the environmental sustainability of logistics*. London.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. III. (1972). *The limits to growth*. Universe Books.
- Mert, M. (2006). *Lise öğrencilerinin çevre eğitimi ve katı atıklar konusundaki bilinç düzeylerinin saptanması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2004). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu 4. ve 5. sınıflar*. Talim ve Terbiye Başkanlığı Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005). *İlköğretim okulu ders programları ve öğretim kılavuzu*. Millî Eğitim Yayınevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi çocukla iletişim*. I. Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP).
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2008). *Büro yönetimi ve sekreterlik: Problem çözme*. Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2009). *Sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı*. MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *4, 5, 6 ve 7. sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Devlet Kitapları Basım Evi.
- Mohammadnia, Z., & Moghadam, F. D. (2019). Textbooks as resources for education for sustainable development: A content analysis. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 21(1), 103–114.
- Molouki, S., & Bartels, D. M. (2017). Personal change and the continuity of the self. *Cognitive Psychology*, 93, 1–17.
- Murat, G. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi bağlamında çalışma hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 7–36.
- NASA. (2023). *Climate change: How do we know?* <https://climate.nasa.gov/evidence/>
- Nazari, M., & Alizadeh, M. (2019). Textbooks as resources for education for sustainable development: A content analysis. *Cogent Education*, 6(1), Article 1617832. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2019.1617832>
- Nelson, J. L. (2001). Defining social studies. *Critical issues in social studies research for the 21st century*, 1, 15–38.

- Nurcan Ek, H., Kılıç, N., Ögdüm, P., Düzgün, G., & Şeker, S. (2009). Adnan Menderes Üniversitesinin farklı akademik alanlarında öğrenim gören ilk ve son sınıf öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları ve duyarlılıkları. *Kastamonu Education Journal*, 17(1), 125–136.
- OECD. (2001). *Policies to enhance sustainable development*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264194779-en>
- OECD. (2019). *OECD family database*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/>
- OECD. (2019). *PISA 2018 results: What students know and can do*. <https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2018-results.htm>
- OECD (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*.
- Oğuz, V. ve Akyol, A.K. (2015). Problem Çözme Becerisi Ölçeği (PÇBÖ) Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(1), s.105-122.
- Olayinka, O. T. (2020). Social studies students' knowledge, attitude and practice of concepts of sustainable development in Ondo City, Nigeria. *International Journal of Financial, Accounting, and Management*, 1(4), 221-233.
- Oyibe, O. A., Edinyang, S. D., & Effiong, V. N. (2015). Self-directed learning strategy: A tool for promoting critical thinking and problem solving skills among social studies students. *IOSR Journal of VLSI and Signal Processing*, 5(3), 52-58.
- Ökesli, T. F. (2008). *Relationship between primary school students' environmental literacy and selected variables in Bodrum* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Middle East Technical University, Ankara]
- Ölçer, S., & Öztürk, M. K. (2025). İlkokul 4. Sınıf Türkçe Dersi 2019-2024 Öğretim Programlarının ve Ders Kitaplarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 13(1), 216-234.
- Özdemir, A. (2003). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevre bilgi ve biliçlerinin araştırılması. [Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. İzmir.
- Özdemir, M., & Gökçe, N. (2019). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 61-75.
- Özerbaş, M.A. (2011). Yaratıcı Düşünme Öğrenme Ortamının Akademik Başarı ve Bilgilerin Kalıcılığına Etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), s.675-705.
- Özderinç, F., Kızılay, E., & Hamalosmanoğlu, M. (2022). Eğitimde Sürdürülebilir Kalkınma İle İlgili Yapılan Çalışmaların Analizi: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 33-51.
- Özerk, P. H. (2021). *Pandemi Döneminde Sosyal Bilimler Ekseninde Multidisipliner Yaklaşım*, SRA Academic Publishing. ISBN 978-625-7148-25-2
- Özgür, S. D. (2020). İlköğretim Programlarının BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından İncelenmesi. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, 10(1), 61-70.
- Özkan, K. E. (2017). *Sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevre sorunlarının önemi: Türkiye ve AB karşılaştırması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Özmehmet, E. (2008) *Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3 (12), 1-23.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler öğretimi. In C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi* (pp. 1–27). Ankara: Pegem Akademi.

- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi*. C. Öztürk (Editör). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları İçinde. (1-40). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Kafadar, T. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(1), 112-126.
- Pala, A. (2008). Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), s.13-23.
- Palavan, Ö., Gemalmaz, N. ve Kurtoğlu, D. (2015). *Sınıf Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerisine ve Eleştirel Düşünme Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Görüşleri*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(30), s. 26-49.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications. Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research. Encyclopedia Of Statistics In Behavioral Science*. Wiley Online Library
- Pearce, D., Markandya, A., & Barbier, E. B. (1989). *Blueprint for a green economy*. Earthscan.
- Pekuslu, M. N. (2019). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri* (Isparta İli Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Denizli.
- Pepper, C., & Wildy, H. (2008). Leading for sustainability: is surface understanding enough?. *Journal of Educational Administration*, 46(5), 613-629.
- Petersen, J. F., & Alkis, S. (2009). How do Turkish eighth grade students conceptualise sustainability?. *European Journal of Educational Studies*, 1(1).
- Prasad, B. D. (2008). Content analysis. *Research methods for social work*, 5(1e20).
- Robbins, S. P. (2013). *Organizational behavior* (15th ed.). Pearson Education.
- Robinson, K. (2011). *Out of our minds: Learning to be creative*. Capstone Publishing.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., ... & Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(7263), 472–475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Rogers, C. (1980). *A Way of Being*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Ross, E. W. (Ed.). (2014). *The social studies curriculum: Purposes, problems, and possibilities*. State University of New York Press.
- Saavedra, A. R., & Opfer, V. D. (2012). Teaching and learning 21st century skills: Lessons from the learning sciences. *Journal of Teaching and Learning*, 1(1), 1–34.
- Sağdıç, A. ve Şahin, E. (2015). *Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimine Yönelik İnançlar: Ölçek Geliştirme Çalışması*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 16(3), 161-180
- Sağır, Ş. U., Aslan, O., & Cansaran, A. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevre tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 7(2), 496-511.
- Saks, M. (2012). Defining a profession: The role of knowledge and expertise. *Professions and professionalism*, 2(1).
- Samancı, O. ve Uçan Z. (2017). Çocuklarda Sosyal Beceri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21(1):281-288
- Sathaye, J., Shukla, P. R., & Ravindranath, N. H. (2006). Climate change, sustainable development and India: Global and national concerns. *Current Science*, 314-325.
- Schramm, W. (1954). *The process and effects of mass communication*. University of Illinois Press.
- Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution*. World Economic Forum.

- Seçgin, F. (2024). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları İçin Değerlere Dayalı Eğitim: Sosyal Bilgiler Dersi Sürecin Neresinde?. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 212-228.
- Seferoğlu, S.S., Akbıyık, C. (2006). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), s.193-200.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara
- Sertaş, F. (2019). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Bilim Teknoloji ve Toplum Ünitesi'nin Öğretiminde Argümantasyon Tabanlı Öğrenme Sürecinin Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Antalya.
- Sever, D., (2013), Science Teacher candidates' thoughts about global warming studying in Turkey and United Kingdom. *Elementary Education Online*, 12(4), 1212-1221.
- Seyitoğlu, İ., Ateş, M. M., Kan, M. S., Polat, E., Sizer, A., ve Ateş, A. (2023). Eğitim Açısından Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı Üzerine Yapılmış Olan Tezlerin İncelenmesi. *International Journal Of Social Humanities Sciences Reaserarch*, 10(93), 747-757.
- Shah, R., & Ahmed, F. (2021). Education for sustainable development incorporation through social studies curriculum. *International Journal of Educational Research Review*, 6(3), 295-309. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1320816.pdf>
- Shih, Y. H. (2024, April). Children's learning for sustainability in social studies education: a case study from Taiwanese elementary school. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1353420). Frontiers Media SA.
- Soysal, H., & Akbulut, S. (2024). 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında Hazırlanan 5. Sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Görünümü. *Journal of Emerging Educational Studies*, 1(1), 33-46.
- Spangenberg, J. H. (2005). Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. *International journal of sustainable development*, 8(1-2), 47-64.
- Steffen, W., Crutzen, P. J., & McNeill, J. R. (2007). The anthropocene: Are humans now overwhelming the great forces of nature? *Ambio*, 36(8), 614-621. [https://doi.org/10.1579/0044-7447\(2007\)36\[614:TAAHNO\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1579/0044-7447(2007)36[614:TAAHNO]2.0.CO;2)
- Sterling, S. (2001). *Sustainable education: Re-visioning learning and change*. Green Books.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research techniques.s.19-21
- Summers, M., & Childs, A. (2007). Student science teachers' conceptions of sustainable development: An empirical study of three postgraduate training cohorts. *Research in Science & Technological Education*, 25(3), 307-327.
- Summers, M., Childs, A., & Corney, G. (2005). Education for sustainable development in initial teacher training: Issues for interdisciplinary collaboration. *Environmental Education Research*, 11(5), 623-647.
- Summers, M., Corney, G., & Childs, A. (2004). Student teachers' conceptions of sustainable development: the starting-points of geographers and scientists. *Educational research*, 46(2), 163-182.
- Suna, M. (2023). 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya yönelik etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarına etkisi.[Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Anadolu Üniversitesi*.

- Şahin, A. (2024). *Ortaokul Öğrencilerinin Sürdürülebilir Çevre, Toplum Ve Ekonomiye İlişkin Görüşleri*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Şenkul, N., Genç, S., Gökcek, V., & Titiz, Z. (2023). Sosyal bilgiler eğitiminde insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma. *TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 15(60), 375-378.
- Şerenli, E. (2010). *Geleceğin çevre eğitimcilerinin çevre okuryazarlık bileşenlerine sahip olma düzeylerinin belirlenmesi (Muğla Üniversitesi örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü].
- Tamkan, R. (2008). *Türkiye'nin doğal zenginliklerinin sürdürülebilirliği ve ortaöğretim biyoloji öğretmenlerinde farkındalık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye].
- Tan, M., Temiz, K. (2003). Fen Öğretiminde Bilimsel Süreç Becerilerinin Yeri ve Önemi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), s.89 101.
- Taner, Z. T., ve Biçer, Z. Ö. P. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Yapım Yönetiminin Çukurova Bölgesi'nde İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 196-219.
- Tannen, D. (2001). *You just don't understand: Women and men in conversation*. HarperCollins.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi, Eğitim ve Bilim, Cilt 34, Sayı 151. URL: <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/download/610/89,10>, 81-103.
- Taş, A. M. ve Özkaral, T. C. (2016). Sosyal Bilgiler 4-5. Sınıf Programı ve Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Kavramı Açısından İncelenmesi. *Researcher: Social Sciences Studies*, 4(1), 61-73
- Taş, A. M., & Özkaral, T. C. (2016). Sosyal bilgiler 4-5. sınıf programı ve ders kitaplarının sürdürülebilirlik kavramı açısından incelenmesi. *Researcher*, 4(1), 61-73.
- Tekiroğlu, A., & Hayırkanat, M. Çevre Etiği Farkındalığı ve Sürdürülebilir Çevre Tutumu Arasındaki İlişki. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 59(16), 630-645
- Temoçin, E. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin sürdürülebilir enerji farkındalıklarının belirlenmesi ve geliştirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Tokmak, A., Karamık, M., ve İlhan, G. O. (2023). Sosyal Bilgiler Dersinde Drama Yöntemi ile Çevresel Bilincin Geliştirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 18(1), 21-40.
- Tombul, F. (2006). Türkiye'de çevre için eğitime verilen önem. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Torrance, E. P. (1974). *Torrance tests of creative thinking: Norms-technical manual*. Personnel Press.
- Transparency International. (2021). *Corruption perceptions index 2021*. <https://www.transparency.org/>
- TUİÇ Akademi. (2014, Haziran 28). *Sürdürülebilir kalkınma*. <https://www.tuicakademi.org/surdurulebilir-kalkinma/>
- Turan, R., ve Ulusoy, K. (Eds.). (2010). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Anı Yayıncılık ANKARA
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Disiplinlerarası Yapısının İncelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 166-190.
- Turan, S. ve Koç, A. (2021). Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 178-195.

- Turhan, E. (2012). Eğitim ve sürdürülebilir kalkınma (esd) kavramı ve Türkiye’de okulların eko okula değişim ve dönüşümlerinde okul yöneticilerinin rolü. *Education Sciences*, 7(1), 99-108.
- Tümertekin, E., Özgüç N. (2004). *Beşerî Coğrafya: İnsan – Kültür – Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türer, B. (2010). *Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü].
- Türk, H. ve Atasoy, E. (2021). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının (2018) küresel vatandaşlık açısından değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 147- 167.
- Uçak, S. (2010). *Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Alternatif Enerji ve Enerji Üretimi Büyüme İlişkisi: Panel-Veri Analizi*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Ana Bilim Dalı].
- Uğraş, M., & Zengin, E. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının sürdürülebilir kalkınma için eğitim ile ilgili görüşleri. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(1), 298-315.
- UN Women. (2020). *Gender equality: Women’s rights in review 25 years after Beijing*. <https://www.unwomen.org/>
- UNDP. (2020). *Human development report 2020: The next frontier—Human development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org/>
- UNDP. (2020). *Human development report 2020*. <http://hdr.undp.org/en/2020-report>
- UNEP (2021). *Sustainable Finance Progress Report 2021*.
- UNESCO (2014). *Shaping the Future We Want: UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)*.
- UNESCO. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
- UNESCO. (2018). *Global education monitoring report*. <https://en.unesco.org/gem-report>
- United Nation Türkiye <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> Erişim Tarihi: 29.03.2025
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2019). *Emissions gap report 2019*. <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2019>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Utkugün, C., ve Koca, M. K. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Tarih Bilinci ve Tarih Derslerindeki İlgi Alanları. *Sdu International Journal Of Educational Studies*, 7(1), 114-134.
- UZUN, N. (2007). Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik bilgi ve tutumları üzerine bir çalışma. [Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Ankara.
- Uzun, N., & Sağlam, N. (2005). Sosyo-Ekonomik Durumun Çevre Bilinci Ve Çevre Akademik Başarısı Üzerine Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29), 194-202.
- Uzuntaş, A. (2013). Etkili İletişim: Anlatabilmek ve Anlayabilmek. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1), s.11-30.
- Varışlı, T. (2009). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığının değerlendirilmesinde sosyodemografik değişkenlerin rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Vogt, W. P., Gardner, D. C., & Haeffle, L. M. (2012). *When To Use What Research Design*. Guilford Press.
- Weber, M. (2017). *Methodology of social sciences*. Routledge.

- Woodcock, J., Banister, D., Edwards, P., Prentice, A. M., & Roberts, I. (2007). Energy and transport. *The Lancet*, 370(9592), 1078-1088.
- Woodcraft, S., Bacon, N., Caistor-Arendar, L., & Hackett, T. (2011). Design For Social Sustainability A Framework For Creating Thriving New Communities.
- World Bank. (2022). *World development report 2022*. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2022>
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.
- World Economic Forum. (2020). *The future of jobs report 2020*. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020>
- WWF. (2021). *Living planet report 2020: Bending the curve of biodiversity loss*. World Wide Fund for Nature. <https://www.worldwildlife.org/>
- Yalçın, A. (2022). 21. Yüzyılda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapısal Olarak İncelenmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 7(1), 117-149.
- Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 223- 230
- Yaylı, H. (2012). Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 151-169.
- Yılar, M. B., & Tomal, N. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve yenilenen ders öğretim programı. In A. Uzunöz & V. Aktepe (Eds.), *Özel öğretim yöntemleri – Cilt 2* (ss. 1–42). Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9786052411865.01>
- Yıldırım G. (2010). *II. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongre Kitabı*. Antalya 1827-1856
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. baskı.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz M., (2019), *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, ISBN 978-975-11-4969-5.
- Yıldırım, S., & Kara, M. (2021). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(2), 45-68.
- Yıldız, Ş. (2011). *Öğretmenlerin, öğretmen adaylarının ve öğrencilerin sürdürülebilir çevre ile ilgili kavramsal anlamaları ve tutumları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. ve Taşkın, E. (2005). Doğal Kaynakların Korunmasında Çevre Yönetiminin Etkinliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 15- 30.
- Yılmaz, D. Y. (2006). *İlköğretimde çevre eğitimi için yöntem geliştirme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Yılmaz, T. (2024). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir çevre eğitimine yönelik tutumları ile biyoçeşitlilik okuryazarlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi].
- Zong, G. (2022), "Integrating global sustainability into social studies teachers' education: a collaborative self-study", *Social Studies Research and Practice*, Vol. 17 No. 1, pp. 94-113. <https://doi.org/10.1108/SSRP-08-2021-0024>.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 15.11.2023-226050

T.C.	
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:15	KARAR TARİHİ: 15.11.2023
KARAR 2023/312	
Üniversitemiz Eğitim Fakültesi öğretim elemanı Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Mesut KILIÇASLAN), "Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Sosyal Bilgiler" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır	
Prof. Dr. Mustafa GÜLER	
Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BSAKJ7UNTE&eS=226050> adresinden yapılabilir.

Ek 2: Görüşme Soruları

Afyon Kocatepe Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu
BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.

Araştırmanın Başlığı: Sosyal Bilgilerde sürdürülebilir kalkınma

Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu veya Danışmanının Adı Soyadı: Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY

Diğer Araştırmacıların veya Öğrencinin/Öğrencilerin Adı Soyadı: Mesut KILIÇASLAN

Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 25 Dakika (süreyi saat veya dakika olarak belirtebilirsiniz, burada belirteceğiniz süre sizin çalışmanızın toplam süresi değil, bir gönüllünün size ayıracağı toplam süredir, örneğin anket sorularınızı cevaplarken ne kadar vaktinin gideceğidir)

Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı: 17 (soruları cevaplayacak tahmini gönüllü & katılımcı sayısıdır, araştırmacı sayısı değildir)

Bu araştırmanın amacı Polatlı ilçesinde milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda görev yapan 17 sosyal bilgiler öğretmeninin Sosyal Bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma hakkındaki görüşlerini belirlemektir.¹

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayım amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için "ortak katılımcı havuzuna" aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcılar İçin: (başvuru aşamasında boş bırakılmalıdır)

Katılımcının 2:

Adı-Soyadı:

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

Ek 2 (Devam): Görüşme Soruları

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin: (başvuru aşamasında boş bırakılmalıdır)

Veli veya Vasisinin

Adı Soyadı:

İmzası:

Araştırmacının: (sadece bir araştırmacı veya sorumlunun adı soyadı yazılmalıdır, imzaya başvuru aşamasında gerek yoktur)

Adı-Soyadı: Mesut Kılıçaslan

İmzası:

¹Bu cümle yalnızca bir örnek olup bu cümlede araştırmanın amacının ve gerekiyorsa nasıl yapılacağını (örneğin psikometrik test mi, öyle ise kaç soru sorulacağı veya kaç ölçekten oluştuğu; ses kaydı, görüntü alımı, gözlem gibi işlemleri mi içerdiği ve ne kadar süreceği gibi) üç cümleyi geçmeyecek şekilde kısaca anlatılması beklenilmektedir.

²Çalışmaya başlanıldığında imza bölümünde ideal olan katılımcının kendisinin imzasının alınmasıdır. Bu durumda onam formunu katılımcı ve araştırmacı imzalar.

Verilerin yüz yüze iletişim içermeyen; a) İnternet ortamında toplanması durumunda katılımcıların uygulama materyallerine erişebilmesi için, online sistemde sunulan bilgilendirilmiş onam formunu okuyup araştırmaya katılmayı onayladıklarına dair ilgili kutucuğu işaretlemeleri gerekmektedir. Bu işaretleme katılımcıların onam imzaları yerine geçer. Katılımcılar onam formunun sonundaki “araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair” ilgili kutucuğu işaretlemedikleri takdirde onay vermemiş sayılırlar ve bu durumda araştırmaya devam edilmez. b) Telefonla uygulamalarda ise araştırmacı araştırma sorularına geçmeden önce Bilgilendirilmiş Onam Formundaki bilgileri katılımcıya sesli olarak okur. Bu durumda katılımcının sözlü onayı imza yerine geçer. Telefonda bu sözlü onay alınmadığı takdirde uygulamaya geçilmez. Hem İnternet, hem telefon hem de benzeri yüz yüze iletişimin olmadığı ortamlarda yapılan uygulamalarda katılımcı onay vermediği takdirde bir şahidin onayına başvurulmaksızın uygulamaya devam edilmez.

Eğer veriler okullarda, kurumlarda vb. ortamlarda aynı anda birden fazla kişiden grup uygulaması şeklinde toplanacaksa, yine tercihen tüm katılımcıların onam formlarını bireysel olarak imzalamaları istenir. Ancak katılımcı sayısının fazlalığı ve bununla birlikte zamanın kısıtlılığı gibi durumlar söz konusu olduğunda araştırmacı tüm gruba onam formundaki bilgileri tek seferde sözlü olarak okumayı ve bir imza listesi dolaştırarak katılımcıların araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair bu listeye imza atmalarını tercih edebilir. Grup çalışmasında da tercih edilen katılımcının kendisinin imzasıdır, ancak araştırmacının etik kurula tanımlaması gereken ender durumlarda ise şahit, grup adına da imza atabilir. Fakat grup ortamında herkes çalışmaya katılmayı kabul etmeyebilir. Bu durumda sadece araştırmaya katılmayı isteyenlerin çalışmaya alınması ve bu kişiler adına toplu imza alınması gerekmektedir.

NOT: Araştırmacıdan, onam formunun imza kısmında bulunan ikili seçenekten çalışmasına uygun olan alternatifi yazması ve formda yer alan boşlukları çalışmasına uyarlamak yoluyla onam formuna son halini vermesi ve bu şekliyle formu göndermesi beklenilmektedir.

Değerli öğretmenim;

Benim adım Mesut KILIÇASLAN. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilgiler eğitimi alanında yüksek lisans yapmaktayım. “Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Sosyal Bilgiler” başlıklı tezimde; Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler bağlamında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktayım. Bu görüşme sırasında söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Katkılarınız ve katılımınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Ek 2 (Devam): Görüşme Soruları

GÖRÜŞME SORULARI

1. Sürdürülebilir kalkınma size göre nedir? Açıklar mısınız?
2. Sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne ilişkin görüşleriniz nelerdir? Örnek verir misiniz?
3. Sürdürülebilir kalkınmanın önemine ilişkin görüşleriniz nelerdir? Açıklar mısınız?
4. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya hangi oranda yer verildiğini düşünüyorsunuz? Örnek verir misiniz?
5. Sosyal bilgiler ders öğretim programında yer alan hangi becerilerin sürdürülebilir kalkınmayla ilişkili olduğunu düşünüyorsunuz? Örnek verir misiniz?
6. Sosyal bilgiler dersinde en çok hangi öğrenme alanlarında sürdürülebilir kalkınmaya yer veriyorsunuz? Örnek verir misiniz?
7. Sosyal bilgiler ders öğretim programındaki hangi değerleri sürdürülebilir kalkınmayla ilişkilendirebilirsiniz? Örnek verir misiniz?
8. Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin olarak sosyal bilgiler derslerinizde ne tür uygulamalar yapıyorsunuz? Örnek verir misiniz?
9. Kendinizi sürdürülebilir kalkınma bağlamında hangi düzeyde görüyorsunuz? Alt-orta-üst düzeyde nitelendirebilir misiniz? Neden?
10. Sosyal bilgiler dersinde etkili biçimde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin yeterlilik kazandırmak için önerileriniz nelerdir? Açıklar mısınız?